

F106
1883

ქართული
ბიბლიოთეკა

ქართული ბიბლიოთეკა

1883

№ № XI, XII. ნოემბერი და დეკემბერი

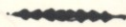
ქუთაისი
თ. პეტრე გ. წულუკაძის სცამბა.
1883

1

ქართული ბიბლიოთეკა

წ ლიბადი პირველი

№ № XI, XII. ნოემბერი და დეკემბერი

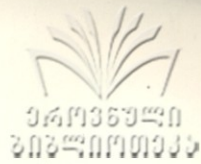

ქუთაისი

თავ. პეტრე ბ. წულუკიძის სტამბა.

1888

2

Дозволено Цензурою, Тифлисъ 7 Января 1884 г.

შ ი ნ ა ა რ ს ი.

- I. ქალი (ლეკი) შაქარ ქართლულისა.
- II. თხზმთც-და-ცამეციდამ მთხრობა ვიუცორ ჰიუ-
გის. ნათარგმნი დიმიტრი ყიფიანისა.
- III სიუჟდელის ხელიდგან გამთგლუჟილი. ნათარგმნი
ალ. ჭ—ისა.
- IV. რუინის გბის ხიდი. ნათარგმნი ევანჯ. ლორთქი-
ფანიძისა.
- V «თამასუქი». მთხრობა დე-ლუპინის. ნათარგმნი
კოტე ყიფიანისა.

F3359

ქ ა ლ ი.

(ჩემს შვილს ვლ...ს)

I.

ჩაცმა-დახურვა თუ არ ვახსენეთ,
 მოყვანილობით ჩვენი მოდგმაა;—
 მაგრამ გარეგანს ნიშნებს დავეხსნეთ:
 შურო საკვლევი მის ზნეობაა.

ჯერ მოვიხსენოთ სხვა-და-სხვა ტომნი,
 სხვა-და-სხვა ხალხი; ან — ანატომნი,
 თუ ზოოლოგნი, ფილოსოფოსნი
 და ბუნებისა ისტორიკოსნი,—

II.

რა და რა გვარად უყურებდნენ ქალს,
 რა მნიშვნელობას აჩემებდნენ მას
 საზოგადო საჩვენს ცხოვრებაში,—
 ან კერძოობით მოსახლობაში?

ანატომია თვალით გვაჩვენებს
 ადამიანის მოყვანილობას;
 მაგრამ ეს შინჯვა ვერ დააშვენებს,
 როგორცა ვგონებ, ჩვენსა ზდილობას.

III.

შუნდ ეს ზდილობაც რომ დავარღვიოთ
 და თვალით ვნახოთ, რაც საჩენია,—
 მაინც საკვლევია როგორ ვიკვლიოთ,
 რაც რომ ზნეობის შესაშენებია?

ზოოლოგია იმას გვასწავებს,
 რომ გავარჩევდეთ ერთსა ცხოველსა
 მეორესაგან; წინ გაგვიტარებს
 მათს ცხოვრებასა და ზნეს ყოველსა.

IV

ცხოველიაო, ქალისას გვეტყვის, —
 ქოვლის მჭამელი და ტკბილის მსმელი; —
 უცხო ამბავთა მიმთქმელ-მომთქმელი,
 რაც ბრწყინვალეა სულ ყველას ეტრფის;
 — სიცილი უყვარს, ქება მოსწონსო, —
 და კიდევ ცელქობს, კიდევ მორცხვობსო.
 შილოსოფია ქალს ჰსახავს ბუდეთ
 შურის და შფოთის დამბადებელად, —

V

და გულის თქმათა, სწორეთ თუ ბრუნდეთ,
 ცეცხლის მომღებლად, აღმტყინებელად; —

აგებულებით სუსტად, უღონოდ;
 ზნეობითად კი ძლიერთა მძლევად,
 თუ რომ არ არის ჭკუით უგონოდ.
 ჩვენი საკვლევია არც ეს ყოფილა.
 სადა ქებულა, ან სად გმობილა,—
 მს მოვიკითხოთ.—ველური ხალხი,—

VI.

შიშველ-მართალნი, კალაქეულნი,
 ძველი კაცობა შირს ვერ დამნახი,—
 და მოთხოვნი ბანაკეულნი,—
 ძალს გვიხატავდნენ, როგორც სულდგმულსა,
 ძალის შვებისთვის დაბადებულსა.
 სად პირუტყვს ჯერ ვერ ამუშავებდნენ,
 იქ შრომის უღელს აწევიანებდნენ
 და მერე, მაშვრალს, დაუყვავებდნენ.

VII.

მაჰმადის მრწმენთა, ცოტა არ არის,
 უშალავათეს: შინ მხველათა ჰკავთ,
 ბარეთ უჩინად, მაგრამ მარადის
 ბულით ამაყთა, ზნეობითა ზეავთ,
 სწორეთ ჰგონიანთ, დრო თუ იხელთა,
 არ წაუვაო ჭკვანთ, არც ხელთა.

ძრისტეს სიტყვამან სული ქალისა
 და კაცის სული წინაშე ღვთისა

VIII.

შათანაარსა, რადგან შამრისა
 და მდებრის სული ერთმანერთისა
 ტოლნი არიან.

ამ ახლანდელმა
 მეროპიულმა მოქალაქობამ,
 როგორც კაცობის დამამკვიდრებმა
 შანვითარებამ და ზნეთ დაცხრობამ,
 მზას დააყენა თვალსახილველად
 შაცთან თანაბრად ერთად საელღელად.

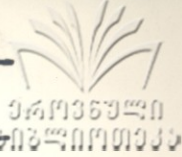
IX.

სულის სიდიდე, გულის სიმაგრე
 შამოცხადდება მწიგნობრობაში,
 შალალ-ზრახვაში, აზროვნობაში.
 ამ ასპარეზზედ კაცის დამდარე
 რამდენი არის ქალი განთქმული?
 როგორ მოვთვალო, თვისი მამული
 შის რაოდენად უახელნია!
 შანლისი, სტალი და სვეინიე;—

X.

შორე-ზანდ, პორინა, ბელჯოიოზო;
 შორა და ისტრია, მუგორტ და ტროლოპ;
 შისის შიგერსტო და ლედი სტენჰოპ!
 შეთან ჩვენშიაც რომ მოვიგონო,
 რამდენი მახსოვს ქართველი ქალი

მშვენიერად მთხზველი, თუმც უინ ნასწაველი,
 როგორც ესთქვათ, თეკლე, მეთევან, ნინო!
 მათი სახელიც შორს განითქმოდა,

XI.

ჩვენც რომ სხვათაებრ სტამბა გვქონოდა,
 ან ტრაბახობა გვხალისებოდა
 და კრძალულობა არ გვჭირებოდა.
 ისტორიასაც მივაპყრათ ყური;
 ზანფაგდოთ ჩვენგან ყოველი შური,—
 ბული გავალოთ, ვიდარბაისლოთ
 და მონათხრობნი მოწმად მოვილოთ!
 ბევრგან და ბევრჯელ ყოფილა ქალი,

XII.

ხალხოსნობაში პირველ მავალი.
 სადაც შეფობა წილად ჰხდომია,
 ხალხის დიდებას, კეთილდღეობას,
 სასიქადულო მოღვაწეობას
 მხურვალე გულით მყის შესდგომია.
 მრავალი არის სადიდებელად
 სახელ განთქმული! სათითებელად
 ზახსენოთ თამარ ქართველთ მნათობი,—

XIII.

მლისაბედი, ინგლისთა მპყრობი;
 ეკატერინე, ხელმწიფე რუსთა;
 მარი-ტერეზა, ავსტრიის მეფა.

სადაც კი კაცმა კარგად იმეფა,
 ძალის მეფობამ არსად უსუსტა.

მს ყველა კარგი, სკეპტიკი გვეტყვის,
 მაგრამ რაზედაც ჩვენი ზნეობა
 და ჩვენი სულის ღვთაებრიობა

XIV.

მშყარება, ან მამოიჩხვის,—
 იქ რაღა ითქმის ქალის ღვაწლისა?

სიტყვა საღვთოა, სიტყვა ძრისტესი,
 წიად-უღია გვამსა ქალისას,—
 მითა ნიადგს ღიდ-პოხიერსა.—
 სადაცა მამრნი გაბრწყინებულან
 ახალის აღთქმის ქიდაგებითა,
 ღვთის-მეტყველებით, მოციქულობით,

XV.

მღვდელ-მონაზნობით, მრავალ წამებით;—
 არც მუნ შთენილან მღვდრნი უსაქმოდ.
 ღღ ვითარ განვლის, რომ ეკლესიამ
 საკითხავებში, საგალობლებში
 არ მოიხსენოს წმინდათა შორის
 ძალის სახელი ღირს-საქებარი!
 მინ განანათლა თვით საქართველო?
 კაპპადოკელმან წმინდამან ნინო

XVI.

მოციქულთ სწორმან!—მინ იყო ქალი,
 რომელ ძრისტესთვის ჰგმო ფუფუნება,

ჰგმო ქვეყნიერად ძნელ სათმობარნი
 სიტკბოებანი და განცხრომანი, —
 და ნებსით მისცა თაფი წამებას
 დიდად საშინელს, დიდად საზარელს? —
 ეს იყო ჩვენი ძახთ დედოფალი,
 დიდი ჭეთევან, მოწამე დიდი!

XVII.

ძალი არ იყო თვით ქრისტე ლმერთის
 წიალ-შღებელი, ჩვენი მეოხი,
 შოვლად უბიწო, მარად ძალწული
 დედა მარიამ ლეთისა მშობელი?
 მიდრიკოთ ქედი მოწინებითა
 და აღვიაროთ, რომ სადაც კაცსა
 სასიქადულოდ უმოქმედნია, —
 იქ ქალიც ჰბრწყინავს და უფრო მალლაც

XVIII.

აღმადლებულა. ახლა ხელი ვჭყოთ
 შეძლებებისამებრ ამისლა თქმასა,
 თუ რა ადგილი უჭირავს ქალსა
 საყოველთაო წყობილებაში,
 საშრთელ მსოფლიო დადგინებაში?
 რომელმაც ძალმა შეჰქმნა ქვეყანა, —
 ნაკვთი რამ თვისი თან დაატანა
 და ამ ნაკვთსა ძალს ემორჩილება

XIX.

რაც არსია, თუ ნივთიერება.
 ხილულსა ყველას და უხილველსა,
 ღრკუსა თუ ნაზსა, ხმელსა თუ ნედლსა,
 მდენსა თუ ტბორსა, მყინაფს თუ მთბობსა,
 მნათობს თუ მაბნელს, მიეცა ყველას
 მისი წრე, სივრცე, მის საქცეველი, —
 მას ლტოლვილება, მის სარბიელი,
 სივრცეში მსრბოლთა სხეულთ სიმრავლეს

XX.

ვერ იტყვს ჭკუა, ვერ მოიაზრებს; —
 მაგრამ იმათგან გზის გადაქცევა, —
 წინაღობების წესის დარღვევა
 უფიქრელია, — ამ მიზეზით, რომ
 მათში ის ჰსუფევს დაულალაფი,
 ზანუღრეკელი ძალი მმართაფი,
 ძალი, რომელსაც დიდმან მან ნიჭთონ
 სახელად არქვა მიმზიდველოება

XXI.

ურთიერთარსი.

მიწა იზიდავს
 მთვარესა, მთვარე იზიდავს მიწას, —
 და ასე მზენი, ვარსკვლავთა მწყობრნი,
 ჭვეყნის სხეულნი, ციურნი მსრბოლნი,
 ხილულნი ყველა და უხილაფნი, —
 ჰბრუნვენ და რბიან ფიქრზედ უმაღლნი

დასაბამითგან უკუნისამდე.—
მიმზიდველობა ურთიერთარსი,

XXII.

ზადმოთარგმნილი ჩვენ სასმენადმდე,
ბრუნალეგაა ერთმანერთისა; —
ბრფიალება ხომ სიუვარულია!
სიყვარულია სახე ღერძისა,
რომელზედ ჰბრუნავს, რაც რომ არსებობს.
მაგრამ ესეც ესთქვათ, რომ ამ სოფლიოს
მიმზიდველობა მარად ჰმოქმედებს;
ძაცთა შორის კი მსწრაფლ წარმავლობს.

XXIII.

ჩვენს ქვეყანაზედ მიმზიდი ძალის
სამკვიდრებელი გულია ქალის;—
და ქალი არის მამაკაცისი
სიცოცხლის ძალი, სიმეოლო მისი;
მაშ ქალი არის ნავთ-საყუდელი
ძაცობრივისა მღელვარებისა
და გამომსახი ნეტარებისა!
ძი! ბანა არა! სადაც მხე მნათობს,

XXIV.

იქ ლამეც არის;—სადაც ღზინია,
იქ ჰმუნვაც არის. მაგრამ რაც გვამზნობს,
ჩვენ მას დაეჭვარით. მაშ მუხლ-მოღრეკით

თაყვანი ვსცეთ ქალს, ნუ გვიკდებია.
მსხვერპლთაგან მისთვის ნულარ განვდრკებით,
მისს ჩვენთან სწავლას ნუ დავიშურებთ.
შესაბამსა ტახტს მაშინ დავუგებთ,
რომ ზიარ-ვექმნეთ მისს მნიშვნელობას.

შაქარ ქართლული.

27 ნოემბერი 1883.

მ ი კ ტ ო რ ჯ ი უ ზ ო ლ ს

ოთხმოც-და-სამეცხრდამ.

ჟურ გამომგებების სიფყვა.

ამ მოკლე დროში შესრულდება ასი წელიწადი-მასაქეთ, რაც ფრანკუზებმა თავის ქვეყანაში აღრეულობა მოახდინეს.—მს იყო 1789-ში და იხტორიაში დაერქვა ამ აღრეულობას პირველი, ანუ დიდი რევოლიუცია ფრანკუზებისა.—სულიერთიანად გადააბრუნა ამ აღრეულობამ ყოველი მაშინდელი წყობილობა—სარწმუნოება, საჯოგადლობა, ხელმწიფობა და სჯულთ-მდებელობა. თავისს მეფეს, ლუი XVI-სა, და დედოფალს, მარი-ანტუანეტას, თავი მოჰკვეთეს; მცირე წლოვანი მემკვიდრე იმათი,—ლოთინი, ტამპლში დაამწყვდიეს და გილიოტინადად *)

*) თავის ჯუთა მეყად გახშირებული იყო მამინ, მაგრამ რადგან ლაჰარავი სულ ვალმბრითმაზდა ჰქონდათ და კაცთ-მოყვარეობაზდ, საჭირთდ დაინახეს, რომ ჭანჯვა მაინც შემციბრულ-იყო და იარალი მთიგონეს, უცმად, უწვალუმლად თავის მთმჯუთი და დაარქვს გილიოტინა, მთმგონის სახელი, რომელიც იყო დიდ-ცობრი გილიოტინი.

მდინარეები აადინეს ადამიანის სისხლისა. თავზარი დასცეს მთელს მეროპას.

შკვდავი შიქტორ ჰიუგო ამ თხზულებით ცხოვლად გვიხატავს, რა მდგომარეობაში იყო შრანცია ოთხ წელიწადს უკან 1793-ში. ამ ხიზებით თვითან თხზულებას დაერქვა ოთხმოც-და-ცამეტი.

შემოკლებით მოგვყვანოთ ეს მოთხრობა, მანამდინ ჩვენს სათარგმნელს მივატანდეთ.

შრანციას განაგებდნენ მაშინ სამნი: რობესპიერი, ღანტონი და შარდტი.

მაგრამ ესენიც კი, ხან ცხადად, ხან თარულად, სხვა-და-სხვა წყობილებას ექვემდებარებოდნენ.

შძლიერესი ამ წყობილებათაგანი იყო ხალხის რჩეულთა კრება, რომელსაც დაერქვა კონვენსიონი (CONVENTION—გარიგება, შეკრულობა; რუსულად КОНВЕНТЬ.)

იმას გარეშეთ იყვნენ: საზოგადოების დამხსნელი კომიტეტი (COMITÉ DE SALUT PUBLIQUE), საეპისკოპოზო, (L' EVÊCHÉ) და სხვა რამდენიმე წყობა-ყრილობა.

მითქმის მთელი მეროპა ებრძოდა მაშინ შრანციას და შრანცია ებრძოდა თავისს დედა-ქალაქს, პარიეს.

ბოლოს შრანციამ აჯობა მეროპას, მაგრამ შრანციას პარიემა აჯობა.

მამიანთა დიდი იქნებოდა, რასაკვირველია,

და ყურის გღებაც დიდი მოუნდებოდა ჯარებსა და ჯარის უფროსებსა.

შმახლობელეს ზედამხედველებად მმართველებს ყოველგან სანდო კაცები ჰყავდათ პარიჟიდამ გაგზავნილი და ეს კაცები თითქმის განუსაზღვრებელი უფლებით იყენენ მოსილნი, — ასე რომ ვისაც ღირსად ჰპოვებდნენ, იქვე უმაღლეს ხარისხს მიანიჭებდნენ, და ვისაც უვარგისობას, ან რესპუბლიკის ურჩობას შეამჩნევდნენ, გადააყენებდნენ და ზოგს სიკვდილითაც დასჯიდნენ.

შრანცია ებრძოდა პარიჟსაო, რომ ესთქვით, ამ ბრძოლაში ერთი მხარე იყო სხვა თემებზედ უფრო საფიქრებელი რესპუბლიკისათვის, ესე იგი, პარიჟისათვის, მანდვა.

მანდეველები მეტი რომარ შეიძლება ისე მტკიცედ აღგნენ თავისს სარწმუნოებას და მეფის ერთგულებას, და ერთიანად იყო იმათი ტყით-ბურვილი ქვეყანა პარიჟელებთან საომრად ამდგარი.

მოთავედ გაუჩნდათ ვანდეველებს ერთი ძველთა თავადთაგანი, მარკიზ ლანტნაკი, ოთხმოცი წლის მოხუცი, დიდი გამოცდილებისა და გმირული ხასიათის პატრონი.

პარიჟელების ჯარის უფროსად იყო იქ იმავე ლანტნაკის ძმისწულის შვილი, ზოფენი, ყმაწვილი კაცი, მაგრამ ესეც დიდი გულადი, ძალიან მოხერხებული და რესპუბლიკის ერთგული.

ჴერ სიყმაწვილე ზოფენისა და მერე ლანტნა-

კის მახლობელი ნათესავობა საკმაო მიზეზს აძლევდა მმართველებს, რომ დიად საიმედო კაცისათვის მიწნდოთ ზედამხედველობა და გაძლოლა იმისი.

ხელში მოხვდათ ერთი საეპისკოპოზოს წევრთაგანი, ნამღვლევი ვინმე სიმურდენ, კაცი, როგორც იტყვიან, სწორეთ ზედ-გამოჭრილი ამ საქმისათვის.

უწინ ლანტნაკის სახლში ყოფილიყო მღვდლოთ ეს სიმურდენი და ბოვენიც თითქმის იმისს ხელში დაბადებულიყო და იმას გაეზარდნა.

სიმურდენს არა ვინ გააჩნდა ქვეყანაზედ სათუთი ბოვენს გარდა და იმის უმეტესი არცა-რა ვისი სიყვარული ჰქონდა.

ზედამხედველობა რომ დაუმტკიცეს, მაშინ შეიტყო სიმურდენმა, ვისთანაც უნდა ჰქონიყო წაქმე.

ეს უკეთესი; უფრო შალე აღამაღლებდა თავისს სულიერს შვილსა, შეტადრე მაშინ, როდესაც თვითან მმართველებისაგან ესმა ქება იმისი.

სიმურდენი რომ მანდეს გაისტუმრეს, მაშინ ბოვენი თავისს პაპაზედ იქამდის იყო გამარჯვებული, რომ რამდენჯერმე დიდად დაემარცხებინა;—ასეც კი უნდა მომხდარიყო: იმას მეომარი მრავალი ჰყავდა, მაგრამ სულ საჩქაროდ შენაგროვი ხალხი;—ამას კი ცოტა ჰყავდა ჯარი, მაგრამ ჯარი იყო წყობილი, სულ სალდათები, გამოცდილები, და ბევრი გამარჯვებით ძალიან გათამამებულინი. ბოლოს საკუთარს

საგვარეულო კოშკში შეემწყვდია ლანტნაკი კატი
მეტი კაცით და გარს შემოსდგომიყო 4500 კაცით.
შემწყვდეულებთან იყვნენ სამი პატარა ბავშვი. იმას
წინეთ ერთს ბატალიონს ეშვილნა ეს ობოლი ბავ-
შვები; ამ ბატალიონის ნახევარი ვანდევლებს ერთს
ჩხუბში გაეწყვიტათ და ბავშვები ტყვედ დარჩნოდათ.
ლანტნაკი ტყვეებს ახოცვინებდა, მაგრამ ბავშვები
შეჭბრალებიყო და ვანდევლებმა ამ სიმაგრეში თურ-
მე თან შეიყვანეს. ორნი ძმები იყვნენ და ერთი
და იმათი: რენე-ჟან 4 წლისა, ბროზ-პლენ 3 წლისა
და ჟორჟეტა 20 თვისა.

ჯარი რომ სიმაგრეს გარს ადგა, მაშინ მივიდა
იქ სიმურდენი.

დამწყვდეულებმა ხმა მოსცეს ზევიდამ: გზა
მოგვეციოთ და ბავშვებს უვნებლად ჩაგაბარებთო.

ძვევიდამ ასძახეს, გზას მოგცემთ, თუ ლანტნაკს
დაგვანებებთო.

ვანდევლებისაგან თავისი ბატონის გაცემა,
მეტადრე ამისთანა ბატონისა, ყოვლად შეუძლებე-
ლი იყო და ცივი უარი უთხრეს.

მაშინ ჯარიდამ დაემუქრნენ: თუ არ დაგვანებ-
დებით, ამოგწყვეტთო.

მობრძანდითო; ჩამოსძახეს.

ახლა თვითან სიმურდენმა ასძახა: რათ უნდა
დაიქცეს ამდენი უბრალო სისხლი? ან ჩვენ რას
გვემართლებით, ან თქვენ რას გვემართლებით? თქვენ-
ში ერთია რესპუბლიკის მტერი, ერთად-ერთი ლანტ-

ნაკი. ის მოგვეცით და იმის სამაგიეროდ მე ამიყვანეთ, მე, სიმურდენი, ვეჭილი რესპუბლიკისა და ამ ჯარზედ სრულის უფლების მექონი. ლანტნაკს თავს გააგდებინებენ და მეც გამაგდებინეთ თავი, ნუ გენალვლებათ, ოღონდ უბრალონი და უსუსურნი გადავარჩინოთ სიკვდილსაო.

— ბაკრეჭილო მღვდელო, სადაც გექადაგნოს, იქითვე გაბრუნდი. ჩვენ ვერა თუ შენა, თვითან შენი სატანაც ვერ შეგვაცდენსო.

— მაშ იცოდეთ, რომ ხვალ საღამოს მოვიტანთ იერიშსაო.

შეუდგენენ მზადებას—შიგნით, რომ დაუხვდნენ; გარეთ, რომ იერიში მიიტანონ.

ბავშვები კი კოშკის შუა სართულში, სამწიგნობრო ზალაში, თავისებურად ნავარდობენ და ტიტინებენ, ახლა ყველასაგან თავდანებებულნი და დავიწყებულნი.

ჯარში სთქვეს: მთელი ქვეყნის ამბოხების თავი აქა გვეყავს და ცოცხალს ვერ გაუშვებთ; თუნდა ნახევარი ჯარი ზედ შევაწყვიტოთ ამ წყეულ კოშკსა, მაინც უნდა ავიდოთო.

ღამწყვდელულება სთქვეს: ცოცხალი ვერაფინ დაწებდებითო და ჩვენში უკანასკნელმა ჯერ ცეცხლი მოსდოს კოშკსა და მერე თვითონაც შეაკლას თავიო.

მეორე დღეს საღამოზედ გაჩნდა სროლა.

ძირის სართულის კედელი ზარბაზნებით შეან-

გრიეს და შიგ შეცვინდნენ რაც ჯარი შეეტევოდა, ზოვენი და სიმურდენიც იმათთან. შეიქნა ხელ-და-ხელ ჩენა.

მაჰირდა საქმე და გაჩნდა ცეცხლი ქვემო და ზემო სართულებში. დაუნდობელი ბრძოლა შუა სართულში შესავეალს კიბესთან არის და ზედ კიბე-ზედ.

ამ სართულს საიდუმლო კარი ჰქონიყო გვირაბისა, გარეთ შორს ტყეში გამყვანი.

ერთმა ლანტნაკის ერთგულმა კაცმა იცოდა ამ კარის ამბავი და სწორეთ მაშინ შეაღო გარედამ, როდესაც დამწყვდეულებისათვის სხვა საშველი აღარა იყო რა. მქესიოდ კაციღა იბრძოდა ლანტნაკის გვერდით. ერთმა იმათგანმა, იმანუსმა, ხუთი იმ კარში გაუშვა, ლანტნაკიც იმათში, რასაკვირველია, და თითონ დარჩა მარტო, რომ მტერი არ შეეშვა, მანამდინ გასულნი თავს არ დააღწევდნენ.

იმათ დააღწიეს თავი; ამან რანდენსამე ხანს იმაგრა კიბე და კარი ამ კიბისა და ბოლოს მოკლეს ესეცა.

შეცვიდნენ შიგნით. აღარავენ!

მხოლოდ—ცეცხლი ჰგუგუნებს ზევით და ქვევით.

ერთი, ორი წამი კიდევ და მერე აღარც ამათვის იქნება საშველი.

ეს არის შემოკლება თხზულების უმეტესი ნაწილისა.

ბერი კაცი იმავე სარკმელს. მს ის თავდასაღწევი
კიბე იყო, კედლის ძირად რომ იდგა სამწიგნობრო-
ში. ბოლოში ეკიდა ხელი. სარკმელს რომ მოატანა,
გმირული სიმსუბუქით გადმოუშვა და თხრილის
ძირამდინ დაიტანა. იქ განცვიფრებულმა სერჟანტმა
რადუბმა ხელი შეაშველა, კიბე მიიყრდნო და
ასძახა:

— რესპუბლიკას გაუმარჯოს!

— მეფეს გაუმარჯოს! დასძახა მარკიმზა.

ამაზედ რადუბმა წაიბუტბუტა: შენ დიად ნე-
ბა გაქვს რაც გინდა იძახო, თუნდა სისულელეც
ჩაიღინო რასაც იპრიანებ, ღმერთი რომ ყოფილხარ!

ტიბე გაასწორეს და გზა გაიხსნა ცეცხლ-მო-
დებულ შალასა და დეღამიწას შუა. მცოდნე კაცი
შეცვივდნენ ზედ, რადუბ პირველი და, თვალის და-
ხამხამებაზედ, ხის კიბე იქცა ადამიანების კიბედ.
რადუბი ზედ წვეროს მოექცა, ასე რომ სარკმელს
ხელს ადვილად უწვდენდა და ცეცხლისკენ ჰქონდა
პირი მიქცეული.

ძირს, ჯარის კაცები, ბუჩქებში და თხრილის
პირებზედ მოდებულნი, ყოველგვარი გძნობით ერთ-
გვარად შემფოთებულნი, სისწრაფით მიაშურებდნენ
ხევის ძირსა, ნაპირებსა, გარეთ საყარაულოსა.

მარკიზი კიდევ გაქრა და ისევ გამოჩნდა.

ახლა ბავშვი ეჭირა ხელში.

შეიქნა შეუწყვეტელი ტაშის ცემა.

მინც უწინ მოხვედრიყო ხელში, ის აეყვანა.

ბროზ-პლენი იყო ესა, უმცროსი ძმა.

ბროზ-პლენ გაჰკივოდა — არ მინდა, მეშინიაო.

მარკიზმა რადუბს გადასცა ბროზ-პლენი, რადუბმა მეორე სალდათს, იმან მესამეს, მეოთხეს და მანამდის მტირალა ბროზ-პლენს ასე ხელის-ხელ ძირს ჩაიყვანდნენ, ერთს წამს კიდევ უჩინო ქმნილმა მარკიზმა უფროსი ძმა რენე-ჰანი წამოაყენა სარკმელში; ეს ისე ეურჩებოდა და ღრიალებდა, რომ რადუბს დაუწყო ცემა, როდესაც მარკიზმა გადასცა.

მარკიზი კიდევ შებრუნდა ცეცხლ-მოდებულის ზალაში. მარტო შორეულა იყო იქა. მივიდა იმასთან. იმან შემოსტინა. ამ კლდე კაცმა რალაც რამ სისველე იგრძნო თვლებში და ჰკითხა პაწაწას, — რა გქვია შენა?

— მლზეტაო!

ბიყვანა ხელში, ისევ ისე მოცინარი და რადუბს რომ აძლევდა, ისე მიუკარებელია და ისე უცნაური გრძნობის პატრონი, უსუსურებამ იქამდინ მიიზიდა, რომ აკოცა ბერიკაცმა პაწაწა შორეულას და ისე გადასცა.

— მსეც ჩვენი პაწაწაო, დაიძახეს სალდათებმა და შორეულაც თავისი რიგით ხელი-ხელთ დაბლა ჩაიყვანეს, თაყვანისცემის საყოველთაო დაღადებაში. მათის კვრით იქაურობას აყრუვებდნენ, ფეხების ბრაგა-ბრუგით თითქო დედამიწას ანძრევდნენ; ძველი გრენადერები ქვითინებდნენ და პაწაწა გოგოკი იცინოდა.

ღელა კიბის ბოლოს იდგა, სულშეგუბებული, გონება მიღებული, ყველა ამ საოცარი მოვლინებით დაბნედი-

ლი, შეუფერხებლად ჯოჯოხეთიდან პირ-და-პირ სამთა-
თხეში გამტყვერალი. უზომო სინარული თავისებურათა
ჰსთარგუნავს კაცის გულსა. ხელებს აშვერდა; ჯერ
ბროზ-პლენი მიირქვა, მერე რენე-ჰანი, მერე შორ-
ჟეტა; ხან ერთს, ხან სამთავე ერთად კოცნით აღრ-
ხოზდა, ბოლოს გადიკასკასა ერთი და ძირს დაეცა
გულ-შემოყრილი.

ზაისმა 'ჯარში გრიალი.

— ჟველანი გადარჩენ!

მართლა რომ ყველანი გადარჩენ, ერთს ბე-
რიკაცს გარდა.

მაგრამ იმისთვის ალარავინა ჰზრუნავდა; ვინ
იცის, იქნება თვითანაც ალარა ჰზრუნავდა.

ღაფიქრებული იდგა რამდენსამე ხანს სარკმელ-
ში, თითქო სახმილს ღროს აძლევდა, რომ საქმე
იმას გადაეწყვიტნა.—მერე აუჩქარებლად, წყნარა,
ამაყად გადმოდგა ფეხი სარკმელიდან,—და უკუნ
მიუხედავად, სწორედ, მდგომიარედ, ცეცხლისაკენ
ზურგ-შექცეული და უფსკრულში პირ-და-პირ ჩამ-
ყურებელი, დაადგა კიბეს მედიდური და დიდებული,
თითქო ჩვენება რამე, მაღლოით ქვემოდავლი.
პიბეზედ მდგომნი წამსვე ძირს დაეშენენ,—მაყურე-
ბელნი ყველანი ათრთოლდნენ და თითქო საღვთო
შიშითა რითიმე მოცულნი, ყველანი შემოეცალნენ,
ყველამ დაიხია. ის კი დიდებით შედიოდა იმ სიბ-
ნელეში, რომელიც წინ ედგა შავად. მარმარილოს
ფერს იმისს სახეზედ ნაკეცი არა იყორა; იმისს

თვალში, როგორც ლანდის თვალში, სინათლე არა
 ჩნდა რა; რამდენსაც ნაბიჯს ამ კაცებისკენ წინ
 წასდგამდა, შეშინებულნი რომ შესჩგრებოდნენ,
 იმდენად უფრო და უფრო ჰდიდდებოდა იმათ თვალ-
 ში; კიბე ირყევოდა და ხმას იძლეოდა იმისს საგლოე
 ფეხთ-ქვეშ, — და იტყოდნენ, დიდად საზარელი რამ
 ჩადის თავისთავად საფლაგშიო.

ძირს ჩავიდა თუ არა მარკიზი, ბოლოს საფეხურს
 რომ მოაცილა ფეხი და მიწაზედ გადვიდა, მაშინ
 ვილასიც ხელი ეცა კისერში. მიიხედა:

— მე გატუსალებ შენ, უთხრა სიმურდენმა.

— მე გამართლებ შენ, უთხრა ლანტნაკმა.

წიგნი VI. თავი I.

მართლად, რომ საფლაგი იყო, სადაც მარკიზი
 ჩავიდა.

წაიყვანეს.

წამსვე აახდევინა სიმურდენმა ტურგის გოდოლ
 ქვეშ გამოქვაბული დილეგი, შეატანინა სანათი,
 ლიტრა წყალი და ერთი სალდათის პური, შეაგდე-
 ბინა ერთი კონა ჩალა და, რა რომ მღვდელმა მარ-
 კიზს ხელი შეახო მას აქეთ ერთი წამიც არ იყო
 ჯერ გასული, რომ კარიც გამოუკეტეს ლანტნაკს.

მს რომ გათავდა, სიმურდენმა ბოვენი მონახა.
 ლამის თერთმეტის საათის რეკა მოისმა მაშინ შო-

რიდამ, პარინის საყდრის ზარი. სიმურდენმა უთხრა ზოვენს:

—ხვალ სამხედრო სამსჯავრო უნდა გავმართო, შენ იქ არ იქნები. შენ ზოვენი ხარ და ლანტნაკიც ზოვენია. მეტად მახლობელი ნათესავეები ხართ, რომ შენ მსაჯულობა შეიძლო. მე მგალიტესაცა*) ვჰკიცხავ, რომ ძაპეტის მსაჯულებში იქნას. —სამხედრო სამსჯავროში მსაჯულნი ვიქნებით სამნი: კაპიტანი ზეშამპ, სერჟანტი რადუბ და მე თავსმჯდომარედ. აქ შენი საქმე არ არის-რა. ჩვენ კონვანსიონის ბრძანებას დავადგებით; ჩვენ მხოლოდ ვინაობას დავაწესებთ იმ ნამარკიზევი ლანტნაკისას. ხვალ სამხედრო სჯა, ზეგ სასჯელი და მთელი მანდვას სიკვდილი.

ზოვენმა სიტყვა არ შეუბრუნა; და სიმურდენმა, მზრუნაგმა იმ დიდის საქმისათვის, რომელსაც სახვალიოდ და საზვეიოდ განიზრახავდა, მალე დაანება ზოვენს თავი; დრო ჰქონდა დასანიშნავი, ადგილები ჰქონდა გამოსარჩევი. თვითანაც სამაგალითოდ უნდა მოქცეულიყო და სასჯელი თავის თვალ-წინ მიეყენებინა. მსაჯულთ უხუცესს უნდა ენახა, ჯალათი თავისს საქმეს როგორ აღასრულებდა.

ამ ჩვეულებით 93-ის საზარლობა ჰბაძავდა შრანციის უწინდელ პარლამენტებს და მსპანის ინკვიზიციას.

*) ივალისი ფრანციის მაცონიშვილთაგანი იყო, მაგრამ მსაჯულში ირია, რომელთაც სიკვდილი გაეუწყვიტეს ლეი XVI-ს.

ზოვენსაცა ჰქონდა გასართობი საქმე.

ზრილი ქარი მოდიოდა ტყილამ. ბეშამსს მიანდო ბძანება ვაეცა ყოველი საქირო ვარიგებისათვის და თავის ბამბის-კარავს მიატანა, ტყის პირათ რომ ედგა, ყაბალახიანი მოსასხმელი გამოიტანა და წამოიხსა.

ამ მოსასხმელს, მაშინდელი წესით, სირმა ჰქონდა მოვლებული და ამითი იცნობებოდა, რომ სარდლისა იყო.

იწყო სიარული იმ სისხლით მოხვრილს ველზედ. — საიღამაც იერიშის მიტანა დაიწყეს. მარტო დადიოდა. ცეცხლი ჯერ არ გამქრალიყო, თუმცა კი აღარავინ დასდევდა; რადუბი ბავშვებსა და იმათ დედას არა ჰშორდებოდა, თვითანაც იმასავით დედობრივად მოყვარული. — ხიდის თავი ცეცხლისაგან ირღვევოდა; სალდათები ზოგნი ცეცხლსა შველიდნენ, ზოგნი საფლავეებსა სთხრიდნენ დახოცილებების დასამარხავად, დაჭრილებს უვლიდნენ, ოთახებიდამ და კიბეებიდამ მკედრები ჩამოჰქონდათ; სადაც ყოფილა იყო, იმ ადგილსა ჰგვიდნენ; რა ადგილიც საშინელი გამარჯვების უწმინდურობით იყო მოფენილი, იმასა სწმენდნენ და აჩქარებით, ფაცი-ფუცით ათავებდნენ, რაც გათავებული ბრძოლის ადგილს მილაგ-მოლაგება უნდება.

შველანი საქმეს ადგნენ; ზოვენი სულ ვერაფერსა ჰხედავდა.

იმ დილეგის ყარაულსაც ვერ მოჰკრა თვალი,

სიმურდენს რომ ერთი ორად დაეყენებინებინა კელლის
შენანგრევთან.

ამ შენანგრევამდინ, რამდენათაც ღამის სიბნე-
ლში გაირჩეოდა, იქნებოდა ორასიოდ ნაბიჯი იმ
ადგილიდამ, სადაც თითქო იმალებოდაო ბოვენი;
იქიდამ იყო, იერიში რომ მიიტანეს გოდოლზედ,
სამი საათია მას აქეთ გასული, მეტი არა. იქ იყო
გოდოლის ძირი, საიღამაც გამობრუნდნენ; იქ იყო
ის დილეგი, სადაც მარკიზი დაამწყვდიეს. მს შენან-
გრევის მრჩობლი ყარაული ამ საპრობილეზედ
იყო დაყენებული.

ამ შენანგრევს რომ უყურებდა და ძლივსა
ჭედავდა, ყურში თითქო განმეორებით მოესმა
გლოვის ხმით თქმული სიტყვები: «ხვალ სჯა,
ზეგ სასჯელი.»

ბოვენი დაწყნარებული ფეხით მიდიოდ-მოდიო-
და ამ იერიშით შენანგრევთან. ხან-და-ხან ხელებს
კისერზედ მოიწყობდა ხოლმე, ყაბალახ-ჩამოთარე-
ბულზედ.

ღრმა ფიქრში იყო ბოვენი.

თავი II.

შიძრო იყო იმისი ფიქრი.

ცელილება მოხდა გაეგონარი, გასაოცარი.

შერისცვლა მოხდა მარკიზ ლანტნაკისა.

რა საფიქრებელი იყო, რომ ცეცხლის მგზნე-

ბარებისაგან ამ გვარი საქმე გამოსულიყო რამე! ან სინამრად მოჩვენება რა საფიქრებელი იყო, რაც აქ ცხადათ მოხდა?

ამ საოცრებას, რომელიც რალაცნაირი სიმძლავრით ეხუმრება ხოლმე ადამიანს, სულმთლად ეპყრა ზოვენი, ხელთ ეჭირა.

ზოვენს წინ ედგა ერთი რალაცა რამე, შეუძლებელი რომ იყო და ახლა—განამდვილებული, თვალთ სახილველი, ხელ-შესახები, აუცილებელი, შეუბრალებელი.

რა უნდა ეფიქრნა ამხედ ზოვენსა?

აქ თავის მორიდება კი აღარ იყო საფიქრებელი; გამორკვევა იყო საქარო, დასკვნის გამოყვანა იყო საქარო.

საკითხავი წინ ედგა; როგორღა უნდა გასცლიყო.

ვინ ჩამოუგდო მერე ეს საკითხავი?

შემთხვევამ.

და არა მარტო შემთხვევამ.

ამიტომ რომ, როდესაც შემთხვევა, რომელიც თავის-თავად ცვლილებადია, კითხვას გვაძლევს რასმე,—სამართალი მოგვთხოვს, რომელიც თავის-თავად უცვალბებელია, რომ გავსცეთ პასუხი.

ღრუბელს უკან, ჩრდილს რომ გვაყენებს, ვარსკვლავი არის, სინათლეს რომ გვესერის.

ჩვენ ვერც ამ ჩრდილს გადავანაცვლინებთ ადგილსა, ვერც ამ სინათლეს.

ზოვენ დაჰყვა, დამორჩილდა ჩვენების ჩამორთმევეს.

იყო, თითქო, ვიღაცა, რომელიც ჰკითხავდა.

იყო ვიღაც უწყალო, შეუბოვარი, შეუბრალებელი.

სინიღისი.

ზოვენი ჰგრძნობდა, რომ ყოველითურთ შერყეული იყო არსება იმისი. შოველი საბოლოო გადაწყვეტილება, რაც უნდა მტკიცე ყოფილიყო;—ყოველი აღთქმა იმისი, რაც უნდა უცვალებელი ყოფილიყო;—ყოველი საწადელი იმისი, რაც უნდა შეურყეველი ყოფილიყო, —ყოველივე შეერყა, ყოველივე დაუბარბაცდა გრძნობათ საბუდრამდის.

აზრის სულის ძვრაცა, როგორც მიწის ძვრა არის.

რამდენსაც თვალით ნახულზედა ჰფიქრობდა ზოვენი, იმდენად უფრო და უფრო იღვლეებოდა, იფურთხებოდა.

ზოვენს, რესპუბლიკელს, ეგონა უკიდურებაში ვარო და მართლადაც იყო: სწორეთ ზენაარსი უკიდურება მოველინა განუცდელი.

საქვეყნო ამბოხების უკიდურებას ზევით, რეგოლუციის უკიდურებას ზევით, არის უკიდურება კაცური-კაცობისა.

რაც მოსაველელია, იმისი უკუნქცევა არ შეიძლება.

ეს საქმე დიდად მძიმე რამ არის; **ბოვენი** დამსწრე კი არა, მოზიარე იყო ამ საქმისა, შიგ იყო დაგამოსვლა აღარ შეეძლო; — მართალია, სიმურდენმა უთხრა, — «აქ შენი საქმე არა არის რაღა,» — მაგრამ თავისს არსებაში რაღასაც ისეთსა ჰგრძნობდა, რასაც ხე უნდა გრძნობდეს, როდესაც ძირიანათა ჰგლეჯენ ნიადაგიდამ.

შოველ კაცსა აქვს თავისი საფუძველი. ამ საფუძველის შერყევას დიდი განსაცდელი დაჰყვება ყოველთვის. ბოვენი ჰგრძნობდა, რომ ამ დიდს განსაცდელში იყო.

თავს ორივე ხელით მოიჭერდა ხოლმე, ეგების სიმართლე გამოვიწურო როგორმეო. ამისთანა მღვდმარეობის გაკვლევა დიად არ იყო ადვილი. შურო გასაჭირი არა არის-რა. წინ ეხაზებოდა საშინელი ანგარიშები, რომელიც უსათუოდ უნდა შეეკეცნა და სომი *) გამოეყვანა. — სვე უნდა შეიკეცოსო, თავ-ბრუ როგორ არ დაესხას კაცსა; მაგრამ მაინცა სცდილობდა გამოერკვია როგორმე ანგარიში. უნდოდა ყოველი თავისი მოსაზრება შემოეკრიბა, შეუპოვრობა — რომელსაც გულში ჰგრძნობდა — დაემორჩილებინა და საქმე თვალ-წინ ნათლად წამოეყენებინა.

ვის არ დამართნია, რომ საქმე თავის თავისათვის თვითან მოეხსენებინოს და თავისი საკითხავებიც თვითანვე დაედგინოს, რომ მძიმეს რასმე გაჭირვებაში გზის გაკვლევა მოეხერხებინა როგორმე ფეხის წინწასადგმელი, ან უკან გასაბრუნებელი.

*) ჯამი, სუმა, LA SOMME.

ამ გაჭირვებაში იყო ზოვენი.

ღაბლა რომ ბრძოლა იყო ქვეყნიური, მალლა იყო ბრძოლა ზეციური.

ბრძოლა ბოროტისა და კეთილისა.

მრთ-ერთი ღიდი გული უნდა დამარცხებულ იყო.

არსება კაცად ქმნილი და ყოველი ბოროტე-ბით აღსავსე, რაც კი შესაძლებელია კაცში იზოვე-ბოდეს, ძალადობით, შეუწყნარებლობით, თავხედო-ბით, სიამაყით, თავის მოყვარებით,—ახლა სულ შეცვლილი იყო. ზოვენი აქ სასწაულსა ჰხედავდა.

ძაცობრიობის გამარჯვებას კაცზედ.

ძაცობრიობას დაეთრგუნა უკაცურობა.

რითი? რა გვარად? რა ნაირად დაეთრგუნა ვეშაპი მრისხანებისა და მძულვარებისა? რა იარაღი ეხმარნა? რა მანქანება გამოეგონებინა?

აკვანი.

მევალო უბნელდებოდა ზოვენს. ამ საქვეყნო ბრძოლაში, ამ ცეცხლში, რომელიც ქვეყანას მოსდევს ყოველნაირმა მტრობამ და ყოველნაირმა შურის-ძიებამ, — ამ დროს უმეტესი სიბნელისას და უმეტე-სად მძვინვარე აღრეულობისას, როდესაც სჯულის ტეხა აფრქვევდა ყოველს თავის ცეცხლსა და სიძუ-ლილი ყოველს თავის სიწყუდიადესა; ამ საყოველთა-ვო შეტაკების წამს, როდესაც ყოველივე, რაც კი არსებობდა, იარაღად იქცა მაკვდინებელად; როდესაც არვე-დარეულობა ისეთია, რომ აღარავინ იცის, სიმართლე სადღა არის, პატიოსნება სადღა არის და

ქართული
მიმლიათუკა

ნამუსი სადღა არის;—უეცრად გაჩნდა უცნაურება, სულთა საიდუმლო გამფთხილებელი, რომ მეყვსეულად გაანათოს და კაცობრიობის სინათლესა და სიბნელეს დიდი ნათელი შიაყენოს სამარადისო.

შცბად გამობრწყინდა სიმართლის სახე და გამოაჩინა სახე სიყალბისა და სიბნენეშისა.

შცბად გაჩნდა ძლიერება უძლურობისა.

იყო სამი არსება საცოდავი, ახლათ-ახლა დაბადებულნი, უსუსურნი, განტევებულნი, ობლები, მარტოთ მარტონი, — მოტიტინენი, მოცინარნი, რომელთაც გარს ეხვია სახალხო ერთმანერთობის ომი, შურისგება, ძალობა, კაცკვლა, ფორიაქი, ძმათახოცვა, მძვინვარება და ყოველი ამ გვარი ბოროტება ძლიერა მოსილი;—იყო ამოვება და სიცრუე სამარცხვინო; იყო ცეცხლი, რომელსაც სწადდა უსჯულოება მოეხდინა რამე;—იყო რამდენიმე ყოვლად საგიობელი განზრახულება დარღვეული და გაუქმებული;—იყო ძველებური, ფეოდალური მხეცობა, ძველი შეუბრალებელი სიძულილი, —ესრეთ წოდებული მომდევრობა ომიანობისა, —საჭიროება ქვეყნისა, შეუგნებლობა მკაცრის ხნიერებისა;—იყო ეს ყოველივე, მაგრამ სულ ერთიანად გაჰქრა, რა რომ ციაგი თვალნი გამოახილეს, ვისაც ჯერ არც კი უცხოვრიათ;—და ვისაც ჯერ არ უცხოვრია, რაღა თქმა უნდა, რომ არც უბოროტნიათ. თვითან სიმართლეა იმათში, თვითან ჭეშმარიტებაა, თვითან სისპეტაკეა და

პატარა ბავშვებში გამოიხედებიან უზომო ციური ან-
 გელოზები.

სასარგებლო სანახავია ესა; რჩევაა; დამოდღერე-
 ბაა.

დაუნდობელი ბრძოლის გახელებულმა მეომრებ-
 მა უცბად დაინახეს,—ყოველ ბოროტებას წინ,
 ყოველს უსჯულობას წინ, ყოველ მკვლელობას
 წინ,—ყოველს ცეცხლ-მომღებ შურისგებას წინ,—
 აგზნებული სანათურით მომავალს სიკვდილს წინ,—
 დაინახეს, რომ ყოველსავე ამას წინ აღემართა ერთი
 უცნაური რამ ყოველის შემძლებელობა, უმანკოება.

შმანკოებამ შეიმოსა ძლევა.

და შეიძლებოდა თქმულიყო: არა, ხალხის სა-
 ერთმანერთო ჩხუბი არ არსებობს, ბარბაროსობა არ
 არსებობს, სიძულილი არ არსებობს, უსჯულოება არ
 არსებობს, სიბნელენი არ არსებობენ;—ამ გვარ მო-
 ჩვენებათ გასაქრობად ერთი განთიადი კმარა, კა-
 ცობრიობის განთიადი, ბავშვობა.

პრას დროს, არრას ბრძოლაში, არც სად სა-
 ტანა ნახულა ამაზედ უფრო ცხადად,—არც სად
 მთავარანგელოზი.

ამ ბრძოლის ასპარეზი იყო სინილისი.

სინილისი ლანტნაკისა.

ახლა იწყებოდა სხვა ბრძოლა, უფრო ძლიერი,
 უფრო გამძვინვარებული, სხვა სინილისის ასპარეზ-
 ზედ. ბოვენის სინილისზედ.

რა ჩხუბის ასპარეზია კაცი!

ჩვენ ვეკვებდებარებით ამ ღმერთებს, ამ ვეშაპებს, ამ დევებს,—ჩვენს ფიქრებს.

და ხშირად მოხდება, რომ ეს საშინელი მეომრები ფეხთქვეშა ჰსთვლდნენ ჩვენსავე სულსა.

ბოვენი ფიქრში იყო.

მარკიზ ლანტნაკი, შემწყვდელი, განპატიჟებული; კანონ აყრილი, როგორც გალიაში მძვინვარე ნადირი,—როგორც გაზში ლურსმანი, როგორც საპატიმროში თავისს სახლში ისე დაკეტილი, ყოველი მხრით ქვითკირისა და ცეცხლის მზლუდებით შემოზღუდვილი, გარეშეუწერელს, გონებით გამოუხატველს განწირულებაში იყო,—მაგრამ—იხსნა თავი! მოახდინა, როგორც იყო, სასწაული და განთავისუფლდა. მძიანობაში ყოველს მოხერხებაზედ უძნელესი მოხერხება ის არის, რომ გარემორტყმული მეომარი მტერს წაუვიდეს. ხელახლად შევიდა ტყის მფლობელობაში, რომ იქ ჩასაფრებულიყო; ქვეყნის მფლობელობაში, რომ იქ ებრძოლნა და ჩრდილში, რომ იქ უჩინო ქმნილიყო. ხელახლა შეიქნა საშინელ მიმავალ-მომავალად, შეუბრალებელ მღუპავად, უხილავთა წინამძღომელად, ქვესკნელელთა მოთავედ, ხეთა და ბორცვთა პატრონად. ბოვენს გამარჯვება ჰქონდა, მართალია, მაგრამ ლანტნაკსა ჰქონდა თავისუფლება. ლანტნაკს ამას იქით ხელის შეწყობა აღარ აკლდა, სარბიელი უსაზღვრო ჰქონდა, თავშესაფარებელი ყოველგან მზა. შეუძლებელია იყო შეხება იმისი, მიგნება იმისი,

მიღწევნა იმასთან. ლომი მახეში იყო ვაბმული,
მაგრამ გავიდა,

ბავიდა, მაგრამ... ისევ შევიდა!?

მარკიზმა ლანტნაკმა, თავისთავად, თავის ნე-
ბით, თავისი საკუთარი რჩევით, აიღო ხელი ტყე-
ზედ, ჩრდილოზედ, თვითნებობაზედ, თავისუფლო-
ბაზედ და უსაშინელებს საბრხეს მისცა თავი, დაუ-
ფიქრებლად, შეუფერხებლად. ჯერ, ეს თავის თვა-
ლითა ნახა ბოვენმა, ჯერ მგზნებარე ცეცხლში შე-
ვიდა, სადაც აღვილად, თითქმის უეჭველად, უნდა
დამწვარიყო; მერე კიბით ჩაჰოვიდა, სადაც კარგათ
იცოდა, რომ თავის დაუძინებელ მტერს უნდა მის-
ცემიყო ხელში და სადაც ეს კიბე, სხვა ყველასთვის
თავსაშველი, იმისთვის იყო უსათუოდ წამწყმელი.

მერე რა? რათ ინება ეს?

სამი ბავშვის გამოსახსნელად.

ახლა, რას უპირებდნენ ამ კაცსა?

თავის მოკვეთას.

ასე, ამ კაცმა, სამი ბავშვისათვის,—თავისი
შვილებისათვის? არა; თავისი ნათესავეებისათვის?
არა; თავისი მოდემისათვის? არა: სამი პატარა გლა-
ხაკისათვის, ვიღანიც რომ იყვნენ, სადღაც ნაპოვნი,
ძონძებიანნი, ფეხშიშველანი,— ამ აზნაურმა, ამ თა-
ვადმა, ამ მოხუცებულმა, თავდაღწეულმა, გან-
თავისუფლებულმა, ძლევა მოსილმა, რადგან მტერი
თუ მტერს ხელიდამ დაუსხლტა, გამარჯვება იმისი,—
ყოველივე უკუაგლო, ყოველივე გასწირა, ყოველივე

სათუოდ გადასდვა და მედიდურობით, გამოხსნილი ბავშვები რომ პატრონს ჩააბარა, თავისი თავი მტერს მისცა; რა თავი მერე? აქნობამდინ ყოვლად საშინელი და ახლა კი ყოვლად დიდებული, უაფ-გუსტესი.

მტერი რაღას აპირებდა?

მიღებას.

მარკის ლანტნაკს ორში ერთი უნდა ერჩია, ან სხვის სიცოცხლე, ან თავისი. ამ საზენაო არჩევანში თავისი სიკვდილი ირჩია.

ახლა? უშლიდნენ?

უშლიდნენ კი არა, მოკვლას უპირებდნენ.

მე რა სამაგიეროა გმირული საქმისა?

სულგრძელებითი საქმის მხეცური სამაგიერო!

რევოლუციას რომ ამისთანა საქმე დაჰკვეს, შეიძლებაღა მეტი დამცირება რესპუბლიკისა?

ჰაცი ამაო მორწმუნე და ბატონყმობის მიმდევნო ფერს იცვლიდეს და კაცობრიობაში შედიოდეს და ესენი კი, თავისუფლების მქადაგებელნი, ისევ იმ სახალხო ერთმანერთთან ბრძოლაში უნდა რჩებოდნენ, სისხლის გზას არა სცილდებოდნენ და ძმათა მკვლელობას არ იკვეთინებდნენ.

მერე ის უზენაესი საღვთო კანონი უენდობისა, შეწყნარებისა, ხსნისა და მსხვერპლის შეწირვისა იმათთვის კი უნდა არსებობდეს, რომელნიც შეც-თომით იბრძვიან და სიმართლის მეომართათვის კი არა?

როგორ? სულგრძელებას არ დახვდებოდეს!

ნებსით იყოს, რომ ძლიერნი უღონოებდნენ, და მარცხებელნი კაცმკვლელობდნენ და ითქმოდეს, რომ ერთმთაფრობის მომხრენი ისეთნი არიან, რომ ბავშვებს იხსნიან სიკვდილისაგან და რესპუბლიკის მომხრენი კი ისეთნი, რომ მოხუცებულებსა ჰხოცვენო?

უნდა ნახონ ეს დიდებული მხედარი, ეს ძლიერი ოთხმოცწლოვანი კაცი, ეს იარაღშეხსნილი მეომარი მიპარვით დატყვევებული;—კეთილმოქმედებაში ხელშეტაცებული, თვითან იმისი ნებადართვით შეკრული; შუბლზედ ჯერ იმ ოფლის შეუმშრალი, სადიდებელმა თავის განწირვამ რომ გამოადინა;—უნდა ნახონ, რომ თავის მოსაკვეთათ მალლა აღიოდეს, თითქო ზენამყვანის აპოთეოზის კიბიო? და მოსაკვეთად ცულს ქვეშ ადებინებდნენ თავსა, რომელსა გარს ევლებიან სამი უზესთაფლის შემავედრებელი სული პაწაწაიმის გამოხსნილი ანგელოზებისა? და ჯალათისათვისაც სამარცხენო წამების დროს უნდა ნახონ იმ კაცის სახეზედ ღიმილი და რესპუბლიკის სახეზედ კი სიწითლე?

და ეს უნდა მახდეს ბოვენის, სარდლის დასწრებით?

და დაშლა რომ შეუძლია, თავი უნდა მოარიდოს? და ეს ნებადართვა უნდა იკმაროს მედიდური—შენი საქმე აქ არა არის რაო? და აღარც ეს უთხრას თავის თავსა, რომ ამისთანა საქმეში უკუდგომა ხელის გამართვაა, ამხანაგობაა? და ველარც

იმასა ჰხედავდეს, რომ ასე დიდს საქმეში, ვინც საქმეს აკეთებს იმასა და ვინც არ უშლის იმას შუა,— რომელიც არ უშლის, ის უსაძაგლესია, რადგან სიფლიდვა ესა?

მაგრამ ეს სიკვდილი... ვითამ ზოვენი არ დაჰქადებია ამ სიკვდილსა? ვითამ ზოვენს, ამ კაცსა შემბრალებელსა, არ გამოუცხადებია, რომ ლანტნაკი გამორიცხულია ყოველი შეწყნარებისაგან და რა რომ ხელში იგდებს, სიმურდენს გადასცემს მაშინვე?

ეს თავი ვალია იმისი და ახლა უნდა გადინდოს; სხვა რა არის აქა?

მაგრამ, ეს თავი სწორეთ ის თავი არის?

აქამდის ზოვენს არ ენახა ლანტნაკი, თუ არ მეომარი ბარბაროსი, მთაყვანებელი მეფობისა და ბატონყმობისა, მხოცავი ტყვეებისა, ჯაჭვაწყვეტილი მქლეტავი ომში, კაცი მოსისხლე! ამ კაცს ის არ ინდობდა; ამ გამმეტებელს ისიც გაიმეტებდა; ამ შეუბრალებელს არც ის შეიბრალებდა. რა თქმა უნდა. ზნა გაკვლეული იყო და ამ გზის მიყოლა გაადვილებული;—ცხადია, რომ მკვლეელი მოიკვლის;—ამ გზას ადგანან ყველანი ამ საზარდიობაში. მაგრამ უცებ შესწყდა თურმე ეს სწორე გზა; ერთმა მოულოდნელმა მისახვევმა სხვა ახალი ცა გამოაჩინა, ერთი გადასხვაფეროვნება მოხდა, ფერისცვლა ერთი. სხვა მოულოდნელი ლანტნაკი წამოდგა. ზმირი ვინმე გამოვიდა მხეცისაგან; გმირზედ უმეტესი, კაცი; კაც-

ზედაც უმეტესი, სულაერი ვინმე გულის მექანი.—
 ეს ის მკვლელი როდილა იყო, რომელსაც ზოვენი
 სდევნიდა; მხსნელი იყო ესა, მაცხოვარი! ზოვენი
 დანარცხებული იყო ციური სინათლის მომდინარე-
 ბით; ლანტნაკმა დასცა მეზი სახიერებისა.

და ფერცვალეებული ლანტნაკი ზოვენს კი აღარ
 აცვლევინებს ფერსა?

როგორ? ამ ნათელს მაგიერი სინათლე არა უნდა
 დაჰხვდესრა? ძველმა კაცმა წინ უნდა იაროს და ახა-
 ლი უკან ჩამორჩეს? ძაცმა ბარბაროსმა და ამაო
 მორწმუნემ ფრთები უნდა შეისხას, ზე აფრინდეს
 და იქილამ დაჰყურებდეს სიმართლის მოსურნეკაცსა
 და ეს კი, დაბლა, ტალახში უნდა ქვემძრომლობდეს
 და სიბნელეში იმალებოდეს! ზოვენი მხეცობის
 კვალში უნდა ეგდოს გულდაღმა და ლანტნაკი სის-
 წრაფით მიემართებოდეს სადიდებელს მოვლინებათ
 სრბოლასა!!...

მრთი სხვა რამე კიდევ!

ნათესაეობა?

იმისი სისხლი რომ უნდა დაექცია,—იმისი
 სისხლის დაქცევა თავისი სისხლის დაქცევა არ იქნე-
 ბოდა? იმისი სისხლი თვითან ზოვენისა არ იყო?

იმისი პაპა მკვდარი იყო; მაგრამ ღვიძლი ძმა
 პაპისა ისევა სცხოვრებდა; ეს პაპის ძმა, ეს დიდი-
 ბიძა მარკიზ ლანტნაკი იყო, ერთი ამ ორთა ძმათა-
 განი, რომელიც საფლავში მდებარებდა, ვითამ არ
 წამოდგებოდა, რომ მეორე იქ არ ჩაეშვებინებინა?
 ვითამ თავისს შეილიშვილს არ უბრძანებდა: პატივ-

სა სცემდე ამას იქით ი? თეთრთმოსანს გვირგვინ-
 სა, ღვიძლი ძმა რომ არის ჩემიო? ვითამ ზოვენსა
 და ლანტნაკს შუა არ ჩამოვარდებოდა ძქ მოჩვენე-
 ბა განრისხებული?

ვინ ამბობს, ნეტა, რომ რევოლუციის საწადე-
 ლი გასახიჩრება ყოფილიყოს კაცობრივი ბუნებისა,
 ნათესაობის დარღვევა ყოფილიყოს, ან გაქრობა კა-
 ცური სულისა? რა სიტყვაა! ამ უზვესთავსთა დაარ-
 სებათა განსამტკიცებლად და არა საგმობელად იყო,
 რომ დადგა 89. (წელიწადი). ბასტილიის დარღვევა
 დამწყვედელი კაცობრივობის განთავისუფლება იყო,
 ბატონყმობის მოშლა გვარტომობის დამკვიდრება
 იყო. შეფალი რომ დასაბამი არის უფლობისა,—
 უფლობა თვითან უფალში უნდა არსებობდეს, რომ
 სხვა უფლობა არა იყოს რა, თუ არ მამობრივი.
 ძქელამ არის კანონიერება დედა ფუტკრისა, რომელი-
 ცა ჰშობს თავისს ხალხსა და მშობელი რომ არის,
 ბატონიც იმიტომ არის. ეს არის გვაროვნობა, ეს
 არის კაცობრიობა და ეს არის რევოლუცია...

უნდა გაეგო, ლანტნაკი რომ კაცობრიობას
 მიემხრო, ისა, ზოვენი, გვაროვნობას უნდა მიმხრო-
 ბიყო, თუ არა?

უნდა გაეგო, ბიძა და ძმისწული უზენაესს ნა-
 თელში უნდა შეერთებულიყვნენ, თუ ბიძა კი გან-
 ვითარებას დაადგებოდა და ძმისწული კი არა?

ამ ზოვენის მგზობრივობისა და სინიღისის ბაას-
 ში, რაც საკითხავი იყო ჩამოგდებული, უფრო და უფრო

გამოირკვეოდა და აუცილებელი პასუხიც იქვე წეს-
დებოდა: უნდა გადაეარჩინო ლანტნაკი!

ღიალ—მაგრამ შრანცია?

აქ თავბრუდასხმული საკითხავი უკბად იცვლე-
ბოდა.

როგორ? შრანცია განწირულებაში იყო და
გამოვიდა, განთავისუფლდა; თხრილები აღარსაიღამ
ველო: ბერმანია მჩინს გადააბიჯა; კედელი აღარ-
სად ევლო: იტალიამ ალპიის მთა გადაიარა და მს-
პანიამ პირენესი. რჩებოდა ერთილა ოდენ დიდი
უფსკრული, უკიანე. აქაც ისე იკიდებდა შრანცია
ფეხსა, რომ მთელს ქვეყანას აღარ შეჰპოვებოდა.
ახლა ეს კეთილმდგომარეობა საეჭვოდ უნდა გამხ-
დარიყო? უკიანე იმისი აღარ უნდა ყოფილიყო?
ამ უკიანეში იყო ინგლისი. ინგლისმა არ იცოდა,
მართალია, როგორ გამოსულიყო; მაგრამ ერთი კა-
ცი უდებდა ხილსა, ერთი კაცი აწოდებდა ხელსა,—
ერთი კაცი ეუბნებოდა პიტტს, პრეგს, პორნუალისს,
ლონდასს, იქაურს მეკობრეებს—მოდიეთო! მართი კაცი
ხმას აძლევდა: ინგლისო, მოდი, დაიპყარ შრან-
ციაო! და ეს კაცი ვინ იყო? მარკიზ ლანტნაკი.

მს კაცი ხელში ჰყავდათ ახლა. სამს თევსა
სდევდნენ, ზედ ეკვეთებოდნენ და, როგორც იყო, მო-
იგდეს ხელში. რევოლუციის მარჯვენე აწეული იყო,
რომ წყეულს დასცემოდა. 93-ის განხორციელებამ
ქედში სტაცა ხელი და განუცდელის განგებულების
ძალიც, რომელი გაერევა ხოლმე ხან-და-ხან საქვეყ-
ნო საქმეებში, თვითან თავისს სამშობლო ბუდეში
ელოდა ახლა ეს მკვლეელი თავისს სასჯელსა. ბატონ-

ყმობის მოსარჩლე თვითან ეგდო ახლა ბატონის დილეგში. თვითან იმისი კოშკის კუთხელი ქვები ალუდგნენ წინ იმასა და ზედ დაეხმნენ; და ვინც თავისი სამშობლო ქვეყნის გაცემას აპირებდა, თვითან იქნა მშობელის სახლისაგან გაცემული. რალა იქნებოდა ამაზედ უფრო ცხადი, რომ ლეთის საქმე იყო ესა!—მოვიდა ჟამი და რევოლუციამ დაიპყრა ეს ქვეყნის მტერი.—მში აღარ შეუძლია, ბრძოლა აღარ შეუძლია; ვნება აღარ შეუძლია.—ამ მანდღაში, სადაც მკლავების სიმრავლე აღუარებელია, თავის იყო მარტო. ის თუ გათავდა, სახალხო ერთმანერთის ბრძოლაც გათავდა. ხელში ჰყავდათ.—მკვლელს თვითანაც ადგა ახლა სიკვდილის რიგი.

ვითამ კი უნდა გაჩენილიყო ვინმე იმისი გადამრჩენი?

სიმურდენს, ესე იგი, 93-ს ეჭირა ხელში ლანტნაკი, ესე იგი, ერთმთავრობა და ვითამ უნდა გაბედოს ვინმე, რომ ფოლადის ხელს გამოაცალოს ეს ნაშროვარი?... საფლავში იყო ლანტნაკი და მძიმე ქვა ეფარა სამარადისოდ და ახლა უნდა მისულიყო ვინმე ამ ქვის ასახდელათ? ეს მოქალაქობის დაუძინებელი მტერი მკვდარი იყო და იმასთან ამბოხებაც, ძმის კვლაცა, მხეცური ბრძოლაცა და ვითამ ისევე უნდა გაეცოცხლებინა ვისმე?

მკ, როგორ გაიცინებდა მაშინ ამ კვდრის თავი!

როგორ შეუდგებოდა მაშინვე თავის საზღ-
ლარს საქმეს! როგორ განამრავლებდა ხალხის სრვა-
სა, სახლების წვასა, ტყვეების კვლასა, დედაკაცების
ხოცვასა!!

სამი ბავშვი იწვოდა ცეცხლში;

ლანტნაკმა გამოიხსნა.

ვინა სწვადდა, მერე? ლანტნაკი არ იყო ისა?

ვინ შეჰყარა ცეცხლში იმათი აკვნე-
ბი?

იმანუსი არ იყო ისა?

ეს იმანუსი ვინლა იყო?

ხელქვეითი ლანტნაკისა.

პასუხის მგებელი უფროსია.

მაშ ცეცხლის წამკიდებელიცა და კაცმკლე-
ლიც ლანტნაკი ყოფილა!

ახლა საოცარი, მაინცა-და-მაინც, რა ქნა
იმან?

თავის ავკაცობას ბოლო აღარ გაატანა, სხვა
რა?

ჯერ დააწყო ბოროტება და მერე დაანება თა-
ვი. თვითან შეეზარა თავისი თავი. მიღაცა დედის
კვილმა გამოუღვიძა გულში ის დიდისხნით მიძინე-
ბული სიბრალული, რომელიც მეტად თუ ნაკლებად,
ყოველს სულიერსა აქვს, რაც უნდა მძვინვარე იყოს
და შეუფნებელი, ამ დედის კვილმა გამოაბრუნა;
სიბნელისკენა ჰქონდა პირი, ახლა ზურგი შეაქცია.—

სხვა რა ქნა ამის მეტი, რომ მხეცი იყო და აიღო მხეცობაზედ ხელი!

და ამ მცირესათვის ყოველივე მიეტოვოს? დანებდეს სივრცე, ველი, მინდორი, ჰაერი, ღრე? დანებდეს ტყე, რომ სააეაზაკოდ გამოიყენოს? დანებდეს თავისუფლება, რომ სხვების დასამონებლად გამოიყენოს? დანებდეს სიცოცხლე, რომ სხვების სახოცად გამოიყენოს?...

სწორეთ არა ივარგებს რა ამ კაცთან, თუ არ ან მოკვლა, ან გაშვება იმისი. წვეროზედ იყო ეს კაცი და ორში ერთი უსაცილოდ უნდა ერჩია: ან მალლა აფრენილიყო, ან ძირს დაშვებულიყო. თვითან იყო თავისი ამფრენიკა და თავისი უძირო უფსკრულში ჩამგდებიკა. უცნაურისული!

მოკლვა იმისი? **მკ**, რა საწუხარია!

გაშვება იმისი? **მკ**, რა პასუხსაგებელია!

ლანტნაკ თუ გადარჩა—მანდეაც გადარჩა ხომ!

მართს თვალის დაბამხამებაზედ, გრიგალის სისწრაფით აპრიალდა ხომ ყოველგან ცეცხლი იმის მოცილებით ჩამქრალი! — ლანტნაკი როგორ მოისვენებს, მანამდინ თავისს ყოვლად საგოიბელს სურვილს არ შეისრულებს, რომ სარქველად ერთმთაფრობა დააფაროს რესპუბლიკასა და ინგლისი შრანციასა! ლანტნაკის გამეება შრანციის გაწირვაა; ლანტნაკის სიცოცხლე აუარებელი უბრალო სულის სიკვდილია; ინგლისების გამოსლვაა, — რევოლუციის უკუნგდებაა, ქალაქების აფორიაქებაა, ხალხის ელეთაა.

შოცხვერს გაულეთ გალია და გაუშვით!
 მაგრამ, ვითამ ლანტნაკი ფოცხვერი იყოს?
 იქნება ყოფილიყოს როდისმე; მაგრამ ახლა?
 არა, მართლა: შეიძლებოდა გადათქმულიყო
 ნებსით თავის განწირვა ლანტნაკისა, იმისი დაუფიქრე-
 ბელი, სტოიკებრი თაფზედ ხელის აღება, იმისი
 სადიდებელი უხარბობა? მაგრამ—პირდაპირნილის
 სახალხო ბრძოლის წინ კაცმა კაცობრიობა გამო-
 იჩინოს! მდაბიო სიმართლეების შეტაკებაში კაცმა
 უზენაესი სიმართლე აღმოაბრწყინოს? — როგორ?
 ძაცმა დაამტკიცოს, რომ მეფობაზედ, რევოლუ-
 ციებზედ, ყოველს საქვეყნო საქმეებზედ უმაღლესად
 ჰსუფევს განუზომელი სიტკბოება კაცური სულისა,—
 მთარველობა ძლიერისა უძლურთათვის, ხსნა ხსნილ-
 თაგან ჰერობილთათვის, აღდგენა დამცემთაგან და-
 ცემულთათვის, მამობა მოხუცთაგან ობოლთათვის?
 ამისთანა სახელოვანი საქმეების გამოჩენა და გამო-
 ჩენა მარტო თავისი ნიჭით, მარტო თავისი მადლით;
 სარდლად ყოფნა და ბრძოლის განტევება, დევნულ-
 ყოფნა და მაგიერის უარის ყოფა!...

ძოროლის მომხრემ ხელში სასწორი აიღოს და
 ერთს მხარეზედ დასდვას შესაწონად შრანციის კორო-
 ლი, თხუთმეტსაუკუნოვანი ერთმთაფრობა, გასა-
 ახლებელი ძველი კანონები, აღსადგენი ძველი მო-
 ქალაქობა და ხალხობა,—და მეორე მხარეზედ სამი
 ვილაც პაწაწა გლეხი და ჰპოვოს, რომ კაროლი,
 იმისი ტახტი, სკიპტრა, და თხუთმეტსაუკუნოვანი მე-

ფოზა ვერ იწონენ სამი უსუსურის წონასა? გორ? სულ ეს არაფერიაო, ითქმოდეს? შინაც ეს ჩაიდინა, გარეულ ნადირად ითვლებოდეს, ფოცხვერად!? არა, არა, არა! როგორ დასწამდეს მხეცობა კაცსა, რომელმაც—ეს იყო—ციური ნათელი მიაყენა სახალხო ბრძოლის უფსკრულსა? რომელმაც რხმალი ლამპრად აქცია თავისს მარჯვენეში?—
 ლანტნაკმა ყოველი თავისი ბარბაროსობა ერთადერთი მსხვერპლის შეწირვით გამოიხსნა: ხორციელად გასწირა თავი, რომ სულიერად ცხოველ ქმნილიყო: უბიწოება შეიმოსა; თვითან მიიმადლა შენდობა თავისი. მითამ ეს არ შეიძლებოდეს?

თაყვანსაცემი იყო ამას იქით ისა.

ლანტნაკმა წრეს გარეშეთობა გამოიჩინა, ახლა რიგი ბოვენისა იყო.

ბოვენს უნდა ეპასუხნა.

ბოროტისა და კეთილის ერთმანერთში ბრძოლისაგან ამ დროს ქვეყანაზედ არევ-დარევა იყო ჩამოვარნილი: ამ არეულ-დარეულობას ლანტნაკი თავს მოექცა და კაცობრიობას მოაცილა. ახლა ბოვენს ნათესაობისაგან უნდა მოეცილებინა არევ-დარეულობა.

რა უნდა ექნა?

ღვთის გამწესებას ხომ ვერა ჰგმობდა!

ვერა! ღა ჩაიბუტბუტა თავისთვის: უნდა გადავარჩინო* ლანტნაკი.

მაშ კარგი! წადი, ინგლისების საქმე ჩაიღინე; სამსახურის ვალი დაარღვიე, მტერთან გადადი, — ლანტნაკი გადაარჩინე და შრანციას უღალატე?

ტანში შეაჭრიალა ამ ფიქრმა.

სამი დიდი საგანი წარმოუდგა ახლა თვალწინ: კაცობრიობა, ნათესაეობა და მამული.

სამთავე, თითქო განხორციელებულთა, სიტყვა ჩამოართვეს და თავთავისი რჩევა დაუწყეს. შველა თავისას მართალს ეუბნებოდა. რომელ ერთს დაუჯეროს? შველას ეტყობოდა, რომ სიბრძნესაც ადგა და სიმართლესაც, როდესაც ეუბნებოდა, ასე მოიქცეოდ. ისე უნდა მოქცეულიყო? — ღიად! არა! ბონიერება ერთს ამბობდა, გული მეორეს.

ბონიერება არის ჭკუა; და გული ხშირად სინიღისია: ერთი მოდის კაცისაგან, მეორე უფრო მალლოით.

ამისგან არის, რომ გრძნობას, ესე იგი, გულის-თქმას, სინათლე ნაკლები აქვს და ღონე მეტი.

მაგრამ ცივს გონიერებასაც კი დიდი ღონე აქვს, ბოვენმა არ იცოდა რა ექნა.

რას წყალს შუა იდგა: გაეცა მარკიზი, თუ ეხსნა?

მართი, თუ მეორე, საჩქაროთ უნდა გადაწყვეტილიყო.

მართებით, რომელს წყალში ემართა გადავარდნა?

. . . . .

წიგნი VII. თავი II.

სამსჯავრო მზათ იყო დილეგის დერეთანში. მსაჯულები თავთავისს ადგილს ისხდნენ,—ხალხი, ესე იგი, ხალდათები—თავთავისს. ბარეთ შეკაზმული ცხენი იდგა, რომ შიკრიკი გაფრენილიყო პარიფისაკენ.

სიმურდენ სწერდა.

სწერდა აი რას:

«მოქალაქენო, საზოგადოობის დამხსნელ-კომიტეტის წევრნო! ლანტნაკი ხელში გყავს და ხვალ მოჰკვეთთ თავსა.»

რიცხვი დაუსვა, ხელი მოაწერა, დაკეცა, დაბეჭდა და გადასცა კურიერს. ისიც მოახტა ცხენსა და გასწია.

მერე დაიძახა სიმურდენმა:

— დილეგის კარი გააღეთ!

მრმა ჟანდარმმა გააღო კარი და შიგ შევიდნენ.

სიმურდენმა თავი აიწია, ხელები გულს იკრიფა და ღია კარს მიაძახა:

— ზამოიყვანეთ პატიმარი!

მრს ჟანდარმს შუა წამოდგა კარის ბჭეზედ კაცი.

ეს კაცი იყო ზოვენი.

სიმურდენ შეკრთა:—ზოვენ?—მე ტუსალი
ვთქვი, გამოიყვანეთ მეთქი.

— მე ვარ ისა, სთქვა ზოვენმა.

— შენ?

— მე.

— ლანტნაკი?

— თავისუფალია.

— თავისუფალი?

— ღიად.

— ზაიპარა?

— ზაეიდა.

ათრთოლებულმა სიმურდენმა ბუტბუტი დაიწყო:—მართლა! ეს გოდოლი იმისია, ყოველი გასა-
ვალი იცის,—დიღეგსაც ექნებოდა გასაფალი,—
უნდა მეფიქრნა მე ესა; შემთხვევას იშოვიდა; მოხ-
მარება არაეისი არ დასჭირდებოდა.

— მომხმარე ჰყავდა, სთქვა ზოვენმა.

— ზამპარებელი?

— ზამპარებელი.

— შინ გააპარა?

— მე გააპარე.

— შენ?

— მე.

— ჰბოდავ.

— მე შეეყვდი საპყრობილეთში; მარტო ვიყავ
პყრობილთან; ჩემი მოსასხმელი იმას მოვასხი;—ყა-

ბალახი თავზედ ჩამოვაცვი; ჩემ მაგიერად ის იმის მაგიერად მე დავრჩი და აგერა ვარ!

— შენ ეგ არა გიქნია რა!

— სწორეთ ასე იყო.

— ეკ შეუძლებელია!

— ნამდვილია.

— ლანტნაკი მომგვარეთ აქა!

— ის აქ აღარ არის. სალდათებმა ჩემს სარდლის მოსახსნითა ნახეს, მე ვეგონეო და გზა მისცეს. ისევე ღამე იყო.

— ბაგიჯდი თუ?

— რაც იყო იმას უამბობ.

პატარა ხანს სჩუმე ჩამოვარდა. სიმურდენმა მღაბალი ხმით აუთხრა:

— მაშ ღირსი ხარ.

— სიკვდილისა, — გაუთავა ბოვენმა.

სიმურდენს მაიცოცხლის თერი აღარა ჰქონდა, მღუმარე იყო, როგორც მეხდაცემული კაცი. თითქმის სუნთქვაც აღარ ეტყობოდა. მფლის წვეთი გადმოეკიდა შუბლზედ.

ხმა აიმაღლა და სთქვა:

— ჰანდარმებო! ბრალდებული დასვით.

ბოვენი დაჯდა ლანტნაკისათვის დადგმულს მდაბალ სკამზედ.

სიმურდენმა კიდევ:

— ჰანდარმებო! ხმალი ამოიღეთ.

ჩვეულება იყო მაშინ, როდესაც სიკვდილით დასასჯელი დანაშაული ჰბრალდებოდა ეიშე, განპატიყების დროს ხმალ-ამოდებული ჟანდარმები უნდა სდგომიყვნენ თავსა.

ჟანდარმებმა იშიშვლეს ხმლები.

სიმურდენმა მაშინ თავის ხმითა სთქვა:

— ბრალდებულო! ადექით.

აქ შესწყვიტა შენობით იმასთან ლაპარაკი.

თავი III.

ზოვენის წამოდგა.

— თქვენი სახელი? ჰკითხა სიმურდენმა.

— ზოვენ.

სიმურდენმა განაგრძო საკითხავი:

— ვინა ხართ?

— ჩრდილოს მხრის ჯარის უფროსი.

— ნათესაობა ანუ მოყვრობა გაქვსთ რამე გაპარებულთან?

— მე ვარ იმიღი დვიძლი წმისწყლის შვილი.

— ალნვანსიონის ბრძანება იცით?

— ზამოცხადებას მაგ თქვენს სტოლზედა ვახედავ.

— რა გაქვთ ამ ბრძანებაზედ სათქმელი?

— პირი თვითან ჩემი დამოწმებულია, აღსრულება ჩემი ნაბრძანებია და ჩემგან არის ყვე გამოცხადება შედგენილი და ხელმოწერილი.

— მცველი აღიარებდა.

— მე თვითან ვიქნები ჩემი მცველი.

— სიტყვა თქენია.

სიმურდენმა მშვიდობიანი სახე მაიღო. მაგრამ ეს მშვიდობიანობა იმდენად დაწყნარებული კაცისას არ ემსგავსებოდა, როგორც მდუმარე კლდისას.

ზოგენი მცირე ხანს გაჩუმებული იყვნენ, თითქო გონებას იკრებდა.

სიმურდენმა ჰკითხა:

— რა გაქვთ სათქმელი თავის გასამართლებლად?

— ესა მაქვს: ერთმა საქმემ მეორეს დანახვა დამიბრკოლა; ერთმა კეთილმა საქმემ, მეტად ახლოს ნახულმა, აღარ დამანახვა ასი დანაშაული. შრომის მხრით მოხუცებული კაცი, მეორე მხრით ბავშვები, — შუა ჩამოგვიცვიდნენ მე და ჩემს მოვალეობას. დამაფიწყდა გადამწვარი ქალაქები; გადათელილი ჭინახულები, დაკლული ტყვეები, თოფით დახოცილი დედაკაცები: დამაფიწყდა შრანცია ინგლისისათვის მინებებული! ბზა მივეცი მამულის მკვლელს. დამნაშავე ვარ. ამას რომ ვამბობ, თითქო ჩემს საფრთხელად ვამბობდე: მაგრამ არა: ჩემს სასარგებლოდ ვამბობ. როდესაც დამნაშავე თავისს დანაშაულს აღიარებს, ერთსღა რასმე იცავს, რაც არის დასაცავი, — ნამუსსა.

— სულ ეგ არის, რაც სათქმელი გქონდათ?

— ამას დავმატებ, რომ უფროსი ვიყავ და მა-

გალითი მემართა; — ახლა თქვენა გმართებთ მაგალი-
 თი, მსაჯულნი რომ ხართ!

- რა მაგალითსა გეთხოვთ?
- ჩემს სიკვდილს.
- სამართლიანად მიგაჩნიათ?
- საჭიროთაც.
- ღაჯექით.

ბრეფიეს (სეკრეტარს) ანიშნა სიმურდენმა, ისიც წამოდგა და ხმა მალლად წაიკითხა, ჯერაც საკუთ-
 რად ლანტნაკზედ იყო განკარგულება მომხდარი; —
 შერე კონფანსიონის ბრძანება, რომელიც სიკვდილით
 დასჯას უწყებს ყოველთავე, ვინცა ვინ დატყვე-
 ვებულს რესპუბლიკის მტერს ხელს შეუწყობს რო-
 გორმე და გაუშვებს.

სიმურდენმა ხელები გულზედ დაიკრიბა და
 სთქვა:

— ბრალდებულო! ისმინეთ. კრებაო! ისმინეთ,
 იხილეთ და იმდუმარეთ. თქვენ წინა გიძსთ კანონი.
 ამ კანონის ძალით სასჯელი დაწესდება ხმათ უმეტე-
 სობით. შოველი მსაჯული რიგით წარმოსთქვამს
 თავისს ზრახვას, ხმა მალლად, ბრალდებულის წინა-
 შე; ამად რომე სამართალს დასაფარავი არა აქვს
 რა. ახლა სიტყვა არის პირველი მსაჯულისა. წარ-
 მოსთქვით თქვენი აზრი, კაპიტანო გეშამპ. *)

კაპიტანი გეშამპ თითქო ვერც სიმურდენსა
 პხელავდა, ვერც ბოვენს. დაშვებული წარბები თვა-

*) მაშინ ჯერ არ იყო ის წესი შემოღებული, რომლითაც
 აზრის წარმოსთქმა უნდა იწყებოდა უმცროსისგან.

ლებსა ჰუარავდნენ, რომელიც განცხადებაზედა ჰქონდა მიყენებული და თითქო უძირულს რასმე უფსკრულს მისჩერებოცო.

— ძანონი ცხადია, — იწყო ბეშამმა. მსაჯული ხან მეტია კაცზედ, ხან ნაკლები. ნაკლებია კაცზედ, როდესაც უგულუ უნდა იყოს; მეტია კაცზედ, როდესაც ხმალი უნდა ერტყას. 414 წელს რომში მანლიოსმა თავისი შვილი დასაჯა სიკვდილით, რომ მტერი უბრძანებლოდ დაამარცხა. სამხედრო მორჩილება დაერღვია და მოტევება აღარ შეიძლებოდა. — აქ კანონი არის დარღვეული; და კანონი ხომ სამხედრო მორჩილებაზედ უმაღლესია. მითი კაცის შებრალეების მიზეზით მთელი ქვეყანა არის საფრხეში ჩაყარდნილი. სობრალულიც შეიძლება, მაშასადამე, დამნაშაობად ვადიქცეს. — მთავარბრძანებელს ბოვენს დანაშაული აქვს. მე — სიკვდილს ვუჩინ.

— დასწერეთ, უთხრა გრეფიეს სიმურდენმა.

ბრეფიემ დასწერა: «კაპიტანი ბეშამ: სიკვდილი.»

ბოვენმა ხმა აიმაღლა და უთხრა ბეშამს:

— ბეშამ! მოსაწონია თქვენი აზრი და გმადლობთ.

სიმურდენმა სთქვა:

— სიტყვა არის მეორე მსაჯულისა. ილაპარაკეთ, სერჟანტო რადუბ.

რადუბ წამოდგა, ბოვენს მიუბრუნდა და სამხედრო სალამი მისცა; მერე მოჰყვა ძახილს:

— მე თუ ანგრეა, მაშ მე გამოგდებინონ თავი; ამიტომ რომა, — მე კაცი არა ვყოფილვარ, თუ მართალს არ ვამბობდე, — ნეტადი მე მექნა ჯერ ის, რაც იმ ბერიკაცმა ჩაიდინა, — დამერე ისა, რაც ამ ჩემმა მბრძანებელმა ინება. მაშ! ი ვილაც ოთხმოცი წლის კაცე პრიალა ცეცხლში რო შევარდა, — ჩემი თვალით არ მენახა კიდევ ჰო, — აქო და სამი ვილაც ჭყინტული გოგო-ბიჭი გადავარჩინო ცეცხლსაო, მე და ჩემმა გამჩენმა კაცური კაცი შენა ყოფილხარ მეთქი, — ჩემ გუნებაში ვუთხარ მე იმასა; — ახლა მოდიან და მეუბნებიან, შენმა კამენდათმა გადავარჩინა თათონ ის ლეთის კაცი ამ თქვენ მხეცურ გილიოტინასაო, — ა მენი არ დამეცემა, მენი, ჩემო კამენდათო მეთქი, ჩემ გუნებაში ვთქვი, — მე და ჩემმა ნამუსმა, კაცი სწორეთ შენა ყოფილხარ მეთქი და — ჩემათავათ მე თუ დიდ ჯვარს არ მოგცემდი, ჯვარი რომ კიდევლა ყოფილიყო სადმე, — ან წმინდანი რო ყოფილიყვნენ, — უკაცური კაცი მე ვიქნებოდი მეთქი მაშინა, მა რა! აცა! მართი ეს გამაგებინეთ მე, ყველანი გამოვშტერებულვართ აქა, თუ რა არი? აპისტვინ იყო? თავს რო ვახოცდდით მტერსა და ჭემაპში რო გავიმარჯვეთ, მალმიში, შლერუში, მატინიში? მაშ უნდა ესეცა თქმულიყო და! რაო? ამ კამენდათმა ბოვენმა მთელი ოთხი თვე დღე და ღამე იმიტომა ტეხა და სჯულამდინ იმიტომა ზდია ი წყეულ როიალისტებსა? — თავის ხლმით იმიტომ გადავარჩინა რესპუბლი-

კა განადგურებასა? ღოღში რო საქმე მოახდინა
 მერე იმას კი მოხერხება არ უნდოდა, ვაჟკაცური
 გაბედვა არ უნდოდა?? ახლა ამასთანა კაცი გვყავ-
 დეს და ჩვენ კი ვამბობდეთ, აღარ გვინდაო? აქაო
 და გენერლობა მივსცეთო, ის კი არა, გვეპრიანება
 ყელი გამოფშკრათო!!! შიეჰ!!! მე ვამბობ, ეს სხვა
 არა არის რა, თუ არ — იშვიროს კაცმა ფეხი და
 ახალხიდადამ შიგ შუა წყალში თავდაყირა გადა-
 ეშვას! — მანა არა! ოქვენც კი, მოქალაქე ბოვენო,
 ჩემო კამენდათო, ჩემი გენერალი ყოფილიყავით
 მეთქი კი არა, ჩემი კაპრალი რო ყოფილიყავით
 მაშინ გეტყოდით, ნეტა რას რო შავდით, ეხლა რო
 რო შავდით მეთქი. — ბერიკაცმა კაი საქმე ინება, ბა-
 ლანაები რო ცეცხლს გადაარჩინა, ო, ჩექა ნამუსმა!
 ოქვენც კაი საქმე ინებეთ, ბერიკაცი რო თხასაფუ
 ყელის გამოჭრას გადაგირჩენიათ, — და აქ თუ იმის-
 თინ გვაგდებინებენ თავსა, კაი საქმე რათ ჩაგიდე-
 ნიათო; — წყეული ვიყო, თუ გამეგებოდეს, რაზეა
 აქ ლაპარაკი! ეს ყველა ტყუილია განა? მოგვეზმანა
 რალაცა, განა? აი, ხორც ვიჩქმეტ, რო შვეიტყო,
 ფხიზლათა ვართ, თუ სიზმარშია მეთქი. — მაშ ი ბე-
 რიკაცს თავი უნდა დაენებებინა რალა, რო ი პაწაწ-
 კუნაები ცეცხლში გამომწვარიყვენენ? ღა ჩემ კამენ-
 დათსაც თავი უნდა დაენებებინა, რომ ბერიკაცის-
 თინ უსირცხვილოთ ყელი გამოექრათ, რალა? ბა-
 გონილაა? მე დამიჯერეთ მეთქი, მე, ისევ მე გამაგდე-
 ბინეთ თავი, თუ ანგრევა მე ეს მირ-
 ჩენია. ამას რო ვიფიქრებ, პაწაწუნაები რო იქ

გამამწვარიყენენ, ჩვენი ბატალიონი კი აღარ დაგებოდა მერე სირცხვილითა? ეს უნდათ, თუ? მაშ მივჭყოთ პირი და დავშკამოთ ერთმანეთი, რა-ლა! პოლიტიკისა მეც გამეგება იმდენი რაც თქვენა, მანდ რო ბრძანდებით; კლებებში მეცა ვჭყოფილვარ, განა არა; — ბოლოს რა გამოდის? ერთმანეთს ვაპირუტყვებთ და ის გამოდის, სხვა რა? მე როგორც მესმის, ჩემებურათ ისე ვაპბობ. მე სულაც არ მომწონს ისეთ საქმეს ჩადიოდნენ, რომ თითონაც აღარ იცოდნენ, სად არიან და სად არა! რა ეშმაკისთვინ გვინდა რომ ერთმანერთი ვხოცოთ? იმისთვინა რომ ჩვენი უფროსი თვალწინ მოგვიკლან?! ღიად, როგორ არა! ჩემი უფროსი მე მინდა! მუშინდელზე დღეს უფრო მჭარდება ისა! რაო? ბილიოტინაზე ავიყვანოთო? ასქვენ თქვენი სჯული, ნუ მკლავთ სიცილითა! ჩვენ არ გვინდა ესა, არა! მე ყურს გიგდებდით. სხვამ ვისაც რა უნდა ისა თქვას! ჯერ ერთი, რომ შეუძლებელია...

და ჩაჯდა. ჭრილობა გაეხსნა და წითელი ზონარივით ჩამოსდიოდა სისხლი ყურბამ.

სიმურდენ მიუბრუნდა რადუბს:

— თქვენი აზრით ბრალდებულს ამართლებთ?

— ჩემი აზრით გენერლობა უნდა მისცენ.

— მე თქვენა გკითხავთ, ამართლებთ იმასა?

— მე ვაპბობ, რომ პირველ კაცად უნდა გახადონ რესპუბლიკაში.

— სერჟანტო რადუბ! ოქვენის აზრით ამართ-
 ლებთ კომენდატს ბოვენს, თუ არა? ჰო, თუ არა?

— მე ვამბობ, იმის მაგიერად მე მომპყრან
 მეთქი თავი.

— ზამართლებაა, სოქვა სიმურდენმა. დასწე-
 რეთ ასე, გრეფეი!

ბრეფეიმ დასწერა: სერჟანტი რადუბ: «გამართ-
 ლებას.»

მერე სოქვა ვრეფემ:

— ერთი ხმა სიკვდილს ამბობს, ერთი ხმა გამართ-
 ლებას, ხმა გაყოფილია.

ახლა სიმურდენის რიგი იყო.

წამოდგა. ულაპა მოიხადა და სტოლზედ
 დასდგა.

აღარც აცრეცილი იყო, აღარც აჭარხლე-
 ბული.

ზინცა ვინ იქ იყვნენ, ყველანი რომ სუდარში
 კოფილიყვნენ გახვეულნი, მეტი სიჩუმე მაინც აღარ
 იქნებოდა.

სიმურდენმა წარმოასთქვა მძიმედ, აუჩქარებლად,
 მტკიცედ:

— ბრალდებულო ბოვენ! საქმე მოსმენილია. სა-
 ხელითა რესპუბლიკისათა, სამხედრო სამსჯავრომან,
 ერთზედ ორის ხმის უმეტესობით...

შეჩერდა ერთ წამს: ვერა ჰბედავდა სიკვდილს,
 თუ ვერა ჰბედავდა სიცოცხლეს, რომ წარმოეთქვა?
 ზულის ძვერა თითქმის ყველასი ისმოდა, ისე სულ-

განაბულნი იყენენ ყველანი. ბოლოს სთქვა:

— ზარდასწყვიტა... სიკვდილით დასჯა თქვენი.

იმის სახეზედ გამომეტყველებდა გამოუთქმელი ტანჯვა გადარჩენილის გვემულისა იაკობ მამათ-მთავარმა რომ სიბნელეში თავი დამარცხებულს მის-გან ანგელოზს დაალოცვინა, მაშინდელი იმისი ღი-მილი თუ იქნებოდა ასე შესაზარი.

მაგრამ—ერთი იელვა და გაქრა. სიმურდენ მარმარილოს ქვად იქცა, დაჯდა, შლიაბა დაიხურა და სთქვა:

— ბოვენ! აღსრულება იქნება სვალ მზის ამოსვლაზედ.

ბოვენ წამოდგა, თავი დაუკრა და სთქვა:

— შმადლობ სამსჯავროს.

— წაიყვანეთ განპატიებულო, ბრძანა სიმურ-დენმა; ანიშნა და დილეგის კარი გააღეს. ბოვენ შევიდა და გამოუკეტეს. ორსავე მხარეს თითო ქანდარმი დაადგა ყარაულად, ხმალ ამოდებულნი.

რადუბ ძირს ეგდო უკომოდ და გაიტანეს.

თავი V.

სამსჯავრო დერეფანი ისევ საყარაულოდ იყო გადაქცეული; ყარაული ახლა ერთიორად იყო.

ორი თოფიანი სალდათი ადგა გამოკეტილ კარს.

შუალამის მოტანებაზედ ერთმა კაცმა გაიარა ის საყარაულო, ხელში ლამპრით, ჯარს გამოემცნაურა და დილეგის კარი გააღებინა.

სიმურდენი იყო.

შევიდა და კარი ნახევარზედ ღია გაუშვა.

შიგნით იყო სიბნელე და მდუმარება.

სიმურდენმა წინ წადგა ამ სიბნელეში ერთი ნაბიჯი, ლამპარი ძირს დადგა და გაჩერდა. მოესმა სწორ-ზომიერი ქშენა მძინარე კაცისა. შური დაუგდო ამ ქშენას.

სულ შიგნით იწვა ჩალაზედ ბოვენნი. იმისი ქშენა იყო, რომ ისმოდა.

ღრმა ძილში იყო.

სიმურდენი დიდის სიფრთხილით მიახლოვდა და ცქერა დაუწყო ბოვენს. — შეუძლებელია, რომ მაწოვარი დედა უყურებდეს თავის მძინარე ჩვილს უმეტესი ნარნარებით და უმეტესი გულ-შემატკივრობის გამომეტყველებით. იქნება ეს ცქერა უფრო ძლიერი იყო თვითან სიმურდენზედ, ვინ იცის. სიმურდენმა, როგორც ბავშვებმა იცინ ხან და ხან, თვალებზედ მუჭები მიიკრა და ასე იყო რამდენსამე წამს უძრავი, მძიმედ დაფიქრებული. მერე მუხლებზედ დაეშვა, ფრთხილად აუწია ბოვენს ხელი და ზედ დაეკონა.

ბოვენნი შეინძრა, გაახილა თვალები და უცბად გამოღვიძება თითქო გაიოცა. ლამპრის სინათლეზედ იცნა სიმურდენი.

— თქვენა ხართ, ჩემო მოძღვარო? სიზმარში ვითამ სიკვდილი მოსულიყო და ხელსა მკოცნიდა.

ქაცს რომ ზღვის ზვირთებივით შორეული ფიქრები უეცრად მოაწვება, არ იქნება, რომ არ შეკრთეს. სიმურდენმაც ეს იგრძნო. ზოგიერთი ზვირთი ხომ ისეთივე მოვარდება ხოლმე, თითქო სულიან-ხორციან თან გატანას უპირებდეს ქაცსაო. სიმურდენმა გულის სიღრმიდამ სიტყვა ვერა ამოიღორა ამის მეტი: მოვენ!

და ორთავე ერთმანერთს დაუწყეს ყურება. სიმურდენს თვალები ისეთი ცეცხლითა ჰქონდა ანთებული, რომელიც ცრემლებსა სწვამს,—და მოვენს კი თავისი ტკბილი ღიმილით შეჰყურებდა.:

მოვენმა იდაყვზედ წამოიწია და უთხრა

— მე ნაბრძვილი უჭებლზედ, ჩემ მაგიერად რომ მოგხვდათ ხმალი, ის არის. მუშინდელს შეტაკება-შიაც ჩემ გვერთ იყავით, მიფრთხილდებოდით. მან გებას რომ თქვენ არ მოეყვანეთ ჩემს აკვანთან, მე ახლა სად უნდა ეჭყოფილიყავ? სიწყვდიადეში. თუ ვალდებულებიან გამეგება რამე, საიღამ თუ არ თქვენგან. — რომ დაფიზადე, საბატონო პარტახებში ვიყავ გახვეული და დიდგულობით გარემოცული. პარტახებიც თქვენ შემხსენით და გარემოცულობაც თქვენ ჩამომაცალეთ; ნედლი მუმიან ვიყავ და ბავშვად მაქციეთ; დღე ნაკლი ბავშვი ვიყავ და კაცად გამომიყვანეთ. თქვენოდ დიდიც რომ გავზდილიყავ, მაინც პატარა ვიქნებოდი. მარსებობ თქვენით. ბატონად რომ ვიყავ დაბადებული, თქვენ მოქალაქედ გამხადეთ; მოქალაქე მგრძნობიარე კაცად გადამაქციეთ; თქვენგან შევიძინე ღირსება ქვეყანაზედ ცხოვრები-

სა როგორც კაცმა, და ციური ცხოვრებისა გორც სულმა. თქვენ მომაწოდეთ კაცობრიობის წრეში შესასვლელად სიმართლის გასაღები და იქი-
დამ გასასვლელად გასაღები სინათლისა. **მკ**, მოძღ-
ვარო, მოძღვარო ჩემო, ვმადლობთ, თქვენგანა ვარ
რაცა ვარ.

სიმურდენ გვერთ მოუჯდა ჩალაზედ და
უთხრა:

— მე ეახმად მოვედი შენთან.

ბოვენმა გადუტება შავი პური და მიაწოდა;
იმან ჩამოართვა. მერე წყალიც რომ მიაწოდა, სი-
მურდენმა უთხრა: ჯერ შენ მოქვიო.

სოტა მოსვა ბოვენმა და გადასცა ლიტრა სი-
მურდენს.

სიმურდენმა მოიყუდა და დიდხანსა ჰსვა.

ამ ეახმამხედ ბოვენი სჭამდა და სიმურდენი
ჰსვამდა, — ნიშანი, რომ ერთი გულ-დამზვიდებული
იყო და მეორენ კი ცეცხლი ედებოდა.

რალაც რამ საკვირველი მ უდროება ჰსუფევდა
დილეგში, სადაც ეს ორნი საუბრობდნენ.

ბოვენამბობდა:

— დიდი სამეებია მოსალოდინებელი. — რასაც
ახლა რევოლუტია ადგია დიდი საიდუმლოებაა.
თვალთ სააღველს უხილავი რამ უდგია აუკან.
მრთი მეორისა ჰფარავს, სახილველი საქმე შეუბრა-
ლებელია; მძვინვარეა; — უხილავი კი უხე თაყსი. და-
ლიან გამოჩვევითა ვჰხედავ მე ახლა ამას. უცნაუ-

რობაა, მაგრამ მშვენიერებაც კი არის. რასაკვირვე-
ლია, — უწინდელიდამ ბევრი რამ მასალოდ უნდა
მოხმარებულიყო. აქედამ გაჩნდა ეს საოცარი 93. —
ბარბაროსობის ჩარჩოებითა და ხარისხებით ჰშენდე-
ბა ტაძარი მოქალაქობისა, ცივილიზაციისა.

— მართალია, სთქვა სიმურდენმა. დროებითი-
დამ გამოდის სამკვიდრო. სამკვიდრო, ესე იგი, სი-
მართლე და ვალდებულება ბარიბარად, — ხარკი
ზომიერი და აღმავალი, ესე იგი, მუზნური (პროგ-
რესიული); — სამხედრო სამსახური ვალდებითი; გა-
თანასწორება ცოვლისა და ყოველშივე; განდრეკი-
ლება არაფიტარი და ყოველსავე ამაზედ სწორეთ
ამართული ხაზი — კანონი. რესპუბლიკა სრული,
თვითმპყრობელი.

— მე გონიერებითი რესპუბლიკა მირჩენია.
რაც თქვენ მანდ მოსთვალეთ, ჩემო მოძღვარო,
რა ადგილს აძლევთ იმათში ერთგულებას, თავდა-
დებას, განწირვას, სათნოებას და სიყვარულსა? შრთ-
მანერთთან და ერთ ზომაზედ დაყენება ყველასი დიად
კარგია, მაგრამ შეთანხმება უმჯობესია. — სასწორზედ
უმადლესი მგოსანი არის. თქვენი რესპუბლიკა
სწონს, ჰზომს და ასწორებს კაცსა; — ჩემსას მადლა
აჰყავს, შუა ლაყვარდში. ეს არის განსხვავება ხმალი-
სა და აზროვნებას შუა.

- შენ ღრუბლებში იკარგები.
- თქვენ ანგარიშებში.
- შეთანხმებაში ოცნებაც არის ხოლმე.

— აღჯებრაშიაც არის. *)

— მე მსურს კაცი მეკლიდის ნაწვრთნი.

— მე ჰომერისა მირჩეენია, უთხრა ზოვენმა.

ცივი ღიმილი მიაყენა სიმურდენმა ზოვენს,
თითქო სულის შეკავება უნდოდა იმისი.

— ჰოეზიაა ეგა! ჰოეტებს ერიდებოდე.

— დიად, მესმის ეგ სიტყვა. ნიავს ერიდებოდე,
შუქს ერიდებოდე, სუნს ერიდებოდე, ყვავილს
ერიდებოდე, ვარსკვლავთ მწყობრს ერიდებოდე.

— ჰურს ეგ არა გაქმევს რა.

— რა იციოთ. ზონიერებაც ასაზრდოებს კაცსა;
მზრახველობაც ჭამა არის.

— მცნებას ნუ მიჰყვები. რესპუბლიკა არის
ორჯერ-ორი-ოთხი. როდესაც ყველას მივსცემ ვისაც
რა ერგება...

— მისაცემად დაგრჩებათ კიდევ ყველასთვის,
ვისაც რა არ ერგება.

— მე რაღა არის, არ მესმის.

— მს ის უზომო დათმობაა ურთიერთარსობი-
თი, რომელიც უოველ კაცსა ჰმართებს ყველასი და
ყველასა ჰმართებს უოველი კაცისა. მოქალაქობითი
ცხოვრება სწორეთ ეს არის. —

*) აღჯებრა, ან აღჯებრა, არაბული სიტყვა არის და არა-
შეღაც იქნება აღჯებრა. ჯგერბ რამ მარჯული მართლ-მართის
მეზღა რიგი არ არის.

— პირუთნებელს სიმართლეს *) გარეშე არის რა.

— შველაფერია.

— მე სამართალს გარდა სხვას ვერასა ვჰხედავ.

— მე უფრო მაღლა ვიხედები.

— სამართალზედ უმაღლესი რა უნდა იყოს?

— ზანმართლება.

ხან-და-ხან შედგებოდა, თითქო თვალს ადევნებდა ხოლმე წარმავალს რასმე სინათლეს.

სიმურდენმა უთხრა:

— ზამოერკვიე, გაფრთხილებ.

— იყავნ. თქვენ გნებავთ სამხედრო მსახურება ვალდებითი. მის პირის-პირ? სხვა კაცთა პირის-პირ. მე სულ არ მინდა სამხედრო მსახურება. მე მშვიდობიანობა მინდა.— თქვენ გინდათ გლახაკებს შეეწიოთ; მე მინდა მოესპო სიგლახაკე.— თქვენ გნებავსთ ზომიერებითი, მუხნური ხარკი დააწესოთ;— მე სულ არ მინდა ხარკი. მე მინდა საქვეყნო ხარჯი იქამდინ შევამკირო, რომ საქვეყნოვე ტომბახი **) აუვიდოდეს.

— რა გინდა სთქვა მაგითი?

*) სიმართლედ მე ვსთარგმნი, რასაც ვწოდებენ DROIT, право. სამართლად—JUSTICE, правосудие.

**) უკმახად ვსთარგმნი, რასაც ვწოდებთ LA PLUS VOLUE, наддача.

— ეს მიწა ვთქვა: ჯერ მოსპეთ რაც წინააღმდეგობა
ვინც სხვების საკვებად (PARASITISME): პატრები, მსა-
ჯულები, მხედრობა;—მერე რაცა გაქვთ ის გამოი-
ყენეთ: პატრისა და ნაკელს ორმოებში რომ ჰყრიოთ,
ან ვროვად რომ გიყენიათ,—კვლებში ჩაყარეთ.
სამი წილი ჩვენი ქვეყნის ნიადაგი ყამირად არის.
დაჰხანით ყამირი მიწები, აკრძალეთ უხნავებზედ სა-
ქონლის ტარება; სოფლებს დაუბრუნეთ მიწები, რომ
ყოველს კაცსა ჰქონდეს თავისი მიწა და ყოველ
მიწასა ჰყავდეს თავისი კაცი. მრთს ხომ ახად აქცე-
ვით მაშინ მოსავალსა ამ ჩვენს დროში შრანცია
თავისს გლებს წელიწადში ძლივს ოთხჯერ აქმევს
ხორცსა; თუ რიგიანად შემუშავდა, სამას მილიონ
ხალხს გამოჰკვებადეს, მთელს ევროპასა.—ბუნება მო-
იხმარეთ, ეს დაეწყებულთ, —მაგრამ ყოველად და
ყოველითურთ შეძლებული შემწე კაცისა. ამუშავეთ
თქვენთვის ყოველი ბერვა ქარისა. ყოველი კეთე-
ბა წყლისა, ყოველი მდინარება ადამანტისა. —ღელ-
მიწას, თავის საფრველქვეშ, იმრგვლივ, ბადე ჰხუ-
რავს ძარღვებისა; ამ ძარღვებში სდის აუარებელი,
განუცდელი სიმრავლე წყლისა, ზეთისა, ცეცხლისა.
ნეშტარი ჰკარით აქა-იქა და გამოადინეთ ეს წყალი
თქვენი შადრვენებისათვის, ეს ზეთი თქვენი ლამპრე-
ბისათვის, ეს ცეცხლი თქვენი ოჯახებისათვის, და-
უფიქრდით ზვირთების მოძრაობასა, ანარჩიას და
ეპირჩიას, მიღენ-მოღენას ზღვის წყლებისას. უკია-
ნე რა არის? მანუ ომელი დონე, რომელსაცა ვჰკარ-

გავთ! მკ, რა სკულელია დედამაწა, რომ უკიანეს არ იყენებს.

— შუაგულ სიზმარში ხარ ახლა.

— მსე იგი, შუაგულ სიუხიზლეში.

ბოვენმა განაგრძო:

— ახლა ქალი? როგორ უყურებთ თქვენ ქალსა?

— რაც არის ისე ვუყურებთ, მოახლეა კიცისა.

— ღიად, მაგრამ ერთი პირობით.

— რა პირობით?

— რომ კაცი მსახური იყოს იმისი.

— ნეტა ფიქრობ, რასაც ამბობ? მიაძახა სამურდენმა, — კაცი მსახურიო! არაოდეს! ძაცი ბატონია; — მე აღმიარებია ერთიოდენ მეუფება, — მეუფება მოსახლობისა. ძაცი არის მეუფე თავის სახლში.

— ღიად, მაგრამ ერთი პირობით.

— რა პირობით?

— რომ ქალი იყოს იქ დედოფალი.

— მსე იგი, შენ გინდა კაცისათვის და ქალისათვის...

— თანასწორობა.

— თანასწორობაო? როგორ შეიძლება, როდესაც სხვა-და-სხვა ბუნებისანი არიან?

— მე ვთქვი თანასწორობა მეტქი, ერთარსებობა მე არ მითქვამს.

— პიდეგ ჩამოუყარდათ ცოტა ხნის სიჩუმე! მერე სიმურდენმა ჰკითხა:

— შეილისას რაღას იტყვი? იმას ვის აძლევ?

— ჯერ მამას, რომელმა შეჭქმნა; მერე დედას, რომელმა ჰშობა; მერე მოძღვარს, რომელმა აღზარდა; მერე ქალაქს, რომელმა კაცობა დაუმკვიდრა; მერე სამშობლო ქვეყანას, რომელი არის დედა-დედათა და დასასრულ კაცობრიობას, რომელი არის წინაპართ წინაპარი.

— შენ ლეთისას აღარას ამბობ!

— შოველი ამ ხარისხოვნებათაგანი, მამა, დედა, მოძღვარი, ქალაქი, ქვეყანა, კაცობრიობა, საფეხურები იმ კიბისა, რომელსაც აჭყავს ლეთისა მიმართ.

ზაჩუმდა სიმურდენ. ზოვენმა განაგრძო:

-- აღმავალი კიბის თავზედ იხილავს ლმერთსა; და არა თუ იხილავს, ღიდებასაცა მისსა განიცდის.

— ზოვენ, მეტად მაღლა ხარ! ჰვეყნად ჩამოდი. ჩვენ გვიდა, რაც შესაძლებელია, არსებაში ის მოვიყვანოთ.

— მაშ ისე დაიწყეთ, რომ შესაძლებელი შეუძლებელად არ გახადოთ.

— შესაძლებელი ყოველთვის მოდის არსებაში.

— არა ყოველთვის. ჭკუის ძალდატანება აბთხოვს და ჰკლავს კიდევ. არა არის რა ისე ადვილი, როგორც კვერცხის გატეხა.

— აუცოდებელი კია, რომ ჭკუას ვადგეთ, და უემოარჩილოთ ძალსა არსებითსა და საქმობათ საზ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ღვარში მოვაქცოთ. ოცნებითი ზრახვა უნდა
ხელშეხებად იქცეს, ესე იგი, როგორც
იტყვიან, აბსტრაქტური გადმოკონკრეტდეს; — მაშინ
თუ შეენებაში წააგო რამე, გამოსადეგობაში ამოი-
გებს; ეს ნაკლები იქნება, მაგრამ უკეთესი. საჭიროა,
რომ სიმართლე (DROIT) კანონს გაუერთარსდეს,
სამართალი მაშინ დამყარდება, ეს არის მე რომ
შესაძლებელად მიმაჩნია.

— შესაძლებელი მეტია მაგაზედ.

— ჰი, კადევ შედიხარ ოცნებაში.

— შესაძლებელი საიდუმლო რამ ფრინველი
არის, რომელიც ყოველთვის ზედ დაჰფრენს კაცსა.

— უნდა დავიჭიროთ.

— ცოცხალი.

მერე განაგრძო ზოვენმა.

— ჩემის აზრით — ყოველთვის წინ უნდა ვი-
დოდეთ. ღვთის ნება რომ ყოფილიყო უკან მსვლე-
ლობა კაცისა, უსათუოდ ქედზედაც გამოაბამდა
თვალსა. შოველთვის განთიადისკენ უნდა გვეჭიროს
თვალი, აღმოჩაველისაკენ; წაქცეული აღმავალს ამხ-
ნევებს, ესაღებურება. ძველის ხის ჭექა ხმა არის
ახალი ხის გამომწვევი. შოველი საუკუნოება
დაისაქმებს თავისს საქმეს, — დღეს მოქალაქობისას,
ხვალ კაცობრიობისას. ღღეს საკითხავი არის ჩა-
მოგდებული სიმართლეზედ, — ხვალ იქნება სასუი-
დელზედ ჩამოვარდეს, სამაგიეროზედ! სასუიდელი და
სიმართლე ერთი და იგივე სიტყვაა: რაც მერგება,

იმაზედ სიმართლე უნდა მიძლოდეს. — ძაცო იმისათვის კა არ სცოცხალა, რომ რაც ერგება, ის არ ეძლეოდეს. ღმერთმან სიცოცხლე რომ მიანიჭა, ვალდებულეზაც გაუჩინა; სიმართლე არის—ვალდებულეზა თანშობილი; და სასყიდელი, ანუ სამაგიერო, არის სიმართლე შეძინებული.

ზოვენ ლაპარაკობდა, როგორც წინასწარმეტყველი და სიმურდენი ყურს უგდებდა. წოდება იმათი შეაცვალა ახლა, თითქო მოწაფე იქცა მოძღვრად და მოძღვარი მოწაფედ.

სიმურდენმა უთხრა ხმა დაბლა:

— ჩქარობ.

— იქნება მაჩქარებდნენ. აი, ჩემო მოძღვარო, რაზედ არის ჩვენი უთანხმოება: თქვენ გინდათ სამხედრო სახლი (კაზარმა) ვალდებითი; მე მინდა შკოლა ვალდებითი. თქვენ გინდათ მეომარი; მე მინდა მოქალაქე. თქვენ გინდათ, რომ კაცი საზარელი იყოს, მე მინდა—გონიერი იყოს. თქვენ რესპუბლიკას ხმალზედ ამყარებთ; მე ფამყარებ... მე დავამყარებ გონიერებაზედ.

სიმურდენმა ძირს დაიხედა და ჰკითხა:

— ამასობაში შენ რა გსურს?

— რაც არის ისა.

— მაშ რაც ახლა არსებობს, ამართლებ იმას?

— დიად.

— რატომ?

— იმიტომ რომ აღრეულობაა. აღრეულებამ ყოველთვის იცის, რასაც ადგია. შრთს მუხას რომ მეზი დაეცემა, შთელ ტყეში განიწმინდება ჰაერი.—
 ახლანდელს განათლებას ღიღი სენი უდგია და ეს გრიგალი სწმენდს ჰაერსა; გასაწმენდი რომელი რა არის, იქნება კარგად ვერ არჩევდეს, მაგრამ მეტი იქნება არ შეეძლოს. ჰაერის დალაგება ადვილი არ არის, დიდს ხაშმს ქარიც დიდი უნდა. მაინცა და მაინც ფურ-
 თენას რას შევეპუები, კომპასი თუ მიჭირავს? ან შემთხვევებს რას შევეპუები, ჩემი სინიღისი თუ ჩემ-
 თან არის.

და დაჰმატა კადევ მდაბალი ხმით, რომელი არის აგრეთვე ხმა დიდებითი:

— არის ერთი, რომელსაც საქმე არასოდეს არ დაეშობა.

— შინა? ჰკითხა სიმურდენმა.

ზოვენმა თითი იშვარა მალლა. სიმურდენმა თვალი აადევნა ამ თითსა და კლდე ქვაბულში იყვნენ, მართალია, მაგრამ ეგონა ცა დავინახე ფარსკელოვანიო.

ქიდევ დადუმდნენ.

სიმურდენმა უთხრა:

— საზოგადოება თვით ბუნებაზედ უდიდესი? აკი გითხარ! ეს შესაძლებელი კი აღარ არის, საოცნე-
 ბელია.

— მე არას მიზანი. მაშ რის მაქნისი უნდა იყოს საზოგადოება? ღარჩით ბუნებაში. იყავით

ისევ ის ველურნი, ისევ ის შიშველ-მართალნი. მაგ-
 რამ ნუ დაივიწყებთ, რომ ამ სამოთხეში არაფერია რას
 ჰფიქრობს, არაფერია რას ჰზრუნავს. შიშველნი ერთი გო-
 ნიერებითი ჯოჯოხეთი არ ემჯობინებოდეს ამისთანა
 პირუტყულს სამოთხესა? საზოგადოება შევადგინოთ
 კაცობრივი. ბუნებაზედ უდიდესი. ღიად! თუ არას
 შეჰმატებთ ბუნებასა, რალათ გამოდინხართ იმის წია-
 ლიდგან? რატომ ჯინჰველის შრომას არ დასჯერდე-
 ბით და რატომ ფუტკარივით თაფლს არ იკმარებთ?—
 ღა თუ ბუნებას დაჰმატებთ რამე, რალა თქმა უნდა,
 რომ თქვენ უსათუოდ უფრო დიდი ყოფილხართ
 იმაზედ. ღამატება რა არის თუ არ გადიდება! საზო-
 გადოება არის ბუნება განდიდებული, განვითარე-
 ბული. მე ყოველივე მინდა, რაც აკლია სკას, რაც აკლია
 ჯინჰველის სოროს; მე მინდა სახსენებელი ძეგლები;
 განშვენებული ხელოვნობა; პოეზია, გმირობა, გე-
 ნიოსობა. უკუნისამდე მოუხსნელი ტვირთა, — საადა-
 მინაო კანონი არ არის. არა, არა, არა! არც გან-
 კიცხულნი, არც მონანი, არც პატიმარნი, არცა წყე-
 ულნი, არა მინდა რამე ესა. მე მინდა, რომ ყოველი
 თვისება კაცისა სიმელოო იყოს, გამოთქმა იყოს მო-
 ქალაქობისა და მფარველობა წარმატებისა: მე მინდა
 თავისუფლობა გონიერი; თანასწორობა ზნეობითი,
 ძმაება გულითადი! არა, უღელი არა! ძაღვი იმის-
 თვისა როდია გაჩენილი, რომ ბორკილი ათრიოს;
 იმისთვის არის, რომ ფრთები შეისხას. ნუ, ნუ კა-

ცი ქვეწარმავალი! მე მინდა სხილი ბუხათ იქცეს,
ქია ცოცხალ ყვავილად, მფრინავად. მე მინდა..

აქ გაჩუმდა. თვალები უბრწინავდნენ. ბაგეები
ისევ მოძრაობდნენ; მაგრამ აღარ ლაპარაკობდა.

ძარი რომ ნახევრად ღია იყო, გარედამ რა-
ღამაც ხმამ შეატანა, თითქო შორს სალამურს
უკრავდნენ; მერე თითქო მიწაზედ თოფების ჯახი-
ჯუხი შეიქნა; უეჭველია ყარაულები იცვლებოდნენ.
მაინც რაღაც მოძრაობა იყო გარეთ, ჯერ ისევ
სიბნელეში.

ზოვენი ღრმა თიქრებს მიეცა.

სიმურდენმა ლმობიერებითა და მწუხარებით
შეაჩერა კიდევ რაჰდენსამე ხანს თვალი; ბოლოს,
ისევ წელა, ისევ ფთხილად შიატანა კარსა და გავიდა
ძარი გაიკეტეს.

თავი VI.

.....
მთელი მხედრობა შეძრწუნდა..

ბილიოტინაზედ მდგომარე მიუბრუნდა სიმურ-
დენს, მარჯვენა ხელით გამოეთხოვა და დაჰნებდა
ჯალათს...

..... ჩამოისმა საზარელი რკინის სრიალი
და...

იმავე წამს რკინას ხმა გასცა ტამბ-ჩამ...

ზოვენის თავი კალათში ჩაგორდა თუ არა, სიმურდენმა შიგ გულში ირტყა ტყვია... და დაეცა მკვლარი.

და ეს ორნი სულნი, ძმანი სავალალონი,*) ერთად განვიდნენ, და აჩრდილი ერთისა შეუერთდა ნათელსა მეორესას.

ამით აბოლოვებს მიკტორ ჰიუგო თავის თხზულებას. ლანტნაკს რა დაემართა, ვანდეველების ომი როგორ გათავდა, იმას აღარ მოგვეთხრობს. ისტორიით კი ვიცით, რომ რევოლუციამ გაიმარჯვა მაშინ. ლანტნაკი და იმისი მანდედროთა მდინარეებამ დაჰფარა სამარადისოდ.

ღიმიცრი ყიფიანი.

27 თებერვალი 1883,

ს. ქვიშხეთი.

*) სავტრაგედიონი.

სიკვდილის ხელიდან გამოგლეჯილი.

თავგადასავალი მოუსვენარის რუსისა.

ნათარგმნი ა. ჭ — ისა.

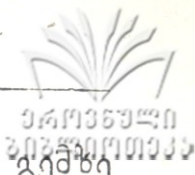
I.

მე გახლავარ მალოროსიელი, კურთხეულის ქალაქის პოლტავის მცხოვრები. ჩემი გვარია მარტოვიჩი. მდესმე ჩვენ, მარტოვიჩები, შეძლებული ვაჭრები ვიყავით, მაგრამ მამა-ჩემი რომ გარდაიქვალა, შემდეგ ჩვენი ვაჭრობის საქმეს აწარმოებდა მარტო დედა-ჩემი და ისიც ორს-სამს წელიწადს; მოხუცებულობის გამო თავი ველარ გაართვა ვაჭრობას და სრულიად მოსპო. მე კი უნდა მოეხმარებოდე დედას და მამი-ჩემის ხელობა არ უნდა დამეგდო, მაგრამ რას ვიზამდი — ბედმა სხვანაირად იმუშავა. მამა-ჩემმა ხერსონის სასწავლებელში მიმცა, სადაც ზღვის ხელობას ვსწავლობდი და ვაჭრობაზე

სრულებით არ მქონდა გული. სასწავლებელში რომ ვიყავი, ძლიერ მიყვარდა წიგნების კითხვა; სხვათა შორის წავიკითხე ღიუმონ-ღიურვილის, მალტერ-სკოტის, ბუსტაე-მბარის და მდგარ-პოეს თხზულებანი და ოცნებით აღვივსე, ისე გამიტაცა მათმა კითხვამ; საოცრად მომესურვა გამგზავრება **შორეულ ქვეყნებისაკენ**: შოტლანდიაში, ამერიკაში, სადაც სცხოვრობენ წითელკანა ადამიანები, ინდოელები, ამერიკელები და სხვა.

სწავლა რომ დავასრულე, შვიპერობის დიპლომი მომცეს და დავდეგი, როგორც შემოღებულია წესად, ჯერ შვიპერის თანაშემწედ. პირველად მდინარე ღნებზე ვმკვებობდი ნიკოპოლამდის; შემდეგ ნიკოლაევში, ოჩაკოვში და ბოლოს კი ქვბა ჟორიაშიაც წავედით მარილისათვის; ვიყავით სევასტოპოლში, ოდესაში, როსტოვში აზოვის ზღვით, მისკში და ქავკასიის ზღვის-ნაპირა ქალაქებში. საოცრად შემიყვარდა ზღვა. ცხონებულმა მამა-ჩემმა ორასი თუმანი მომცა და ამ ფულებით მიწოდდა ოჩაკოვში საკუთარი პატარა გემი ამეშენებია, კარგას მოწყობილობისა; დავიწე კიდევ შენება, მაგრამ ფული აღარ მეყო და თავი დავანებე. სხვას მივყიდე ოთხას მანეთად. ხელ-ახლავ სხვის გემებზე მივყავი ხელი შვიპერობას. ამასობაში გავიდა სამი წელიწადი. ამ დროს მამაც მომიკვდა და დედა-ჩემი მწერდა, რომ შინ დავბრუნებულვიყავი პოლტავაში. დავბრუნდი შინ დედა-ჩემთან, სადაც

მარტო წელიწად-ნახევარი გავათიე. სწორი გითხრა, მომწყინდა სამშობლო ქვეყანაში ყოფნა. ერთ ხანს კი ვეხმარებოდი დედას ვაჭრობაში, მაგრამ, როგორც ზევით მოგახსენეთ, არ მომწონდა მე ეს ხელობა. შევეხვეწე დედას, რომ ჩემი ნაწილი გამოეყო ჩემთვის და მოეცა. ჩემდა წილად მერგო სულ ცხრა ასი თუმანი. მაშინ არ მეგონა, თუ ჩემზე უმდიდრესი კიდევ ვინმე იყო ქვეყანაზე, ან თუ ეს ფულები არ შეადგენდნენ დაუღვევლს წყაროს ყოველ ნაირის ბედნიერებისას. მოვინდომე საზღვარგარეშე წასვლა, რომ მენახა უცხო ქვეყნები და იქ მცხოვრები ხალხები. პირველად ძალიან უარზედ იდგა დედა-ჩემი, მაგრამ ბოლოს, როგორც იქნა, ნება დამრთო. სოტა ფული წავიღე და გავემგზავრე სამი თვის ვადით, მაგრამ შემდეგ საქმე ისე მოხდა, რომ ორის წლის შემდეგ დაებრუნდი შინ. მოვიდი მქნაში—იმდენი ვერაფერი კმაყოფილება ვნახე. მკარი ხელი და წავედი იტალიაში და პარიჟში—იქაურობა მომეწონა, მაგრამ მაინცა და მაინც იმდენად არაფრად. ინგლისის და ლონდონის ნახვა მომიწინდა. წავედი ლონდონშიაც. იქაურობა მომეწონა, მაგრამ ვერც იქ დავრჩი დიდ ხანს; სამისთვის შემდეგ ამერიკის ნახვა მოვინდომე. დედამ გამომიგზავნა კიდევ ფულები, ერთი—სამასი თუმანი. დავჯექ გემზე «ბრეტ-ისტერნზე», რომელსაც უნდა გაეყვანა ახალი ტელეგრაფი ატლანტიკის ზღვით ამერიკაში, და გავსწიე. ეს იყო პირველი შორს

გამგზავრება ზღვაზე. იქდენი ვეცადე, რომ გემზე სამსახურში შევედი, შტურმანის ნაწილში, თუმც ეს მუქთად. არ ღამჯომია: სამასი მანეთი დავხარჯე ქრთამად ლონდონში. ძლიერ მსურდა გამოცდილება მიმეღო ზღვის ხელობაში. ძნელი საქმე იყო ამ გემზე სამსახური, დიდი ყურადღება და ბეჯითობა პჭირდებოდა, მაგრამ მაგიერად საინტერესოც იყო. რა მიშავდა? ახალ-გაზდა ვიყავი, ძალა და ღონე ჩემ ხელად იყო, კლდეს გავარღვევდი ჩემს გუნებაში. პეთილად გათავდა ტელეგრაფის გაყვანა. მრთხელ კა გაგვიჭირდა საქმე, ტელეგრაფის ბაწარი არ ამოდიოდა კარგად იმ მაშინიღვან, რომლითაც მას უშვებდნენ ზღვაში. სამი მილის სიგრძეზე ხელ-ახლავ დაგვჭურდა ბაწრის ამოღება. ამ დროს გვარიანი გაჭირვება გამოვიარეთ, მით უმეტესად — რომ ეს ამბავი მოხდა ღამე და გოაცებულები წამოვარდით ზარების რეკაზე, რომლითაც გვანიშნეს, რომ საქმე ცუდათ არის და მუშაობა ჩვენი ბრკოლდებოდა. ბოლოს მოვჩჩით ყველაფერს. მც-და-ოთხი დღე ვიმუშავეთ. და ამ დროის განმავლობაში მთლად ჩავუშვიტ ტელეგრაფის ბაწარი. ახლიაც მაქვს ვერცხლის მედალი, რომელიც მომცა ტელეგრაფის კამპანიამ ამ საქმეში მონაწილეობისათვის. მს ჩემთვის დიდა რამე იყო უცხო ქვეყანაში, უცხო ადამიანებს შორის, მით უმეტესად, რომ ინგლისური ენის სრულად არა გამეგებოდა რა. ცოტათი ფრანციზულის და გერმანიული ენების ცოდნა და ჰოლლანდიუ-

რი ზღვის ხელობის ტერმინოლოგია კი დამეხმარა. შემდეგ ამერიკაში კიდევ უარესად გამიჭირდა ინგლისურის ენის უცოდინარობის გამო. ამერიკაში რომ მივედი, ნიუ-იორკში ოთხი თვე გავათიე უსაქმოდ, შემდეგ აღარც ეს ქალაქი მომწონდა: წავედი ამერიკის შუაგულ ადგილებში მიყავი შილადელფიაში, მაშინგტონში, ჩიკაგოში. ცინცინატიდგან ნიუ-ორლეანამდის მდინარე მისისიპიზე სულ ერთად მივდიოდით მე და ერთი გერმანიელი (ნემეცი) პილგელმსონი, რომელსაც გავეცანი და დაუუმეგობრდი «ბრეტ-ისტერნზე»; გზაში ხან პასაჟირებათ ვიყავით გემებზე, ხან მატროსებათ; ზოგჯერ უბრალო მუშებათაც ვიყავით, ცეცხლის მნთებლებათ. შული მქონდა, მაგრამ რადგან შორეულს ქვეყანაში ვიყავი, ვზოგავდი. ამერიკაში გემებზე სამსახური ინგლისური ენის უცოდინელად ძნელია, ფრანციზული და გერმანიული თითქმის არავის ესმის. იმ ინგლისური არ იცა, შკიპერის ნაწილში სამსახურს სიზმარშიაც ვერ ვღირსები. ნიუ-ორლეანიდან ტეხასში წავედი. მეჯონა იქ ენახავდი შესანიშნავ მამაც ინდოელებს, რომლებზედაც წაკითხული მქონდა მღვარ პოეს თხზულებაში, მაგრამ ეს შესანიშნავი გმირები, როგორც სწავლულები ამტკიცებენ, სულ გადაგვარებულან, აღარ არიან, ან და სადმე მოსამსახურებათ და მხარეულებათ შეხვდები ხოლმე მათ საქტუმროებში სხვა-და-სხვა ქალაქებში: ბალვესტონში, ტეხასის მაშინგტონში, ბომონტში და სხვა-

გან. არც კარგის ზნის ყოფილან; ბალვესტონში წამ-
 დვილად იმათ გამქურდეს: ღამე შემოსულიყვნენ
 ფანჯარაში, რომელიც ღია დამრჩა, და გავექურდეთ.
 მრთი მაფრაშა მომპარეს, რომელშიაც მქონდა ჩაწ-
 ყობილი ტანისამოსი, კიდევ კარგი, რომ ფული
 ცალკე მქონდა გამოკრული და შენახული. ამ გა-
 რემოებამ ისეთი შთაბეჭდილება იქონია ჩემზე, რომ
 გული გამიგრილა მათს ქვეყანაზე და აღარ წავსულ-
 ვარ ბალვესტონს იქეთ აღარსად. მართალი უნდა
 გითხრათ, ეს მეორე ლაზათიანი გაქურდვა იყო ჩემი.
 პირველად ნიუ-იორკში გამქურდეს. როგორც კი
 ჩამოვხტი გემიდგან, მოვიდნენ ჩემთან ვილაც ახალ-
 გაზდა ირლანდიელები, შებრალების და მოწყალების
 გამომეტყველის სახით, ქუდზედ ნიშნები ჰქონდათ
 «ემიგრანტების დამხმარებელი საზოგადოებისა;» შე-
 მატყვეს, რომ ამერიკელი არ ვიყავი, პირველად
 ვიყავი ამ ქვეყანაში, მომკიდეს ხელი და წამიყვანეს
 ვითომ ხსენებულის საზოგადოების სადგომებში, რომ
 იქ დავებინავებიეთ; მაგრამ გადამხვევიეს ერთ მიგ-
 დებულს ქუჩაში, ლამაზად გამხადეს პალტო, წალე-
 ბი და შლიაპა, ამომართვეს ჯიბიდგან ქისა, რომ
 მელშიაც 18 დოლლარი მქონდა, და წაბრძანდნენ.

II.

ნიუ-ორლეანში რომ დავბრუნდი, მოვიდლომე
 მექსიკის ნახვა. წავედი მერა-პრუცში, ვიყავი პუებ-

ლოში, მკრიზაბაში, მექსიკაში. ეს ქვეყანა ძლიერ მომეწონა. ხუთი თვე გავათიე აქ. ასე გასინჯეთ, ერთი ქალის შეყვარებაც მოვასწარი იმ ცოტა ხანში; ისპანიური ენაც ვისწავლე ცოტათი, ერთი ასროდღე სიტყვა.

საკვირველია, ხმელეთზე დიდ ხანს გაძლება არასოდეს არ შემეძლო, როგორღაც მოწყენილი ვიყავი ხოლმე.

ზღვაში ყოფნა კი სასუფეველი იყო ჩემთვის. მე და მილგელმსონი ერთად ვსცხოვრებდით; ის ჩემს ხარჯზე ჰსცხოვრობდა. ძალი ხასიათის კაცი იყო მილგელმსონი, ადგილად შეეფუებოდა ხოლმე ადამიანი: ყველაფერზე დაგეთანხმებოდა ხოლმე, გამბედავიც იყო. ინგლისური ენა იცოდა და ამ მხრით საჭირო კაცი იყო ჩემთვის, რადგან უინგლისუროდ მეროპის გარეშე ქვეყნებში ძნელია მგზავრობა. ბადაფწყვიტეთ მე და მილგელმსონმა ხელ-ახლა შევსდგამოდით ზღვაზე მოგზაურობას. მილგელმსონის სახელი იყო ბრუნო. ამასაც უყვარდა, ჩემი არ იყოს, მგზავრობა და სხვა-და-სხვა შემთხვევების ნახვა.

ამ ჩვენ დროში რომ მეკობრეობა შესაძლო ყოფილიყო, მე და ბრუნო, უთუოდ, ამასაც დავიწყებდით, — ოღონდ გვემგზავრა და გვენახა ბევრი შემთხვევა. შეინდოდა შეგვეტყო, ხომ არსად იშოვებოდა შეიპერის თანაშემწის ადგილი გემზე, ან მატრონის, რადგან მილგელმსონი იმ აზრის იყო, რომ ერთი ქალაქიც არ არის ქვეყანაზე, რომ იქ

ნემეცი არ იპოვებოდესო (ამით ის ამაყობდა), დაუწყო ძებნა ნემცებს შერა-პრუცში და მართლაც გამოძებნა რამდენიმე თავის ქვეყნის კაცი. შერთმა მათგანმა წაგვიყვანა ერთი ისპანიელის საფაქრო გემის «სანტა-ანას» კაპიტანთან და გაგვაცნო. ეს იყო სენიორი ზვილო პასტელკოცი. ბატონმა პასტელკოცმა ორი ღამე იმთვრალა ჩვენთან ერთს რესტორაციაში ჩვენს ხარჯზე და შემდეგ მატროსებათ აგვიყვანა თავის გემზე. ცოტა ჯამაგირიც დაგვინიშნა (არ მახსოვს კარგად, რამდენი პენტი თვეში). ჩვენ აღუთქვით ოთხს თვეს სამსახური. შადა რომ გავიღოდა, უნდა მივეყვანეთ საღმე მექსიკის ნავთსადგურში და იქ უნდა გადმოვესვით, ან მესტინდოეთში, ან და ჩრდილოეთ ამერიკის სამხრეთ ან აღმოსავლეთ ნავთ-სადგურებში საღმე.

ღავიწყეთ სხვა-და-სხვა ადგილებში მისვლამიხსელა. ვიყავით შენესუელაში, მოვიტანეთ ქვიშა-შაქარი, ღვინო და თამბაქო შუბის კუნძულიდგან; ბრაზილიაში ვიყავით, ვიყავით იამაიკაზე, კიდეც ნიუ-ორლეანში, შაიტის კუნძულზე, ჩარლსტონში და სხვაგან. სანტო-მინგოში რომ ვიყავი, იქ დამე-მართა ეგრეთ წოდებული ყვითელი ცივება. ახლაც კი მატყვია კისერზე ამ ავთამყოფობის კვალი. ავთამყოფი შუბის კუნძულზე წამიყვანეს. სამი კვირა ვიწექი ჰავანაში ერთს საავთამყოფო სახლში, რომელიც ეკუთვნის კათოლიკების მონასტერს. ბერები მარწმუნებდნენ, მოკვდებო; მაგრამ მაგიერად იმედს

მაძლევდნენ, რომ ჯოჯოხეთში აღარ გავიშვებთ, თუ კათოლიკების სარწმუნოებაზე გადმოხვალა. მეც იმედს ვაძლევდი, რომ მოვიქცევი-მეთქი თქვენის რჩევის თანახმად, და ამის გულისათვის დიდს პატივსა მცემდნენ, ლიქორი და მშვენიერი სიგარები გამოუღვევლი მქონდა. ამ ავთამყოფობის შემდეგ, ამერიკულად, ან უკეთა ვსთქვათ, მატროსულად, თამბაქოს ლექვასაც შევეჩვიე. მაშინ ჩვენი გემი ჩარლსტონში იყო წასული და ვილგელმსონიც იმ გემზედ იყო, მაგრამ ბვიდოს ისე ვუყვარდი მეც და ჩემი ამხანაგი ბრუნოც, რომ პირობა მომცა აქითობას გამოვივლი და წაგიყვან ვერა-ძრუცშიო. ბერებს ჩააბარა ჩემი თავი, ბრუნოც იმდენი მოახერხა, რომ გერმანიის კონსულის მფარველობა აღმომიჩინა და ჩემი ფულები ამ კონსულს ჰქონდა მიბარებული, რამდის მე თვითან ავთ ვიყავი. შრთისთვის შემდეგ კარგად შევიქენ. ჩვენი კაპიტანი მოაღდა ნავთ-სადგურს და წამიყვანა გემზე. — პორტო-პრენსშიაც წავედით. შუბის კუნძულზე, მაშინ ნეგრები აჯანყებულნი იყვნენ და ეგრეთ წოდებულთ «დამოუკიდებელთ» დასებს ჰსურდათ ისპანიის ჭვე-შევრდომობის უღლიდგან დაეხსნათ თავი. ნეგრები ცეცხლს უკიდებდნენ და სწვავდნენ მონათ პატრონების პლანტაციებს. შველა ამერიკელი სახელმწიფოები საიდუმლოდ შემწეობას აძლევდნენ აჯანყებულებს, უგზავნიდნენ ვოლონტიორებს, ფულს და იარაღს. ისპანიელები ძლიერ იბრძოდნენ და აჯან-

ყებულებს როცა ჩაიგდებდნენ ხელში, უწყალოდ
 ექცეოდნენ, თოფებით ხერცდნენ ველოს. მანსა-
 კუთრებით შესანიშნავი იყო იმ დროს გენერალ-
 კაპიტანი შუბის კუნძულისა, მარშალი ხოველი-
 არი. შუბის ნაპირები ბლოკადაში იყო; ისპა-
 ნიის სამხედრო გემები გარს ერტყა კუნძულს, რომ
 უცხო არავინ შეეშვათ კუნძულზე აჯანყებულების
 ხელია შესაწყობად. მერა-პრუცში რომ დაებრუნდით,
 ღამე ერთი ოც-და-ათი ვერსტის სიშორეზე ლასნუ-
 ველას ქალაქს იქეთ, შუბის ჩრდილოეთის ქვიშიან
 ნაპირზე მივიტანეთ და დავტოვეთ რაღაცა ყუთები,
 რომელიც წამოიღო ბვიდომ ჩარლსტონიდან. ამას
 უუთერაკოდ გადავჩით, მაგრამ მაშინვე ექვი შე-
 მივიდა გულში: ვხედავდი, რომ სულ ათვალთვლებ-
 დნენ რაღასაც ანძის წვერიდან, შორს იცქირებო-
 დნენ! ძაპიტანმა ბვიდომ გვითხრა ჩვენ, უცხო ქვეყ-
 ნელებს, რომ უბრალო კონტრაბანდა მიმაქვსო.
 ისპანიელები ამას მაინც-და-მაინც საძრახისად არ
 ჰსთვლიან ზოგიერთ შემთხვევაში. შათენდა თო არა,
 გზას გავუდექით, ახლო-მახლო მივდიოდით ნაპირებ-
 ზედ და ამ დროს შევხვდით ერთს ისპანიელს სამ-
 ხედრო გემს (კანონერკას) «სიგალეცას», რომელიც
 მიდიოდა აღმოსავლეთისაკენ. «სიგალეცამ» ვინაობა
 გვკითხა, დაგვათვალთვლა, დაგვიჩხრიკა ქაღალდები
 და რომ დარწმუნდა ყველაფერი წესიერად არისო,
 გაგვიშვა, მაგრამ ის კი გვითხრეს, რომ ნაპირ-ნაპირ
 ნუ მიდინართ, შუა ზღვაში გადითო, ასე გასინჯეთ,

ბრინჯი და თამბაქოც იყიდეს ჩვენგან გევზე მოსამსახურეების საჭიროებისათვის და წავიდნენ. მეგობრულად დაეშორდით ერთმანერთს. რა მათეკრებიებდა მაშინ, თუ ამ მეგობრის მწვეტიანს კლანჭებში ჩავეარდებოდით? – შერა-ძრუცში რომ დაებრუნდი, იქ დამხვდა წერილები მოხუცებულის დედი-ჩემისა: ღმერთო რა სიშორიდან იყო ეს წერილები გამოგზავნილი, რომ წარმოვიდგინე ჩემი სამშობლო მალაოროსია, ჩვენი ქალაქი პოლტავა! საწყალი დედა, რა გულ-მხურვალეთ მითვლიდა, «მოდრი შეილო, მოდრი, ერთი დამენახე, ჩამეკარ გულში და ანუკე-შე შენის მოშორებით შეწუხებული დედის გულიო!» მე სულელი სად ვეკავი მაშინ? სადღაც დედა-მიწის ბურთის მეორე გვერდზე, სადღაც დაკარგული უცხო ქვეყნებში, რომელთა ადრესის დაწერაც კი ვერ მოახერხეს თურმე პოლტავაში, როგორც მერე შევიტყე: თითქმის ჯერ არავის გაეგონა ამ ქვეყნის სახელები. დედა მითვლიდა, რომ დანარჩენი შენის ფულებისა გამოგიგზავნე ზოგი პარიჟში და ზოგიც შერა-ძრუცშიო. მართლაც ძალიან მეკირვებოდა ამ დროს ფულები; ისიც იყო გამომძვლია.

III.

შერა-ძრუცში კიდევ დავრჩით ერთი-ორი კვირა. იქ დავტვირთეთ გემი სანდლის ხით და წა-

ვედით რიოქანეიროში. იქითობას რაღაც მივიტანეთ პორტო-პრენსში, ზაიტის კუნძულზე.

მეორე დღეს მივუახლოვდით შუბის კუნძულის დასავლეთ ნაპირებს; მეოთხე დღეს გავიარეთ ბაგამის არხი და, შუადღე რომ შეიქნა, სხვა მიმართულება მივეცით ჩვენს გზას და ისევ შუბის კუნძულისაკენ მოვუხვიეთ და, ქალაქ ლას-ნუველასზე ცოტათი მოშორებით, აქეთ-იქით სიარული დავიწყეთ ნელ-ნელა: გვინდოდა დავჩინილიყავით დაღამებამდის. ზვიდო ქასტელკოცს ეტყობოდა. როგორღაც აღელვებული იყო: მუდამ ზევით იდგა გემზე, ხშირ-ხშირად იხედებოდა ღურბინდში და რაღასაც საიდუმლოდ ელაპარაკებოდა ხოლმე ისპანიელ მატროსებს. არ ვიცოდით, რა ამბავი იყო. ზვიდო ქასტელკოცი იყო კაპიტანი, თავი კაცი გემზე და მისი საქმე იყო მიეცა სხვა-და-სხვა ბრძანება და განკარგულება მოეხდინა. პითხვა ველარ მოვახერხე. ლამე მივუახლოვდით ქალაქს და, რომ შევნიშნეთ ნაპირზე, ათს ვერსზე ქალაქიდგან დასავლეთისკენ, ცეცხლი დაანთეს, მაშინვე ცეცხლისკენ მივაშურეთ. შევუდექით კიდევ რაღაცა ყუთების ამოლაგებას გემიდგან, რომელთაც ზევით თავზე დაწყობილი ჰქონდა სანდლის ხე. მეც შემხვდა მუშაობა. მე, მილგელმსონმა და კიდევ სამმა ისპანიელმა სამჯერ გავიტანეთ ნაპირად ყუთები. ამ ყუთებში ზოგიერთები განსაკუთრებით მძიმე იყო.

ზღვის პირათ პატარა ტყე იყო რალცა ფართო ფოთლებიანი და იმას უკან იყო ჩვენი გემი ამოთარებული. ზღვიდგან არაფის შეეძლო ჩვენი დანახვა, ან როგორ დაგვინახვდნენ, როცა ბნელოდა გემზე, სანთლები ყველგან დავაქრეთ. ჩვენი მიტანილი ყუთები ჩაიბარეს ვილაც ნეგრებმა და თეთრმა ადამიანებმა, რომელნიც დიდს ფაცა-ფუცში იყვნენ; და ჭვირთეს ჯორები და წაიღეს მთებში. მთელი ღამე მუშაობაში ვიყავით, ღვინოს ვსვამდით და მხიარულად ვატარებდით დროს მასლაათში. მაინც ვერ მოვასწარიით გათენებამდის გემის დაცლა. ბევრი კონტრაბანდა უნდა იყოს მეთქი, ვიფიქრე მე. მოახლოვდა განთიადი. ძაპიტანმა ბრძანება გასცა იალქნები აეშვათ, დაენებებინათ თავი მუშაობისათვის და მოეშორებოდით ხმელეთს. ათის წამის განმავლობაში მზათ ვიყავით, ღუზა ამოვზიდეთ, ტრაპეზიც ავიღეთ, შლითუბკები თავის ადგილას მივაკარიით და გავსწიეთ. მართი თხუთმეტი წამი არ გასულა, უცებ მარცხენა მხარეზე გამოჩნდა კომლი. ეს იყო თურმე ჩვენი ძველი ნაცნობი, «სიგალეცა», რომელიც კონცხს ამოთარებოდა. დაგვინახა და გამოგვიდგა უკან. ჩვენ გავიჩქარეთ. იმანაც გამოიჩქარა. შავედით შორს ზღვაში, ის წინ დაგვიხვდა და გზა გადაგვიღობა. მტყობოდა, რომ ჩვენ გვიდარაჯებდნენ. შავექცით, უკან გამოგვეკიდა. რასაკვირველია, ის დაგვეწეოდა, რადგან ორთქლით მავალი იყო. მარცხელს აღარ გვიწყობდა. იალქნები და-

ფომფლა. ზენიშნეს გაჩერდითო. ჩვენ გავექცეთ
 შიგნით დაივინებთ ბოლქვით კომლი —
 ზარბაზანთ გვესროლეს. მაგრამ ვერ მოგვახვედრეს.
 მხედავთ, რომ ზღვაში ველარ გავექცეთ და მოვუ-
 ხვიეთ ნაპირისაკენ. ზეგონა, რომ დაივინებთ,
 რომელიც უფრო ღრმად დადიოდა წყალში, ველარ
 გამოგვედევნებოდა ნაპირისკენ, რადგან იქეთ
 უფრო დაბალი წყალი გვეგულვებოდა. ამ
 დროს ერთი კიდევ გვესროლეს ზარბაზან-
 ნი. ბავიდა ორი წამი და მესამეთ გვესროლეს;
 ზედ ცხვირთან გაუარა ყუმბარამ ჩვენს გემს. ზვეს-
 როლეს კიდევ მეოთხეთ. ახლოს გასქდა ყუმბარა,
 მაგრამ არაფერ დაუმარცხებია. შეგვექნა ერთი ვაი-
 ვაგლახი, სულ ავირ-დავირიეთ. მპიტანს აღარაფერ
 რასმე უგონებდა. ზვიდო ჰყვიროდა, ჩაუშვით საჩქაროდ
 წყალში ნავები და ბაწარი გაათრიეთ ნაპირზე, ან
 ფონთხე ადგილზე სადმეო. არაფერ არ გაუგონა. მაშინ
 რევოლვერს გაისვა ხელი ზვიდომ და ძალათ ჩააჯი-
 ნა ნავეში ორი ისპანიელი და ერთი ამერიკელი; მე
 და ბრუნოც მათთან ჩაგვაჯინა. რაც ძალი და ღონე
 გვექონდა გავსწიეთ, რომ მალე გავსულვიყავით
 ფონთხეზე. მაშინ ჩვენც მოგვაყოლეს ყუმბარები,
 მტერი დაგვიხლოვდა ისე, რომ თოფების სროლაც
 დაგვიწყეს. ჩვენ მოვუხვიეთ, რაც ძალი და ღონე
 გვექონდა, მაგრამ ცხადი იყო, რომ აღარაფერი გა-
 გვეწყობოდა. კიდევ ესროლეს ჩვენს გემს რამდენ-
 ნიმე ყუმბარა და ჩვენებმა ფაცი-ფუცი შექნეს გემზე;
 ჩამოუშვეს იალქნები, ჩამოუშვეს მექსიკის ფლაგი და
 უკანა ანძზე გაშალეს მის მაგიერ თეთრი ფლაგი. მს

იყო დამორჩილების ნიშანი. შავქრი მთლად შიშში
 საგან, თვალები ამერია.

მეთრი ფლაგი რომ დაგვანახეს, სროლა შეა-
 ჩერეს. გამოგზავნეს წავით დაარაღებული კაცები.
 უმათ ახლდათ ერთი ლეიტენანტი, რომელმაც ხმალო
 ამოღებული შევიდა ჩვენს გემზე და მოაქრა ხელი
 რულოს. შინც ხომალდზე იყო, ყველას ხელები გა-
 უკრეს და გაგზავნეს სხვაგან. გვიდომ და ის-
 პანიელებმა საოცარი გინება დაიწყეს. მაგიერად
 მათაც კაი-კაი უთავაზეს ზურგში თოფების დუმა.
 ჩვენსკენაც გამოგზავნეს კაცები, წაგვიყვანეს ჩვენი
 წავიანათ და მიგვიყვანეს დანარჩენ ჩვენ ამანაგებ-
 თან. ჩვენი გემი საჩქაროდ დაათვალიერეს, უარა-
 ულები დააყენეს, გამოაბეს თავის გემს კუდში და
 ჰავეანაში წაიყვანეს. ამწაირად დაგვატყვევეს ყველა-
 ნი, ვინც სანტა-პანაზე იყო.

IV.

შესდგა საქმე. ჩვენ ყველანი მიგვცეს სამხედრო
 სამართალში, როგორც კონტრაბანდის მიმტანნი
 აღკრძალულს ადგილებში, სადაც აჯანყებული იყო
 ხალხი. გემზე ტრიუმაში გვინახეს 175 თოფი და
 თარი ზარბაზანი. მსენი თურმე აჯანყებულთა სათვალ
 მიჭკონდათ. ამის შემდეგ რაღა გასამართლებელი
 ბირი გვექნებოდა! მერმეთ აღმოჩნდა, რომ თურმე
 იმ ღამეს ჩავაბარეთ პატრონს უმეტესი ნაწილი.

კონტრაბანდისა, და «სანტა-პენა» კაი ხანია შე-
 ნიშნული ყოფილა, როგორც მეკონტრაბანდე და
 მეკობრეოა გეში. შევლანი დაგვატუსაღეს და ჩაგვსვეს
 სავატიმროში, იმ მონასტერთან, სადაც იმას წინეთ
 ვიწექი ავათმყოფობის დროს. ჩაგვსვეს ნოტიო სარ-
 დაფში, სადაც არც კრაოტები გვქონდა და არც
 ქვეშსაგები ხეირიანი, კილობებზე ვეყარეთ. მრთი-
 ორი კვირა გაჩერებული იყო საქმე. მერმეთ
 მიგვიყვანეს წინაშე სამსაჯულოისა, რომელსაც შე-
 ადგენდნენ ვილაც აფიცრები. ღიღი თავი არ უტე-
 ხიათ, რომ საქმე ფრთხილად და კარგად გაერჩიათ:
 გადაგვიწყვიტეს ყველას სიკვდილით დასჯა—დახვრეტა.
 ადვილი წარმოსადგენია, რა კარგ სასიამოვნო მდგო-
 მარეობაშიაც ვიქნებოდით! სამსაჯულოს განჩინებაში
 მოხსენებული ვიყავი მე ვილაც შლორენცია
 მარტოვოლასად, ერთი უცნობი ხალხის შეი-
 ლად. მე, ბრუნომ და ორმა ამერიკელმა განუუცხა-
 დეთ სამსაჯულოს, რომ ჩვენ უცხო ქვეყნელები
 ვართ და არ ვექვემდებარებით ისპანიის სამართალს,
 რომ ჩვენ არ გვცოდნია, თუ მეკონტრაბანდე გემზე
 ეისხედით, ან რა მიგვქონდა; ჩვენ ერთი სიტყვაც
 არ ვიცით ისპანიური ენა და გთხოვთ შებრალებას-
 თქო. ამაზედ გვიპასუხეს, რომ სამხედრო სამსაჯუ-
 ლოსათვის ეგ სულერთიაო. ისპანიის მმართველო-
 ბამ ყველა გაზეთებში გამოაცხადა, რომ შუბის კუნ-
 ძულის ჩრდილოეთი ნაპირი ბლოკადაშიაო, მერა-
 ძრუტის გაზეთებშიდაც იყო ეს ამბავი და თქვენ,

როგორც იქედგან მოსულები, ვალდებული იყავით გცოდნოდათ ეს ამბავიო. მართი სიტყვით, გარდაწყვეტილია, რომ თქვენ ყველანი სამაგალითოდ უნდა დაისაჯოთ, უნდა დაიხერიტოთო. ჩვენ განლდით ცამეტი. ზვიდო ქასტელკოცზე, როგორც ჰსჩანდა, ძლიერ გაჯავრებულნი ყოფილიყვენენ, სულ აგინებდნენ. «აი, შე ინსურგენტო, შე მოღალატე, მეკონტრაბანდეო!!» ღა კიდევ ვინ იცის, რას არ ეძახოდნენ. ისიც, რასაკვირველია, უპასუხოდ არავის ჰსტოვებდა. საოცრად აგინებდა ყველა იმათ თვით სამსაჯულოში და განსაკუთრებით ხოველიარს. ხან-და-ხან იძახოდა: «გაუმარჯოს ჰაენას!» ზვიდოზე გაჯავრებულებს ჩვენზედ უნდოდათ ჯავრი ამოეყარათ. ამისთანა ამბები იყო ხოლმე სასამართლოში, როდესაც ჩვენ მიგვიყვანდნენ იქ ბორკილიანებს. ღანარჩენ დროს, სანამ ჩვენი საქმე შუბის გენერალ-კაპიტანთან იყო გაგზავნილი დასამტკიცებლად, ზვიდო და სხვა მატროსები—იპპანიელები უდარდელათ ატარებდნენ დროს; თავს იქცევდნენ სხვა-და-სხვა თამაშობით, ლაზათიანად ჰსმიდნენ წითელს ღვინოს ერთად ჩვენ მოდარაჯე სალდათებთან და იმღეროდნენ; ყურს უგდებდნენ მასხრობას მონუცის კაპიტანისას, რომელიც ჩვენი მოდარაჯე იყო, და მუდამ თითქმის ერთი უშველგებელი ხარხარი ჰქონდათ. ჩვენ—მე და ბრუნოს

ცხადათ გვეტყობოდა ჩვენი ხალხოსნობის ხასიათი, გულ-გრილობა; მალე სასოწარკვეთილებაში ჩავევარდით და დაღონებულები ვეყარეთ ქილობზე ჩუმად, უმოძრაოდ: მე თითქმის მთლად დამეკარგა იმედი, აღარ ფეიქობდი, თუ რამე ჩემვევლებოდა.

მრთი ფიქრი მომივიდა: განვიზრახე დიპლომატიური მფარველობა მომეთხოვა, ე. ი. მიმემართა ჩვენი მართებლობის ელჩისათვის და მეთხოვნა მისთვის მფარველობა, მაგრამ მადრიდი (ისპანიის ქალაქი) შორს იყო და მექსიკაში კი არ არის ჩვენი მმართველობის წარმომადგენელი. მაშინ გტონის წარმომადგენელს რუსეთის მმართველობისას არ შეეხებოდა ჩემი საქმე, ისე — როგორც მექსიკისას, კიდევ რომ ყოფილიყო ამ სახელმწიფოში ჩვენი წარმომადგენელი. მერმეთ შევატყვე, რომ ჰავანაში არისო ვიღაც ვაჭარი ნემეცი, რომელსაცა აქვს რუსეთთან რალაც დამოკიდებულება: ვიცე-კონსულიაო, თუ რალაც, ვერ გავიგე ჯარგად. მსთხოვე სამსაჯულოს, რომ მოეძებნათ ეს ნემეცი და მოეცათ ნება ჩემთვის მისი ნახვისა. აღმოჩნდა, რომ ეს ვაჭარი იყო პლანტატორი — მეთამბაქოე, რომლისაც თანამდებობა თურმე მღკომარეობდა იმაშიდ, რომ ყოველს წელიწადს უნდა გაეგზავნა რუსეთში ნამღვილი ჰავანის თამბაქოს თესლი. ჩემი ამბავი რომ გაიგო ამ ნემეცმა, შეშინდა დი მითხრა, რომ პოლიტიკაში არ ვერევი, ეს ჩემი საქმე არ არისო; მე მაქვს მარტო მონდობილი თამბაქოს თესლის გაგზავნა,

რომ რუსეთში შვიტანონ ჰაენის თამბაქოს კულტურაო. მაშასადამე, დობლომატიური მფარველობა მოსალოდნელი აღარ იყო და სრულებით დაეწმინდე იმედი.

ჩემი ამხანაგი ბრუნო დიდ ხანს არ ჰკარგავდა იმედს: ბი. მარკის სახელის იმედი ჰქონდა. მეონა, რომ ბისმარკი თუ ვახსენე, თითსაც ველარაფონ დამაწებსო. მეც მაიმედებდა, რომ გერმანიის ელჩი გვმუარველებსო. ბრუნომ მოითხოვა კიდევ, რომ ნება მიეცათ გერმანიის ელჩის ნახვისა და ნახა, მაგრამ არაფერი არ გამოვიდა: იმან უთხრა, რომ არაფითარი ნუგეში არ შემოძლიაო; შესტ-მინდიაში ერთი სამხედრო გემიც არა გვყავს ნემცებს და ეინ რას შეეკვებუებაო. ბრუნომ სამსაჯულოშიაც დაიქადა, რომ ბისმარკი არ შეგარჩენათ ჩემს თავსო, მაგრამ ამაზედ ძლოერ მოკლედ და ცხადად მოახსენეს, რომ ბისმარკი იქნება პეროპაში იყოს დიდი ვინმე და იქ ეშინოდესთ მისი, თორემ აქ სხვა ქვეყანაა, ამერიკა, აქ მისი არავია ეშინაო. ამის გამგონე ბრუნო სამი დღე ეგლო კილობზე, დალონებული უიმედობის გამო. აღარაფერი ნუგეში აღარ დაგვრჩენოდა, გარდა მისა, რომ ამ დღეებში სულ ვეწეოდით მშენიერ ჰაენის სიგარებს, რომელიც ყოველ დღეს გვეძლეოდა სატუსალოს უფროსისაგან. ნამდვილ ჰაენის სიგარებით კი ვიძლეთ გული.

ჩვენი ამხანაგი ამეროკელების საქმე, როგორც შევნიშნეთ, უკვე უნდა ყოფილიყო. იმათ ნახეს

თავისი კონსული, მოელაპარაკენ მას და ამის შემდეგ როგორღაც უფრო ყოჩაღად იყვნენ. მოუბრუნებლად დასცინოდნენ ისპანიის სამსაჯულოს და სალამ-სალამოებით სულ მთვრალობდნენ და ჰქეფობდნენ. მე კი უკანასკნელ დღეებში ერთი ლუკმაც არაფერი ჩამსვლია პირში!

მზი კვირის შემდეგ მიღველმსონმა მითხრა ჩემათ, რომ გერმანიის კონსულთან შეხვეწილი რომ ვიყავით, არაფერი არ გამოდის იმისაგანო. იმას უშუამდგომლებია ისპანიის ადგილობრივ სამხედრო მთავრობასთან, მაგრამ მთავრობას ყურიც არ უთხრებია; ასე უთქვამს, რომ ჩვენს შინაგან პოლიტიკაში ნუ ერევით, თქვენ, ეს ჩვენი საქმეა, ჩვენ ვიცით და ისპანიის მმართველობამო, არავის შეწყალება არ შეიძლება, ყველანი უნდა დაიხვრიტონო. შემდეგ ბრუნომ მითხრა: მეტი გზა არ არის, ჩრდილოეთ ამერიკის კონსულს განუუცხადოთ, რომ ვითომ ჩვენ ამერიკის ქვეშევრდომობა გვქონდეს მიღებული, და ვსთხოვოთ, რომ გვიმთარველოსო წინაშე აქაურის ისპანიის მთავრობისა. ეს გერმანიის კონსულსაც უუთხარიო, მითხრა ბრუნომ, და იმანაც ასე მიჩიო, ასე აჯობებს, რადგან ამ ქვეყანაში მარტო ამერიკის და ინგლისის მმართველობის წარმომადგენლებსა აქვსთ ცოტაოდენი მნიშვნელობაო. გერმანიის კონსული კიდევ შეჰპირებოდა ბრუნოს, რომ მე თვითონ მოველაპარაკები ამერიკის კონსულს ჯესს თქვენს შესახებ, იქნება თქვენც მოგიხერხოს რამე ერთად იმ ორ ამერიკელ მატროსთან, რომლები-

სათვისაც ის შუამდგომლობსო. დანარჩენი რვა მატროსი და ძასტელკოცი გამოდგნენ ბუნებით ისპანიელები, ან მექსიკანელები, და მათი ბედი და უბედობა გადაწყვეტილი იყო, შველა აღარ გაეწყობოდათ.

მეორე დღეს, თერთმეტი საათი იქნებოდა დილის, მილგელმსონი გარეთ გაიხმეს. ოთრმე ამერიკის კონსული მოსულიყო ბრუნოს და ჩემს სანახავად. ნება-რთვა აელო ისპანიის მთავრობისაგან და მოსულიყო ჩვენი თხოვნის მოსასმენად. ჯერ ბრუნოს მოვლაპარაკა. მერმეთ მეც გამიხმეს. ჯესმა ჯერ ამათვალღერ-ჩამათვალღერა და მერმეთ მოისმინა თარჯიმანის პირით ჩემი თხოვნა. მეც და ბრუნომაც ტყუილი ვუთხარით, რომ ამერიკის ქვეშევრდომები ვართ-მეთქი და ვგონებ მიგვიხვდა, ისე ჩაიცინა როგორღაც; გვითხრა, რომ ძნელი საქმეა და არ ვიცი მოხერხდება რანეტუ არაო; ისიც არ ვიცი, ეს ორი ბუნებით ამერიკელები რომ არიან, იმათაც ვუშველი რასმე თუ არაო. მაგრამ მაინც იმედი გვითხრა, დაგვპირდა, რომ თქვენ შესახებაც მოველაპარაკები ისპანიის მთავრობასაო. იმედი რომ გავიგონეთ, მღაბლათ თავი დაეუკარიო; იმ მოლაპარაკების დროს სულ ქუდ მოხდილები ვიდექით მის წინაშე.

ჯესი იყო ერთი მალალი, პირხმელი და მაგარი აგებულობის იანკი; პირ-მოპარსული იყო, მხოლოდ ნიკაბზე ჰქონდა დატოვებული ამერიკულად სქელი

ქერა წვერები. ასე ერთი-ორმოც-და-ათი წლის კაცო იქნებოდა, მაგრამ ჯერ კიდევ საკვირვლად ყოჩაღლად იყო. მისი ქრელი თვალები იყენენ გამომეტყველნი ამაყის ამერიკელის ქედ-მოუდრეკელის ენერჯისა. მეთრი საწათხულო ტანისამოსი ეცვა და პანამის ფართო ჩალის შლიაპა ეხურა. როდესაც ჩვენ გველაპარაკებოდა, ხან-და-ხან თაფისუფლად ჩაიყოფდა ხოლმე ყიღეტის ჯიბეში ხელს, ამოიღებდა იქედგან თამბაქოს, ჩაიდებდა პირში, ღეჭდა, ღეჭდა და შემდეგ გადმოალორწებდა და დააფურთხებდა ძირს. — მართს დღის შემდეგ კერძოთ გავიგეთ, რომ ჩვენი საქმე ცუდად იყო. ჯესს რომ ქაღალდი მიეწერა ისპანიის სამხედრო მთავრობასთან, იმაზედ პასუხი მოსულადა, რომ პატივდებაში ვერ მივიღებთ თქვენს თხოვნას; არ შეიძლება, რომ ხსენებული თქვენგან ოთხი ამერიკის ქვეშევრდომი გამოერიცხოთო სხვა მატროსების რიცხვიდგან. არც თავდებობით დაგანებებთო. ცალკე ჩემსა და ბრუნოს შესახებ შემოეთვალათ, რომ ისინი ტყუილს ამბობენ, ამერიკის ქვეშევრდომები არ არიან; ახლაც გამოიგონეს ეს, რომ ამით უშველონ თავს, თორემ წინეთ ერთმა ვანაცხადა, რომ გერმანიის ქვეშევრდომი ვარო და მეორემ რუსეთისაო. ღვიღუპეთ!...

ქონსულები რომ გაფრთხენ ჩვენს საქმეში, საწყენად დაურჩათ ისპანიის ადგილობრივ მთავრობას და იჩქაროდნენ განჩინება მალე მოეყვანათ სისრულეში. ჩვენს წერილებზე, რომელსაც ვაგზაე-

ნიდით სატუსალოს მოსამსახურეების საშუალებით, სანუგეშო პასუხი არ მოგვდიოდა. ბეატუობინებდნენ, რომ ჯესი ყოველს დღეს დადის თქვენს საქმეზე და ჰსცდილობს რამე მოახერხოს, მაგრამ ვერაფერი გაარიგაო; განჩინება ყველაზე ერთნაირად უნდა ასრულდესო, როგორც ისპანიელ მეკობრეებზე, ისე უცხო ქვეყნელებზედაცო. მაგრამ ამერიკელი მატროსები ამბობენ, ვითომ მათი კონსული არ ეთანხმებოდეს ისპანიის მთავრობას, ებჭობოდეს მას და კიდევ ტელეგრაფით მოეთხოვოს საშველათ თავის მმართველობისაგან ერთი ჯავშნიანი გემი; ამათ ამის იმედი აქვსთ კიდევ. მაგრამ ვინ იცის, დროზე მოეშველებიან თუ არა.

ჩვენი სიცოცხლე მღელვარებით მიმდინარეობს. ხან ცოტა რაღაც იმედი მოგვეცემა და ვფიქრობთ, რომ გვეშველება რამე, ხან სულ დაგვეკარგება იმედი და სასოწარკვეთილებაში ვვარდებით. მუდამ სატუსალოს ფანჯარებთან ვართ ფეხზე ჩამოშეშებული და ვიცქირებით შორს ზღვაში, საიდგანაც ჯავშნიანი გემს მოვლიან. დღეში ათასჯერ კი ვკითხავდით ერთმანერთს: «მოვიდა თუ არაო?»

საკვირველია, რომ ჩვენს ამხანაგებს, ისპანიელ მატროსებს, ჰსწყენთ, რომ ჩვენთვის კონსულებმა თავი გამოიდვენს, და თხოულობენ, რომ სამართლით ყველა ერთნაირად უნდა დავისაჯოთო, თითქო ჩვენი სიკვდილით მათ რამე შეეძინებოდესთ. ცუდათაც დაგვიწყეს ბღვერა.

მილგელმსონს დროებით კიდევ მიეცა იმედი. მითხრა, რომ გერმანიის კონსულს მოულაპარაკნია ჯესასთან და მისი თანხმობით ხელ-ახლავ აპირებსო ჩვენთვის შუამდგომლობას. ახლა მხოლოდ ჩვენზედ არის საქმე; ჩვენ ვისურვებთ თუ არა, რომ გვი-შუამდგომლოსო. მართალი მოგახსენოთ, მე ამ ამბავმა უფრო შემაშინა. მე ვუთხარი ბრუნოს, რომ ასე არ ივარგება-მეთქი, ერთს რასმე უნდა დავეფუძნოთ: ან ამერიკის ქვეშევრდომობას და მაშასადამე გერმანიის კონსულს ხელი აღარ ექნება ჩვენთან, ან იმას, რომ ვითამც ნემცები ვართ; მაგრამ უკანასკნელს შემთხვევაში ჩვენ გავამართლებთ-მეთქი ისპანიელების აზრს, რომლებიც ტყუილის მოგონებას გვწამობენ; რომ აღარ შეეპუონ გერმანიის კონსულს, რადგან მას სამხედრო ძალა არა ჰყავს აქ, ხომ დავილუპებით მეთქი კაცები? გერმანიის კონსულს თვითან იმედი არა აქვს, რომ მისმა შუამდგომლობამ რამე გაარიგოს, და ამერიკის კონსული მარჯვეთ მაინცაა, ენერგიულად მოქმედობს და, რაც უნდა დავართოს, უკანასკნელ ღონეს არ დაზოგავს, რომ თავის ქვეყნის შვილები, ამერიკელი მატროსები, დაიფაროს. თუ ისინი არ დახვრიტეს, მაშინ არც ჩვენ დაგვხვრეტავენ-მეთქი. ბარდაფწყვიტეთ, რომ ჯესს დავნდობოდით და დავრჩით იმისი იმედით.

VI

მა რჩევა რომ მქონდა ბრუნოსთან, მის მეორეს დღეს ჩვენს საქმეს ერთბაშად მსწრაფლი მსვლელობა მიეცა. მტყობობდა, რომ ისპანიის მთავრობამ განგებ დააჩქარა საქმე, რომ ხელი არვას შეეშალა მათთვის და მალე სისრულეში მოეყვანათ განჩინება.

სალამოს უეცრად გამოგვიცხადეს, რომ სხვალ დილას უნდა დაიხვრიტოთ ყველანიო, რადგან ხოველიარმა ყველას შესახებ განურჩევლად დამტკიცა ამ გვარი განჩინებო. ზვითხრეს, რომ მოემზადებულვიყავით. ბორკილები შეგვიქარეს. წერილების მიწერისნება მოგვცეს, ვისთანაც გვინდოდა; ვახშმათ ჩვეულებრივზე უფრო მეტი მოგვცეს ყველი, წითელი ღვინო და სიგარი. იმ ღამეს გამომიგზავნეს სამი ბერი, რომლებთანაც აღსარება უნდა აგვეარა, თუ გვინდოდა შეგვენანებია ცოდვანნი ჩვენნი, და მოემზადებულვიყავით სასიკვდილოთ. საოცრად შეგვეშინდა ყველას; სულით დავეცით. ამერიკელი ჯავშნიანი გემი არა ჰსჩანდა. ჯესს შევატყობინეთ ჩვენი ამბავი რომ ხვალ ამ და ამ დროს დახვრეტას გვიპირებენთქო, და შუალამემდის არავითარი პასუხი არ მოგვევლია. ცხადი იყო, რომ ვერც იმას გაერიგებია რამე!

პილგელმსონი ისე წახდა, რომ დაემხო თავდაღმა ჭილობზე და როგორც ბავშვი ისე ქვითინებდა, მე მთლად გავშტერდი, თუმცა ვგრძნობდი,

რომ ქრუანტელი მივლიდა ტანში; ამერიკელები ძირს იატაკზე იწვენ, ზოგი თამბაქოს ეწეოდა, ზოგი ლექავდა თამბაქოს და მოღვრემილები იყვნენ, ხმას არ აღებდნენ. მტყობოდათ, იმათაც დაწმინდეს იმედი. შემდეგ დათვრენ და ლაპარაკი მოუვიდათ ისპანიელებთან, განსაკუთრებით ძასტელკოცთან, რომელსაც დიდი საყვედური გამოუცხადეს, რატომ არ გვაცოდინე, თუ ამისთანა საიდუმლო და საშიშ რაზედმე მიგყავდითო, ბოლოს საოცარის სიტყვებითაც გალანძღეს. სამაგიეროთ არც იმას დაუკლია ხელი, თუმცა ეტყობოდა სიტუაში, რომ თვითონაც გრძნობდა თავის დანაშაულობას. ისპანიელს აფიცრებს და ხოველიარს კი უფრო აგინებდა. აღსარება რომ აიარა ბერთან, შემდეგ ცოტათი დაწყნარდა, დაწვა კილობზე. თავქვეშ ხელები ამოიდვა და ჭერზე თვალმომიმტერებული სიგარას ეწეოდა. შველა ისპანიელებს და მეც წაგვიკითხეს ბერებმა რალაც შენდობის ლოცვები, რომელიც ისპანიელებმა დიდის სასოებით მოისმინეს; ამ დროს ისინი წამომჯდარი იყვნენ კილობზე, სატუსალოს სარდაფის ნოტიო კედელზე მიყრდნობილნი, და გულზე ხელები დამკყვდელი ჰქონდათ ჯვარადინათ... ძლივს ბეუტავს პატარა ლამპა და სარდაფი განათებულია მქრალად. შველაფერი დაწყნარდა... სიჩუმეა... აი, საწყლებმა ზოგიერთმა ჩემმა ამხანაგებმა კიდევ დაიძინეს, მაგრამ დაიძინეს უკანასკნელად; ამ სოფელას მათ მეტი ძილი

აღარ ეღიროსებათ. მგონებ, მიღველმსონმაც შესწყვი-
ტა ქვითინი და მიიძინა...

მე პირაღმა ვწევარ და ვფიქრობ:

რას ვფიქრობდი მაშინ? სულ ყველაფერი
თვალთ წინ წარმომიდგა ცხადად, რაც ჩემს სიცოცხ-
ლეში თავს გადაძხედია. ჩემმა გონებამ მოინდომა
ანგარიში მოეთხოვა წარსულის ცხოვრებისათვის და
იწყო მისი გადათვალთქობა. მომაგონდასიყმაწვილე,
მომაგონდა ის დრო, როდესაც შკოლაში ეყავი
პაწია ყმაწვილი და ვცელქობდი ვაჯავრებდი ჩემს
ზედამხედველებს და მასწავლებლებს; მომაგონდა ის
დრო, როდესაც პირველად დაეიწყე წყლებზე მოგ-
ზაურობა: ღებრზე, შავ ზღვაზე კავკასიის ნაპირები-
საკენ და აჩაკოვში ჩემი საკუთარი გემის უთება,
რომელიც ველარ მოვათავე... შემდეგ მომაგონდა
ჩემი სახლი, წარმომიდგა თვალის წინ პატარა ბაღი,
მისი გაოხრებული ხეივნებით, დანგრეული თანხა-
ტურით და კვლებით, რომლებზედაც იზრდება ყა-
ყაჩო და მზესუმზირე...

აი, განსვენებული მამა-ჩემიც!... როგორი მკაც-
რი შეხედულობა აქვს! დედა-ჩემი კი, საწყალი, მორ-
ჩილი ტანისაა, მშვიდი, წყნარი... დედა-ჩემზე დიდს ხანს
ვფიქრობდი. ღმერთო, რამ სიშორეზეა ახლა ის ჩემ-
გან! ვფიქრობდი მე—ნიუიორკი ხომ ისე შორს
არის, ნიუიორკის იქეთ კიდევ ვინ იცის რამდენი
გზაა დედა-ჩემამდის! მთელი ოკეანე უნდა გაიარო.
შემდეგ პარიჟი, პელნი, ღრეზდენი, ერთის სიტყვით,

მთელი შეროპა უნდა გაიარო, მერმეთ პიევი, პრე-
 მენჩუგი დაბოლოს, როგორც იქმნება, მიაწევ ჩვენს
 საწყალს პოლტავამდის. რამდენი უნდა იარო, იცი!..
 ნეტავი ვიცოდე, რას შერება ახლა მოხუცებული
 დედა-ჩემი! იქ ახლა, შეიძლება, დღეა. ის უნდა იყოს
 ამ დროს სამზარეულოში, იქ უნდა ტრიალებდეს
 ცეცხლთან და ჩვენს გოგოს მართას საჭმელებს აკეთები-
 ნებდეს. მისი ჭირიმე, როგორი მშვიდი სახე აქვს! ნეტავი
 თუ ვახსოვარ ახლა? ხან-და-ხან უთუოდ მომიგო-
 ნებს და შეწუხდება: «ვაი თუ გახურებულზე წყალი
 დალიოს საღმე, გაცივდეს და მძიმე ავით შეიქნეს!
 მინ ეყოლება მომვლელიო!» მაგრამ ის კი არ მოუ-
 ვა აზრში, რომ მე ამ ქამად ამისთანა მდგომარეო-
 ბაში ვარ. სიზმრათაც არა მოეჩვენება რამე ამ გვარი-
 ანდა რა გაეგება იმას ამ ქვეყნის, აქაური ადგილე-
 ბის? რა იცი, სადა ვარ, რა განსაცდელში ვარ?
 იცის, რომ სადღაც შორსა ვარ, ძლიერ შორს,
 ოკეანეს იქეთ. პარიჟზე უფრო შორს (პარიჟის სა-
 ხელი კი გაუგონია), და რაღაც შესტ-ინდია არისო,
 მექსიკა—ესპანის კოლონიები, ჭუბა და სხვა,—იმან
 არაფერი იცის ამის შესახებ, როგორც უსწავლელმა
 ქალმა და ეს კი იცის, რომ ახლა ცალი ფეხი სამა-
 რეში მიდგია? შეიძლება იფიქროს, რომ ავით გაე-
 ხლება (თუმცა ამ ფიქრისაც კი ეშინია) და მოვეკდე-
 ბი ციფებიო, ან ცხელებით, ან შეიძლება დაგინზრო
 წყალში; ან შეიძლება, სალდათი რომ ვაყო და
 გამგზავნონ საღმე საომრად მტრის წინააღმდეგ (იმას

მარტო ოსმალოს სახელი გაუგონია, მეტი არავისი),
 მომხვდეს თოფის ტყვია ან ზარბაზნის და მომკლას...
 ამ გვარი სიკვდილი კიდევ შეუძლია წარმოიდგინოს,
 მაგრამ ამ წამში რომ ამისთანა საოცარ მდგომარეო-
 ბაში ვარ (როდესაც ამას სრულიად არ ჰფიქრობს),
 რომ რამდენიმე საათის შემდეგ უნდა მომხვდეს
 ოციოდე ტყვია ისპანიელ სალდათების სამარცხინო
 ბოძთან, რომელზედაც, მისი აზრით, ჰსჯიან მხოლოდ
 მძიმე დანაშაულობის მომქმედებს, კაცის მკვლე-
 ლებს და ავაზაკებს,—არა, არა, ამის წარმოდგენა იმას
 როგორ შეუძლია! ია როგორ იფიქრებს, რომ მი-
 სი შეილი, მისი ბიჭი ულორინკა, რომლის კარგად
 ყოფნას მუდამ დღე მღულარე ცრემლებით ევედრე-
 ბა ლმერთს, ამ ნაირის სიკვდილით უნდა მოკვდეს.
 არა, შეუძლებელია! ძიდევაც რომ უთხრას ვინმემ ეს
 ამბავი, გაზეთებში წაკითხული, ის მაინც არ დაიჯე-
 რებს: «უთუოდ რამე სწეულობა შეეყარა, ან თავს არ
 მოუფრთხილდა, გაცივდა, გახდა ავით და მოკვდაო.»
 ან როდის უნდა გაიგოს? შეიძლება ნახევარის
 წლის შემდეგ გაიგოს, ან ერთი-ორის წლის შემდეგ,
 როდესაც მე შექმული ვეყოლები მიწას. შორს, შორს,
 უცხო მხარეში. ლმერთო, რას არ მოესწრება შენ-
 გან გაჩენილი! საიდგან სად წაიყვან! სად მალო-
 როსია და მისი მშვიდობიანი ქალაქი პოლტავა, და
 სად ისპანიის კოლონიები ვესტ-ინდიაში, შუბა, ქა-
 ლაქი ჰავანა, თერთმეტ-თორმეტ ათას ვერსზე მო-
 შორებული ერთი მეორესაგან! მართის მხრით წყნა-

რი, აღუშფოთებელი ცხოვრება მოხუცებულის დედისა და მეორეს მხრით იმავე დროს, იმავე წამში, ჭილობზე მდებარე ნოტიო სარდაფში, ხელ-ფეხ შეკრული შვილი მისი, რომელიც, მზე წვერს ამოჰყოფს თუ არა მეორეს დღეს, დასჯილი უნდა იქმნეს: სიკვდილით! მერე, ნეტავი დანაშაულობა მაინც რამე ჰქონდეს, ნეტავი სცოდნოდეს რამე, გაგებოდეს პასტელკოცის მოქმედებისა... თავის გამართლების ღონისძიებაც რომ არა აქვს! რომ ვერ აუხსნია მსაჯულებისათვის ხეირიანად, საქმე რაში მდგომარეობს! აი, ბედის წერას რომ იტყვიან, ეს უნდა იყოს! არა, რა საოცარი მდგომარეობაა! შველა რომ არსაიდგან გაეწყობა! მართი რუსი მაინც მოიძეოდეს სადმე ამ სიშორეზე. ისე როგორ უნდა მოჰკვდეს ადამიანი, რომ უკანასკნელად სიტყვა ვერაფერს უთხრას? ეს არის რუსები რომ ეჩინებთ შესანიშნავი ხალხი ვართ, დიდებული, მძლავრიო? სადაა მერე? იმოდენი მილიონი თანა მემამულე მყავს და ერთი არაფერს გამოჩნდა იმათგან, რომ დამიფაროს, მიხსნას უბედურებისაგან! ღიღი ხნის მაინც ვიყო, სულ ოც-და-ხუთის წლისა ვარ, მეტის არა, და მინდა ჯერ კიდევ ვიცხოვრო ქვეყანაზე... რამ წამომიყვანა აქ, ამ სიშორეზე? რა მინდოდა მე, შლორენტი ტარასიხ მარტოვიჩის, ვესტ-ინდიაში? მის უნახავს, რომ მალოროსიელი კაცი ამდენს ათას ვერსზე მოშორებოდეს თავის სამშობლოს და მერე კიდევ მეკონტრაბანდობაც დაჰბრალებოდეს? სწორეთ საოცარი

ამბავია! მინ დაგიჯერებს? სულელად არ ჩაგაგდებენ? კაცს ფული გქონდეს, რაზე იჭირებ საქმეს? მსტქვათ, მოგზაურობა გეხალისებოდა — კარგი და კეთილი: წავიდოდი პარიჟში, რომში და იქ ვიცხოვრებდი. მექსიკაში რა გინდოდა? მინ დაგაძალა? რა მოგარბენიებდა სადღაც ვენესუელაში, საღაც, უთუოთ: რუსს თავის დღეშიაც არ გაუვლია.

შული გქონდა და მატროსათ დადეგ. მერ იცნობდი, იმისთანა ვემზე მეკონტრაბანდობაში დაგიჭირეს! იმისთანა შიში გამოიარე, კინალამ ზარბაზნის ტყვის მსხვერპლი შეიქმენ, შემდეგ სამხედრო სამართალში მივცეს და ახლა გდინხარ აგერ. — როგორც ძალლი, გლახა ჭილობზე და ხვალ დილით კუნდა გამოესალმო... ო. ოჰ! ამაზედ მეტი უკუნურობა რაღა იქნება! შველაფერში თვითონ მე ვარ დამნაშავე, ჩემი ბრალია ყველაფერი... მაგრამ ესეც არის: დანაშაულობა მხოლოდ იმაშია, რომ მე თავისებური ხასიათის კაცი ვარ: ცოცხალი, ცნობის მოყვარე, საოცრად მინდა ვნახო ყველაფერი ახალი, საინტერესო, კარგი, ყველაფერი გონიერი და სასარგებლო. მს დასაძრახისი არ არის! მხოლოდ უბედური რომ გამოვა ადამიანი, ის არის! მაგრამ რა დროს ამაზედ ფიქრია! შველაფერი გათავდა... ლმერთო, ვგონებ, კიდევ ჰთენდება. რამდენიმე წამილა დამრჩა სიცოცხლისათვის. შმჯობესია თავი მივდვა და ცოტა დავიძინო! მალე მოაწვეს აღსასრული და ის იქნება... ბედი არ დაემართა

ამ საწყალს მილგელმსონს, რომ ძილი მაინც ელირ-
სა ამაღამ!

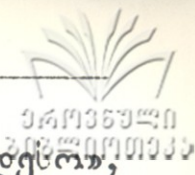
VII

მეხუთე საათზე გაგვალვიძეს, ჩემი მეგობარი
ბრუნო გარეტიანებული წამოვარდა ფეხზე: არა იქ-
ნა, მოაწია აღსასრულმა? წამოიძახა გაცეხულმა
და შემდეგ ობლათ ერთი წვეთი ცრემლი გადმო-
ვარდა თვალიდგან და ლოკაზე ჩაჰმოღინდა. მივარდა
უცებ ფანჯარასთან, რომ გაეგო, მოვიდა თუ არა
ამერიკელი გემი, მაგრამ სანუგეშო ვერა დაინახა რა.
ზღვა დამშვიდებულია, მისი ლურჯი სივრცე ღამაში
შესახედავია, როგორც შეეფერება ხოლმე ტროპიკულ
ქვეყნების წყლებსა. ჯერ კიდევ ნისლი დგას წყალზე
თხლათ, -- ადრე უნდა იყოს. შორს, ძლიერ შორს ჰორი-
ზონტზე მოჩანს სავაჭრო გემი, რომელიც მიდის დასავ-
ლეთისაკენ. შველანი დგებიან, გაშტერებულები იცმენ
ტანს და ქუდებს იხურავენ. ძასტელკოცი სიგარას
უკიდებს და ლანძღვას იწებს ჩვეულებრივად. აგერ
ბერებიც მოვიდნენ და ორს ისპანიელს ლოცვას
უკითხავენ. ამერიკელები შიშისაგან თავზარ-დაცე-
მულნი უკანასკნელად იღებენ პირში ერთ დაღეჭა
თამბაქოს. მინდა ფიქრს თავი დავანებო და გული
გავიმაგრო, მაგრამ ვერძობ, რომ მუხლები მეკეცე-
ბა უღონობისაგან და ფეხის გადადგმა მიჭირს. ამა-
ღამ ნახევარი საათი მეძინა, მეტი არა, და ვერ მო-
ვასწარი კოტათი დასვენება, რომ გულმაგრად ავი-
ტანო მომავალი საშიში წამები. ბორკილები
შევგხსნეს და უკანასკნელად პურსა და ღვინოს

გვაძლევენ, მაგრამ რა დროს ჭამაა? მის ახსოვნა
 საჭმელი? არაფერს ხელს არ ჰკიდებს. აი, კარებიც
 გაიღო და გამოჩნდნენ დამწკრივებულნი სალდათე-
 ბი, რომელნიც მოსულან ჩვენ წასაყვანად. სატუ-
 სალოს უფროსი გვეძახის: «აბა, ყმაწვილებო, წა-
 მობრძანდითო!» მივეყვართ. პირველად მიდის ბეი-
 დო, მთლად გაფითრებული, სიგარა ხელში უჭირავს
 და ჰწევს; იმას უკან მიჰყვება ისპანიელი, რომელიც
 ჩვენ გემზე იყო შტურმანათ და ბოცმანათ; შემდეგ
 სხვა ისპანიელებიც. ამერიკელებს ჩაუყვიათ ხელები
 ფიცი გაზიგნილ ტილოს კურტკებში და წყნარათ
 მიდიან ისინიც კარებისაკენ, თუხებ ვაბაჯინებულნი,
 როგორც ჰსჩვევიათ ხოლმე მატროსებს... მე და
 მილგელმსონი მივდივართ ხელი-ხელს ჩაკიდებულნი.

ზაფხულის დილაა, ცხელი.

ზარეთ ერთი ფაცა-ფუცია. სალდათები, ცხე-
 ნოსანი აფიცრები, შპაგებიანი ჩინოვნიკები ყვითე-
 ლი ჩალის შლიაპებით; ესენი უთუოდ აქაური პო-
 ლიცაის ჩინოვნიკები უნდა იყვნენ. მეთრა ხალხი
 და ნეგრები ერთმანერთში ირევიან. ზაგვიყვანეს მო-
 ნასტრის გალაფნიდგან და მარჯვნივ წაგვიყვანეს
 აღმართში გზა-ტკეცილზე, რომელსაც აქეთ-იქეთ
 ჩაპწკრივებული ჰქონდა ტან-წერ-წეტა, ხშირ-ფოთ-
 ლებიანი ტროპიკული ხეები. მარცხნივ მოჩანს ქალაქი,
 რომელსაც ჯერ კიდევ სძინავს, მარჯვნივ—ლურჯი
 ზღვა.—ზავიარეთ ნახევარი ვერსი და გზა-ჯვარადინ-
 ზე, სადაც ჩვენს გზას გადაჰსჭრის მეორე გზა, ქალა-
 ქიდგან მომავალი, ეხედავთ, ჯარია დაწყობილი, სამ-

ასამდის სალდათი იქნება. «იქ უნდა აღსრულდეს»,
 უსათუოდ ამას ჰფიქრობს ახლა ყველა ჩვენგანი,
 როდესაც ჰხედავს ჯარს. მოვუხვიეთ მოედნისაკენ, სადაც
 ჯარი დგას, მივდივართ იქ და ჯარიგარს გვერტყმება.
 მზის მარცხენა კიდებზე, ხეებს ქვეშ, ვხედავთ გაპწკრი-
 ვებულ საფლავეებს. «მა ჩვენი საფლავეებია,» ვფიქრობ
 მე. ბრუნოს ხელზე ხელს ვუჭერ და უნებლიეთ მი-
 ვიწევი ამერიკელებისაკენ. ასე რატომ ვიქცევი, არც
 მე ვიცი. მუთლი იმათკენ მიიწევიდა და არა ისპანიე-
 ლებისაკენ. ჩვენ ტუსალებს ერთს ადვილს გვაყე-
 ნებენ ყველას. ბერებიც ჩვენს ახლოს დგებიან,
 თავ-დახრილნი, ჯვარი უჭირავთ ხელში. ჯვარიც
 დახრილია ძირს, არ იმართება და ამ ქამად, უთუოდ,
 არც აღიმართება, რომ გვექნეს ჩვენ უბედურებს
 მფარველად. აი, თქვე უგნურნო მსახურნო
 ქრისტესანო! ჩვენს წინ მრავალი აფრცრებია, სატუ-
 სალოს მცველი კაპიტანი, ვიღაც ერთი პოლკოვნი-
 კი, რომელიც დიდს ამბავშია, დიდს ფაცა-ფუცში
 და ის ჩინოვნიკები, ყვითელ შლიაპებიანი, იქ რომ
 იყვნენ. აი, დაჰკრეს ბარაბანიც. მვიბრძანებენ ქუდე-
 ბი მოვიხადოთ და რალასაც აჩქარებით გვიკითხავენ
 ისპანიურს ენაზე, განჩინება უნდა იყოს. ძასტელკო-
 ცი შეუპოვრად იხურავს ქუდს და სიგარას იღებს
 პირში. ამას ყურადღებას არ აქცევენ, არ უშლიან.
 ძასტელკოცი საოცრად იგინება, სხვანიდგანან მორ-
 ჩილად, ვითარცა პირუტყენი, საყასბოზედ მოყე-
 ნილნი დასაკლავად. ბრუნო უკანასკნელად მობრუნ-

დება და გაიხედავს ზღვისაკენ და, რომ ველარ დაი-
 ნახავს ამერიკელ ჯავშნიან გემს, კვნესით მეუბნება:
 «დავიღუპეთ!»

მე ვგრძნობ, რომ მუხლები მიკანკალებს და
 მეკეცება. რამოდენათაც ახლოვდება განჩინების წა-
 კითხვის ბოლო, იმოდენათ გული უფრო და უფრო
 ჩქარა მიცემს. თვალები ამერია, ჭრელად ვხედავ
 ყველაფერს, მელანდება ათას ნაირის სხვა-და-სხვა ფერი
 რამ. რაც შეიძლება უფრო მაგრად ვუჭერ ხელს ჩემს მე-
 გობარს ბრუნოს. თავ-ბრუ მესხმის, მგონია, ყველაფერი
 ინძრევა, ყველაფერი ტრიალებს: ეს ჩინოვნიკებიც,
 რომელნიც ქუდ-მოხდილნი ყურს უგდებენ განჩინების
 კითხვას, ეს თოფებიანი სალდათებიც და სხვანიც. მაგრამ
 ჯერ კიდევ გრძნობა არ დამკარგვია: შემიძლია ყვე-
 ლაფერი დავინახო, ყველაფერი გავარჩიო... აი, შორს
 გორაზე ხალხი დგას ჯგუფათ და იცქირება აქეთ;
 უფრო მეტი უბრალო ხალხია: მამა-კაცები, დედა-
 კაცები, თეთრი ხალხი, ნეგრები; კალათებიანი ჯო-
 რები, რომელნიც დატვირთულნი არიან ბოსტნეუ-
 ლობით და ხილით, ბაზარში უნდა მიდიოდნენ ასე
 ადრე. ზევიდგან ამ სურათს დაჰყურებს ზაფხულის
 დალის მზე, ცხელი დამოწმენდილი ცა. აღარაფერი
 აღარ მესმის. მრთს ენატრობ მხოლოდ: ან არასოდ-
 დეს არ გათავდებოდეს ამ განჩინების წაკითხვა, ან
 და სულ ერთბაშად გათავდებოდეს, რომ მოვრჩეთ
 ერთს განსაცდელს. ჩვენს საქმეს ხომ შეველა არა
 აქვს მაინც და სულ ერთია.

VIII

აი, ვხედავ, გორაზე რომ ხალხი დგას, გაიწვამოიწია, რაღასაც გზა უტია, და გზა-ტკეცილზე გამოჩნდა ჩქარათ მომავალი ეტლი. ეს არის ამერიკელი დოგი, (ეტლი) რომელშიაც შებმულია ოთხი დიდ-ტანოვანი ქურანი ჯორი...

მ, დაუვიწყარო წამო! მტლზე ზის ორი კაცი; მოჰყავს ეტლი ნეგრს, რომელსაც ჩალის შლიაპა ახურავს და ხელში უჭირავს მაჩრახი. მოუხვიეს ჩვენსკენ. მოსახვევზე ცოტა შედგნენ ჯორები, ფენებს აბაკუნებენ, თითქო უნდათო ძალა მოიკრიბონ, და შემდეგ ეტლი გამოქანებული მოდის ჩვენსკენ. მოისმის ჯორების ეყენების ჟღერიალი, და ეტლის რიხი-რიხინი. ისპანიელი აფიცრები მიბრუნდებიან და ცქერას იწყებენ ეტლისაკენ. მტლი პირ-და-პირ ჩვენთან მოდის და ჩერდება. იქედგან საჩქაროთ გადმოხტება ორი კაცი. მრთი იმათგანი პალტოს და ფართო ჩალის შლიაპას ეტლში დატოვებს. მის მაგიერად ამოიღებს კოთხო ქუდს და დაიხურავს; თან მოაქვს ჯოხი, რომელზედაც გაკეთებულია რაღაც ფლაგი და საჩქაროთ მოაპირდაპირებს ჯარის შუაგულს ადგილას. ეს გახლავს ამერიკის დროშა; შეხედეთ, ზედ მოჩანს თეთრ-თეთრი ვარსკვლავები ლურჯს მატერიაზე. ბრუნო ხელზე ხელს მიჰქერს და მეუბნება:

«მს ჯე'სი არისო!» მკ, აწი რაღას გვიმეცლის-
 მეთქი, ვიფიქრე მე. მეორე კაცი ამის მდივანი უნდა
 იყოს, მოშორებით დგება.

მტლის რიხი-რიხინმა და ამერიკელის მოუ-
 ლოდნელმა მოსვლამ ყურადღება მიიქცია აფიცრებისა:
 უკან-უკან იცქირებიან და რაღასაც ხმა-მალლა ჩურ-
 ჩულობენ. ამერიკელმა კონსულმა რომ დაინახა,
 განჩინებას ჰკითხულობენ, უკან დადგა მოშორებით,
 ქუდი მოიხადა და იყო გაჩერებული, სანამ განჩინე-
 ბის წაკითხვა არ გაათავეს. შევლამ მას დაუწყო
 ცქერა. რა კეთილ-შობილი პირის სახე აქვს, სიმშვი-
 დის გამომხატველი, თუმცა მის მკერდს რომ შეხე-
 დო, მისი მოძრაობა დაგიმტკიცებს, რომ ის ახლა
 აღელვებული უნდა იყოს. მისი შეხედულობა დი-
 დებულია და ძლიერი ისე, როგორც ის ხალხია დი-
 დებული და ძლიერი, რომლის წარმომადგენელიც
 ის არის ამ ქამად. შრაკი აცვია. მხარ-ილლიათა
 აქვს გაკეთებული ამერიკის ნაციონალური შარფი.
 მტყობა ოფიციალურად გამოცხადებულია აქ ამ ქა-
 მად. ჩემმა მღელვარებამ უმაღლეს ხარისხამდის მიად-
 წია: თავი ვეღარ შევიკავე და ცოტა ხნით ბრუნოს
 ჩამოვაწექ მხარზე.

აი, განჩინების კითხვაც გაათავეს. მოისმის კა-
 მანდა. ჯარში მოძრაობაა. შეიქნა ფაცი-ფუცი და
 მზადება განჩინების სისრულეში მოსაყვანიდ. ამ
 დროს ჯესი შლიაპას იხურავს და გაბედულათ მი-
 დის ჯარის უფროსთან. მარჯვენა ხელში მაგრად

უჭირავს ვაშლილი დროშა და რაღასაც ხმა-მაღლად
 ელაპარაკება ისპანიურად. ორივე გაცხარებით ლა-
 პარაკობენ, ჰყვირიან და ხელების შლაში არიან.
 შთოდ ჯესი განჩინების სისრულეში მოყვანას ეწი-
 ნააღმდეგება. აფიცრები და სხვა ჩინოფნიკები მას
 შემოეხვევიან და რაღასაც ეუბნებიან გაცხარებით.
 ჯარის უფროსი, პოლკოვნიკი, ხელით ანიშნებს
 უარს, არ შეიძლებაო. ჯესი მთლად გაწითლებული
 და აღელვებული რაღასაც ჰყვირის და ამასობაში
 აქნევს მალღა აწეულს დროშას. პრაფერი გაეწყო.
 შუროსებმა რაღაცა ბრძანება გასცეს. ჩინოფნიკები
 დაფაცურდნენ. წინ წამოდგა შვიდი უიარალო სალ-
 დათი; ხელში უჭირავთ ბაწრები. მოჰკიდეს ხელი
 ქასტელკოცს და წაიყვანეს ბოძზე მისაკრავად საფ-
 ლავთან; ქასტელკოცი საოცრად იგინება და ცოტა
 არ იყოს უარზედაც არის, არ ნებდება მათ. შემდეგ
 მეორე იაპანიელს მიაკვრენ ბოძზე. ბერები მოშო-
 რებით რაღასაც ჰკითხულობენ ლოცვანში. აი, მე-
 სამეცე მიაკრეს. ქასტელკოცს თვალები აუხვიეს. მე
 თვალი ვეღარ გავუმაგრე ამ სანახაობას და პირი მი-
 ვიბრუნე. მინდა ლოცვა წავიკითხო, მაგრამ ვეღარ
 მოვახერხე, არ შემიძლია: სიტყვები სულ დამვიწყე-
 ბია. აი კიდევ სამი მიაკრეს ბოძზე. ამ წამში ჩვენ-
 ზედაც მოვა რიგი. მოჰკიდეს ხელი ერთ ამერიკელ
 მატროსს. ჯესი მთლად ათრთოლდა, საჩქაროთ
 მიფარდება სალდათებს და უნდა ამერიკელი მატრო-
 სი გააშვებინოს. აფიცრები შემოეხვევიან მას. ორი

მათგანი ხმაღზე წაისობს ხელს. მითი ყვირილი, ერთი ვაიუშველებელია. ჯესი ჰყვირის გაგიჟებულივით და ხელს არ უშვებს ამერიკელ მატროსს. მითი აფიცერი ხელში ხელს წაატანს. ჯესი, რაც ძალი და ღონე აქვს, დაარტყამს მკლავზე და ხმა-მალლა ეუბნება ინგლისურად: «დაიწი უკან, მე გახლავარ კონსული ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულის შტატებისა!»

და ამ დროს ასწევს მალლა ამერიკის დროშას. სდილობს თავისი თანამემამულე, ამერიკელი მატროსი, განათავისუფლოს, მაგრამ იმდენი სალდათი მოაწობა, უკან დასწევს მას, მატროსს ხელიდგან გამოგლეჯენ და მიჰყავთ ბოძზე მისაკრავად. ჯესი გაბრაზებული ხან აქეთ მივარდება, ხან იქეთ. მეორე მატროსიც წაიყვანეს და მიაკრეს. ბოლოს მე და ბრუნოც წაგვიყვანეს: ჩვენ ერთმანერთთან გამოთხოვება კი მოვასწარიტ, როგორც იქნა, და მერმე დაგვაშორეს ერთმანერთს, სხვა-და-სხვა ბოძებისაკენ წაგვიყვანეს. მუხლები მეკვცება. მფორხილობ. შუდი გადამივარდა. სიარული რომ აღარ შემიძლია, მიმატრევენ ბული მიმდის. საოცრად მაგრად კი მაკრავენ ბოძზე. თითქმის აღარა მახსოვს რა. თავი მებრუება. თვლები ამერია. ბული აღარ მიცემს, მგონია. მხოლოდ ეს კი ვიცი, რომ ჯესი აქ არის, ფეხს არ იცვლის, ხმა მალლა ჰყვირის, საოცრად გაცხარებულობია.

ბი, წინ წამოდგენ სალდათები და თოფებს ტენა დაუწყეს. «ჰე, ეს არის გვიპირებენ დაჯვრეება!» მათქვი ჩემს გუნებაში. შევხედე, რომ ამერიკელი კონსული

რალასაც ჰყვირის და მოდის ჩვენსკენ, დროშა ხელში უჭირავს. რამდენიმე აფიცერი მივარდებიან მას, რომ შეაჩერონ, მაგრამ ის მოუქნევს მათ დროშის ტარს და მოიგერებს. ისპანიელი აფიცრები რალასაც ინგლისურად და ისპანურად ეუბნებიან ჯესს, მაგრამ ჯესი თავს აქნევს უარ-ყოფის ნიშნად და მალლა ააპყრობს დროშას. სისხლივით გაწითლებული და აღელვებული მიდის და ჩამოუდგება წინ ორს განაკიდე მაკრულს ამერიკელ მატროსს. შლიაპას მოიხდის და დიდებულად და მარჯვედ გადააგდებს იქეთ; გაიხსნის ყილგეტს, დროშას საჩქაროთ ჩვენ ჩამოგვაფარებს და თავის მკერდზე აწიშნებს ისპანიელს აფიცრებს. რალასაც გასაოცრად ჰყვირის.

მეტი აღრაფერი დამინახავს, რადგან უცებ თვალები ამიხვიეს. მართი კი მოვკარი უკანასკნელად თვალი ყუბის ლურჯ ცას, ამ ბედნიერის ტროპიკულის ქვეყნისას, რომელსაც ისპანიელები «ანტილიის ძვირფასს თვალს» უწოდებენ და თვალები დამიბნელდა. თავი ველარ ვავაჩერე და ჩამოვკიდე. ბული მერევა. შურები საშინლად მიწივის; მუხლებში ვგრძნობ სისუსტეს და მტვრევას. რომ ბაწრით არ ვიყო ბოდზე მიკრული, ძირს დავეცემოდი. მახსოვს უკანასკნელი უნებლიე მოძრაობა ჩემი: ვცდილობდი ფეხები წინ წამომეწია, ბოდზე მოშორებით, რომ არ დავცემულიყავი, როდესაც მომკლავდენ. რისათვის ვშვრებოდი ამას, არც მე ვიცი: მერმეთ

თითქმის აღარა გამიგონია რა და კარგად არ ვიცი,
რა ამბავი იყო ჩემს გარშემო.

IX

მთლად არც ერთხელ არ დამკარგვია გრძნობა. პი ვავიდა ერთი წამი—ხანგრძლივი, დიდი, დაუსრულებელი; მე ეს წამი მეჩვენა მთელ ერთ საუკუნეთ. უცებ გახდა მარჯვნივ თოფების გრიალი. ჰე, დაჰკრა-მეთქი უკანასკნელმა ქაშა, ვიფიქრე მე. მოისმა თითქო შორიდგან კენესის ხმა. ძიღვე გავარდა თოფები მეორეთ, მესამეთ გავარდა უფრო ახლო, მეოთხეთ კიღვე უფრო ახლო... ოხ, ლმერთო, რათ დაგვტანჯე! ბარემც გათავდეს მალე! გავარდა მეხუთეთ!.. მს სულ ახლოა. სრულიად დაგკარგე სულის სიმტკიცე, მაგრამ ვგრძნობ, რომ მცველი ანგელოზი ახლოსა მყავს. ჯესი აგერ არის ჩვენთან ახლო და მიტომ არის, რომ ცოტათი კიღვეგრძნობაში ვარ, თორემ აქამდის ჭკუიდგან შევიშლებოდი სრულიად. ის ბრდღვინავს ხან-და-ხან, როგორც გაბრაზებული ვეფხვი. პი გავარდა კიღვე თოფები, მეექვსეთ... ახლა მეშვიდეთ, მერვეთ... ოხ, ლმერთო, რა წამებაში ვარ! აგერ ჩემს ახლო ვილამაც საოცრად დაიკენესა. ძიღვე თოფების ხმა... ჩვენც გვესვრიან ახლავე. ახ, ლმერთო, რომ აღარა გვეშველა რა! როდის მოედება ბოლო ამ განსაცდელს! ჯესი კიღვე აქ არის სადღაც და ჰყვირის რალსაც...

ეს რა ამბავია, რატომ აღარ გვესვრიან თოფებს! აი ერთი წამი გავიდა კიდევ... რას შვრებიან! მსევც მეორე წამი... რა ამბავია ნეტავი?... ლმერთო, რას გვიპირებენ!...

მეხმის, რალაც ფაცა-ფუცი შეიქნა ჩვენს ახლოს. მილაც გაჯავრებული მომვარდა და მომათხრიშა ცხვირსახოცი, რომლითაც თვალები მქონდა ახვეული, მეორე ფაცა არის ბაწარს მხსნის. მხედავ, რომ ჯესი აქვეა და ჩვენზე აპურობილი უჭირავს თავის ძლევა-მოსილი დროშა, რომლითაც ჰსცდილობს დაგვეყაროს ჩვენ ყველანი. მხედავ, რომ ბრუნოსაც უშვებენ და ამერიკელებსაც. ჩვენ წინ კიდევ დგანან ექვს-ექვსი შვიდ-შვიდი ისპანიელი სალდათი, მაგრამ თოფები ძირს დაუშვიათ. ჯესი კიდევ დავაშია ისპანიელებთან, მაგრამ ახლა უფრო დაწყნარებულია წინანდელზე. ნუ თუ გადავრჩით სიკვდილს? ღაღ, გადავრჩით, თავს გვანებებენ. როცა შეგვხსნენ ბაწრები, ჩვენ ყველანი როგორღაც უნებლიეთ ჩვენის მხსნელისაკენ მივიწვედით და იმას ვეფარებოდით ზურგს უკან, როგორც შეშინებული ბოვშები. ბრუნო საოცრად ჰსტირის. შიშის ქარს კიდევ არ გაუფლია, კიდევ გვაკანკალებს წარსული ტანჯვის შიშით. მხედავ, ბრუნოც ცოცხალია და ამერიკელებიც. ბავიხედე მარჯნით—რას დაინახავს ჩემი თვალები!—ჰველა ბოძები შეღებულია სისხლით და ჩვენი ამხანაგები, საცოდავი ისპანიელები, სულ-ხორცის გაყრაში უკანასკნელად იტან-

ჯებიან. მის მათგანს, როგორც შადრევანი. პირი-
გან სისხლი ამოჰსჩქევს. ძასტელკოცი დადუმებულია;
მომკვდარა, კისერი მოსტეხია და თავი დაჰკიდებია.
ბაწრებს ხსნიან მას და აგდებენ საფლავში უხეიროთ.
სხვები ჩამოჰკიდულან ბოძებზე და სიმწრისაგან ხელ-
ფეხი დაჯღყარქნიათ. რა საოცარი სანახაობაა! წყე-
ულ იყავით ლეთისაგან! დაგლახვროსთ ეშმაკმა! მს-
არი განათლებული ხალხი! ამის მომქმედებს დაე-
ძახებათ ქრისტიანები! ამათ ლმერთი ჰსწამსთ!..

ჯერ კიდევ არ მგონია, თუ სრულებით ბედ-
ნიერნი ვართ. შეიძლება დროებით შეაჩერეს სასჯელი
და ხელ-ახლავ მოგველოდეს საშინელი წამები? თუ ასეა,
ჰჯობდა, ეხლავე გათავებულიყო. მაგრამ ნეტავი
იკვადეთ, რამდენად სასიამოვნო და სანატრელი იყო
ჩემთვის კიდევ ერთი საათით, ერთი წამით სიცოცხ-
ლის გაგრძობა.. მიღველმსონი აღელვებული ხელ-
ზე ხელს მიჰქერს, ჰსტირის და ჩუმათ მეუბნება, რომ
ვეგონებ ისპანიელები, როგორც ეტყობათ ლაპარაკში,
თავს გვანებებენო. ჩვენს სიკვდილით დასჯას გადა-
დებას უპირებენ და ჯესს აბარებენ ჩვენს თავს;
დაბოლოებით გარდაწყვეტილება მარშალის ხოველია-
რისაგან მოუვათ ტელეგრაფით ოც-და-ოთხის საათის
განმავლობაშიო. ჯესიმ იქვე დააწერინა თავის
მდივანს ჩვენი თავდებობის ქალაღი, მოაწერა ხელი
და მი'ცა ისპანიელებს და ჩვენ ყველანი წაგვიყვანა
თავის ეტლისაკენ. ისპანიელი აფიცრები უკან
მიგვეყვებოდნენ ერთის გინებით და ერთის ამბვით.

ჩვენ, როგორც ქარისაგან შეშინებული კუჭულები დედას, ისე ვეხურხლებოდით ჩვენს მხსნელს ჯესს. ისიც ერთ ფეხის გადადგმაზედაც არ გვშორდებოდა ჩვენ. მტლთან რომ მივედით, ჯესიმ ერთი ამერიკელი თავის ქუჩიერთან დააჯდინა, მეორე ეტლში ჩაისვა, ჩვენც, მე და ბრუნო, ეტლში ჩაგვსვა და თვათონ თავის მღივინითურთ დაჯდა ჩვენს შორის; ყოჩაღად, დოინჯ-შემოდგომული, ხელში ეპყრა თავის ძლევა-მოსილი ღროშა, რომელიც იყო ამ ქამად სიმელო კაცთ-მოყვარების, გამარჯვების და ისპანიის მთაფრობის მხედრული მტარვალობის და სისხლის მსმელობის დამაჩუცებისა. ჯესის ახლა სრულიად დამშვიდებული ჰქონდა სახე და ამაყად გამოიხედებოდა. ის იყო ამ ქამად მშვენიერი და დიდებული. აი, ძრისტე მაცხოვარო, ნამდვილი კაცი, სწორედ ღირსეული და გონიერი მახური შენი! დაინძრა ჩვენი ეტლი და წავიდა. როდესაც სერზე ავედით, სადაც იდგა ხალხი, რომელმაც დაინახა ყველაფერი, რაც ამბავი მოხდა, ყველამ მართებულად გზა უტია ჯესის ეტლს და პატივის ცემის ნიშნად ქულები მოიხადეს.

ბრუნო ისეთი ბუნების კაცი იყო, რომ გული აუჩჩვილდა, ვეღარ შეიკავა თავი და როგორც კი ავცილდით სერა, წაატანა ჯესის ხელს ხელი და ზედ კოცნა დაუწყო მტირალმა. მეღარც მე შევიკავე თავი. სრემლები კურცხლა-კურცხლა გადმომცვივდა, დავემხვე ჯესის მუხლებზე და მადლობის ნიშნად

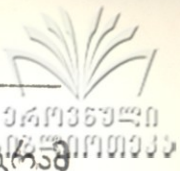

მხურვალედ ეკოცნიდი ამერიკის დროშის კალთებს, რომელმაც გადამარჩინა ახალ-გაზდა კაცი უბრალოთ სიკვდილს. **მ.** ღმერთო, რანაირად შემიყვარდა მაშინ ეს კეთილშობილური დროშა, რა განუსაზღვრელს პატივისცემასა ვგრძნობდი მისადმი!

იმ დღეს საღამოს მოაწია მრისხანე ჯავშნიანმა გემმაც ნიუ-ორლეანოდგან და ამაყად გაჩერდა ნავთ-სადგურში. ამ გემის კაპიტანი სრულის ფორმით გამოწყობილი გამოცხადდა ჯესსთან. ამ გარემოების გამო კიდევ უფრო მეტი ყურადღება მიიქცია ჩვენმა საქმემ მთელას ქალაქის საზოგადოებისა. **მც.** და-ოთხის საათის შემდეგ მოვიდა შუბის კუნძულის გენერალ-კაპიტანის ბრძანება, რომ ჩვენ სიკვდილით აღარ დავესაჯეთ, მაგრამ 48 საათის განმავლობაში კი უნდა გამოვეგზავნეთ შუბიდგან.

მ. რი დღე ვიყავი ამერიკის კონსულთან. როდესაც მოვიდა გემი, რომელიც დადის ხოლმე ჰავანასა და **მ.**ორლეანს შუა, ჯესიმ ყველანი წაგვიყვანა ნავთ-სადგურში, ჩაგვსვა გემში და გამოგვისტუმრა.

რამდენიმე საათი იქნებოდა კიდევ წამოსვლამდის, გამოსაღმების დროს სხვათა შორის მეც მადლობა ვუთხარ ჯესის და გავუტყდი ბრუნოს პირით, რომ უმართებულოთ მოვიქეცი-მეთქი თქვენთან, რომ მოგატყუილეთ, რადგან მე სრულიადაც ამერიკის ქვეშევრდომი არა ვარ, არამედ მე ვარ რუსეთელი-მეთქი. ის გაჯავრდა და რაღაც უთხრა ბრუნოს ინგლისურად. იმან მე ასე გადმომითარგმნა. უთხარით

მაგ ყმაწვილს, რომ მადლობას კი მიცხადებს, მაგრამ დიდი ვირი ვინმე ყოფილა! როგორ არ იცის, რომ ოფიციალურს პირს სხვების თან-დასწრებით არ ეთქმება ყველაფერი, რაც გულში გაქვს, ან რაც გამოქმედნია. მაგას ჰგონია, მე არ ვიყავი მიმხვდარი, ვინც ბრძანდებოდა? მე მაგას მაშინვე შევატყვე, როდესაც ვნახე მონასტერში, რომ მატყუილებდა. უგნური მაგ! წავიდეს მალე ნიუ-ორლეანში, თავიდგან მომშორდეს! ჩემი ოთახიდგანაც გავიდეს ამ წამში, თორემ სულ კისრის ტეხით გადვუშვებ კიბეზე!...

ასე გათავდა ჩვენი საქმე. მაგრამ ერთი საინტერესო ამბავი კიდევ უნდა მოვიხსენო.

როდესაც მაშინგტონში დავბრუნდი, წაველ ჩვენ საელჩოში და იქ მოხელეებს ვუთამბე ჩემი თავგადასავალი, და ვთხოვე, რომ ხელი გამართნათ და ცოტა ფული ესესხებინათ, რომ ჰარიჟამდი მივსულიყავი. იქკი დამხვდებოდა ფულები. ჩვენი ელჩის მოხელეებმა გაკვირვებით დამიწყეს ცქერა, თითქო გიჟი ვყოფილიყო, და მითხრეს, რომ საელჩო დაწესებულება ქველ-მოქმედებითი დაწესებულება როდია, რომ გაჭირვებულებს ფულით შემწეობა აძლიოსო. მერმეთ მითხრეს, რომ ბატონ ელჩს მოვახსენებთ ამ ამბავს და როგორც ის ინებებსო. მეორეს დღეს, როდესაც მივედი ამბვის შესატყობად, ეშმაკურად გამილიმეს და მითხრეს, რომ ვერაფერი სპიამოვნო პასუხი გვაქვს თქვენდა გადმოსაცემათო.

ბატ. ელჩმა აი რა პასუხის მოცემა ინებაო: გორც მობრძანებულხარ, ისეც წაბრძანდი შენს სამ-
შობლოში; სამაგისო ფულები არ გახლავსო.» მტ-
ყოზოდათ, ძლიერ გაჯავრებულები იყვნენ ჩემზე.
ბატ. ელჩმა ბრძანაო, რომ თქვენ დიდათ დაგიშავე-
ბიათ, რომ იმისთანა ამბავი ჩაგიდენიათ შუბის კუნ-
ძულზედო. ამ გვარის მოქმედებით თქვენ არცხვენ-
თო რუსეთის მმართველობას სხვა სახელმწიფოების
თვალშიო. შველა ჩვენი ელჩის მოხელეები საოცრად
ჰკიცხავდნენ ჯესის საქციელს, რომელიც მეტის-
მეტად ნაქები იყო ამერიკის გაზეთებში, და ამბობ-
დნენ, რომ ჯესი წინ დაუხედავათ მოქცეულაო. ამ
გვარი მოქმედება ურიგობათ უნდა ჩაითვალოს
ხალხთა შორის განწყობილებაში და ისპანიის ელჩის
პროტესტი, რომელიც მან განაცხადა მაშინგტონის
მმართველობის წინაშე, სრულიად კანონიერია;
ამერიკის გარეშე საქმეთა მინისტრმა რომ პა-
სუხი მისცა ისპანიის ელჩს, ის კი უმართებლო და-
ცინებაა, რომელიც შეურაცხებას აყენებსო მთელს
დიპლომატიურს კორპუსს.

საქმე აი როგორ იყო: ისპანიის მმართველობამ
მოითხოვა, რომ ამერიკის მმართველობას გაეკიცხა
ჯესის მოქმედება და საყვედური გამოეცხადებია
მისთვის, მიტომ რომ ის გაერია ისპანიის კოლო-
ნიის შინაგან საქმეებში. ამაზედ მაშინდელმა შე-
ერთებულ შტატების გარეშე საქმეთა მინისტრმა

უპასუხა, რომ ჩვენი მმართველობა არა თუ სპეც-
 დურს რასმე ემართლება ჯესის, პირ იქით ჰპოებს,
 რომ ჯესი სრულიად წესიერად მოქცეულა და ამის
 გამო კიდევაც აცნობეს ჯესისო, რომ თუ მომა-
 ვალში, სანამ შუბის აჯანყებულების საქმე
 არ დაბოლოვდება, მზგავსი შემთხვევა განმე-
 ორდეს, მას ნება აქვს პირ-და-პირ, უმაღლეს
 მმართველობის დაუკითხავად ნიუ-ორლეანდგან
 საჩქაროთ მოითხოვოს ტელეგრაფით, როდე-
 საც კი საჭირო იქნება, სამი ჯავშნიანი გემი. მე
 და ბრუნო დავშორდით ერთმანერთს ისე, როგორც
 საზოგადოთ დაშორდებიან ხოლმე ერთმანერთს ორი-
 შემთხვევით შეხვედრილნი ზვირთნი წყლისა, რო-
 მელნიც ერთად მიდიან, სანამ არ დაეჯახებიან სადმე
 კლდეს, და შემდეგ კი დაშორდებიან ერთი მეო-
 რეს. მე იმას გამოვესალმე ნიუ-ორლეანში. ზამო-
 ვიანგარიშე ხარჯი, რა იყო საჭირო პარიჟამდის და
 რაც გადამრჩა ფული, ერთი 50 დოლლარი იქნე-
 ბოდა, სულ იმას მივეცი და წამოვედი.

იმ დღიდგან მისი აღარა ვიცი რა.

რკინის გზის ხილი.

ნათარგმნი უკაცურინა ლთბთქათანაძისა.

რამდენიმე წელიწადია მას აქვთ, რაც ერთი ჩემი მეგობართაგანი, ჰენრიხ ჰეხტერი კამპანიის საქმეების გამო მიემგზავრებოდა ცეცხლის გემით ინგლისიდან გაერში.

მოგზაურებს შორის იმყოფებოდა ერთი მშვენიერი შვეიცარიელი ქალი, მარიამ ლორმი.

ჩემმა მეგობარმა რამდენ-ჯერმე მოინდომა ახალგაზდა ქალთან გამოლაპარაკება, მაგრამ ამ ქალის მარტივი და მორცხვი ქცევა, თითქო ენას უბამდა ვაჟსა და მეგობრულ გასაცნობად არ აკარებდა.

მაჟმა გაიგო მხოლოდ, რომ ეს ქალი ცხოვრობდა ლონდონში თავის ნათესავ ქალთან, რომელიც უეცრად გადაცვლილიყო და ამის გამო წამოსულიყო შინ, შვეიცარიაში, თავის ავად-მყოფ მამასთან. უკანასკნელ წერილებიდან სჩანდა, რომ მამა მძიმე ავად უნდა ყოფილიყო და ქალი გულ-

მწუხარედ მიეშურებოდა შინისკენ, იქნება ცოცხალს
 მაინც მიუსწროვო.

ამ ახალ-გაზდა ქალმა მიიზიდა ჰენრიხ პეტერის გული და რადგან ის მარტოდ-მოგზაურობდა, პეტერმა განიზრახა გზაზედ იმისი მფარველობა და პატრონობა.

როცა ცეცხლის გემი ნაპირს მიაღწა, ჰენრიხ პეტერმა ქალს უთხრა: ნება მომეცით თქვენი ბარგი მე წამოგიღოთო. ბარგი იყო ერთი დიდი და მძიმე ტომარა. ქალმა მადლობა შესწირა, მეგობრულად შეხედა თავის გამომხიბლავის თვალებით და ტკბილად გაუღიმა. ჰენრიხმა ტომარა აიღო და გაჰყვა ქალს პარიჟში. იმათ ათი წამი დააგვიანდათ და მატარებელს ველარ მიუსწრეს. მეორე მატარებელი კი ხუთს საათს შემდეგ გადიოდა. ქალისათვის ყოველი წამი ძვირფასი იყო, სურდა მამისთვის სულზედ მაინც მიეწრო და ამის გამო ჰკითხა რკინის გზის მოსამსახურეს: ზანა არ შეიძლება რაიმე საშუალებით გაგვისტუმროთო?

— არა, არ შეიძლებაო, — მიუგო მან.

— მაშ ახლავე ქვეითად უნდა გავსწიო, წამოიძახა ქალმა, მეშინია, ვაი თუ მამა ჩემი უკანასკნელ დღეშია და ცოცხალს ვერ მიუსწრო.

— ღიად, მაგრამ თქვენისთანა ნაზისა და ნორჩის ქალისათვის ხომ აუტანელი იქნება ამისთანა შორი გზა, მიუგო ჰენრიხმა.

— სულაც არა — ღიმილით უპასუხა მარიამმა.

თქვენც იცით, შეეცარიელები რა კარგი ქვე-
ითები არიან. მე სიყმაწვილიდგან შეჩვეული ვარ
შორს გზაზედ სიარულს.

მალმა ისე ნაზად მიაპყრო ჰენრიხს თავის მშვე-
ნიერი თვალები, თითქოს სთხოვდა, შენც თან წა-
პომყევით.

ჰენრიხმა ველარ ეწინააღმდეგა ამ ნარნარის თვა-
ლების გამომეტყველებას და თან გაჰყვა.

მონივე დაადგენ რკინის გზა-ტყეცილს და
მიდიოდენ საჩქაროდ. ამის მეტი გზა სხვა იმათ არ
იცოდენ. როცა თბრილი, ან სხვა რაიმე დაბრკო-
ლება, შეხვებოდათ გზაზედ, ჰენრიხი ყოველთვის
შველოდა ხოლმე ლამაზს ქალს. შა კი ნაზის ხელის
ოჭერით და ნარნარის ღიმილით უმცხადებდა ვაჟს
გულითაღს მადლობას. ასე იმგზავრეს მთელი სამი
საათი; ბოლოს მხეც ჰაფიდა, მაგრამ ისინი მაინც
იმედს არ ჰკარგავდენ, დროით ბინაზედ მისვლისას.
მათ ჰქონდათ ერთი კრძელი ხიდი გადასავლელი;
ნახევარი ამ ხიდისა ტბაზედ იყო გადებული და ნა-
ხევარი გადაჰყურებდა აღშფოთებულს მდინარეს,
რომლის ქაფ-მოადებული ზვირთები ღრიალით ასკ-
დებოდენ მიდმო კლდეებზედ, თითქოს ემუქრებინო
ხოდსა და მაზედ მოსიარულებს თავის უფსკრულში
შთანთქმასაო. ხიდი ოც-და-ათ საჟენ სიმაღლეზედ
იყო ამართული. ბინდმაც მოატანა, ისინი ხიდზედ
შედგნენ და ელდა ეცათ, როგორც კი შენიშნეს,

რომ ხიდს გვერდზედ სასიარულო ხეები არ ჰქონდა დატანებული. მრმაცის საყენის სიშორეზედ იმათ სულ მარტო რელსებზედ უნდა ევლიოთ. საუბედუროდ რელსებიც ისეთი ვიწრონი იყვნენ, რომ ძალიან მარდი კაცი უნდა ყოფილიყო, რომ რელსებზედ სიარულის დროს არ წაბორძიკებულიყო. ერთი ბევრ უხერხულ მოძრაობაც საკმაო იქმნებოდა იმათთვის, რომ საუკუნოდ ჩაღუპულიყვნენ თვალუწვდენელ უფსკრულში.

ჰენრიხი შედგა, შეხედა თავის მშვენიერს თანამოგზაურს და კანკალმა აიტაცა.

— ის არა სჯობია, რომ დაებრუნდეთ? შთხრა მან.

— შეგეშინდათ განა? ღაბალის ხმით დაეკითხა ქალი.

ჰენრიხი საშინლად აენტო პირის სახეზედ. ქალი შესწუხდა, რათ ვაწყენინეო და უცბად გაასწორა თავისი კითხვა: მე მინდოდა მეთქვა თქვენ ჩემი გულისათვის გეშინიათ?

— ღიად. თქვენი გულისათვის.

ქალმა ღიმილით უპასუხა: ჩემი ნუ გეშინიათ. მე ხშირად ავსულვარ პლპიის მთის მწვერვალოებზედ. ხშირად მივლია მონადირეებთან ერთად მთის ყინულებზედ და ციცაბო კლდეებზედ. მე არაფრის არ მეშინია.

ჰენრიხი მაინც არ ჩქარობდა ფეხის წინ წადგმას. მიწრო რკინებზედ სიარული კიდევ უფრო ძნელია,

როცა კაცი იქიდგან ამისთანა ჯოჯოხეთის უფსკრულს და აღმფოთებულს მდინარეს ქვემოთ დაჰყურებს.

ახალ-გაზდა ვაჟი ამ საშინელებით ისე შეირყა, რომ თვალ-წინ მოელანდა კიდევ ვითომ მარიამი თავის კაბით ჰაერში ფრიალებს, მერმეთ გულსაკლავი ხმაურობით აქაფებულს უფსკრულში ვარდება და იქიდგან მოისმის ქალის შემადრწუნებელი და დ-მტანჯველი წივილ-კივილი.

— მე უიმისოთაც მთელი დღე დამეკარგა ამ მგზავრობაში. მინ იცის ახლა იქმნება ჩემი საბრალო მამა სულს ებრძვის. მე უთუოდ უნდა დავეშურო. თქვენ დაბრუნდით, მე მარტო წავალ. დაგვიანების დრო აღარ არის, ბნელდება. უკან რომ დავბრუნდეთ, მატარებელს მაინც კიდევ ვერ მიუსწრებთ.

— მაშ წავიდეთ, უთხრა ჰენრიხმა. პალტოზედ ხელი მომკიდეთ, რომ თავი შეიმაგროთ; თუ თქვენ გადავარდით, რა თქმა უნდა, ცოცხალი არ დავრჩები, მეც თან გადმოგყვებით. რაც შეიძლება მაგრად მომკიდეთ ხელი. თუ მე ფეხი დამისხლტეს, მაშინვე ხელი შემიშვით, რომ თან არ გადაგიტანოთ.

შიქრის დრო აღარ იყო, მარიამმა ხმა ამოუღებლად თავი დაუქნია, თითქოს თანახმა იყო.

წავიდნენ წინ თამამად და გაფრთხილებით. ამ დროს უეცრად ძლიერმა ქარმა დაბერა. ძალი წამობორძიკდა, ის იყო, უნდა გადავარდნილიყო. მაგრამ სულ შეგუბებულმა თავი შეიმაგრა. მან თვალი მოჰკრა უფსკრულსა და ისევ წაბარბაცდა, მაგრამ

მანც მოიკრიფა უკანასკნელი ღონე, მარცხენა ხელი შეაგდო მალლა და ისევ გასწორდა.

ჰენრიხს უკან მოხედვის ეშინოდა, რომ არ წაბოძიკებულყო, ის კი არ იცოდა თუ, რა ახალი უბედურება მოელოდათ მათ კიდეც.

— მაგრად მომკიდეთ ხელი, წარმოსთქვა ჰენრიხმა ჩუმის ხმით, თითქოს ეშინოდაო ხმის ამოდებით ხიდი არ შენძრეულიყო. ხიდს გაღმა, გორას უკან მოსახვევი იყო, საიდგანაც უეცრად მოისმა მატარებელის შემადრწუნებელი წივილი. რელსები ერთბაშად შეირყენ მათს ფეხებს ქვეშ და დაწყნარებულს ჰაერში გაისმა მღუნე გრიალი. ორნივე უეცრად შეჩერდნენ და დავლა დაცემულივით გაშეშდნენ. მათ შორი ახლოს ბნელაში გაიღვია მატარებელის ცეცხლმა. ისინი შუა ხიდზედ იდგნენ მარტოდ-მარტო. აღარც წინ შეეძლოთ გაქცევა და აღარც უკან, ყოველის მხრით სიკვდილი ემუქრებოდათ.

— დავიღუპეთ, კანკალით წარმოსთქვა მარიამმა. ჩვენ აქ უნდა დავიხოცოთ. ოჰ, ჩემო კეთილო საბრალო მამავ!

— ლმერთო შენ დავვიხსენ, წამოიძახა გაფითრებულმა ჰენრიხმა, შესცქეროდა რა მოახლოვებულს მატარებელს. ბაწარი რომ მქონოდა 'იქმნება თავი გადაგვერჩინა.

— ბაწარი მე მაქვს ტომარაში, მსწრაფლად წამოიძახა მარიამმა.

მომეცით ახლავე!

მარიამმა რაც შეიძლებოდა საჩქაროდ ამოიღო ტომრიდგან ბაწარი და მიაწოდა ჰენრიხს.

ერთი ბოლო ბაწარისა ჰენრიხმა ქალს შემოართყა წელზედ, მეჩემთ ცალი მუხლით დაიხოქა და მეორე ბოლო მოახვია გადმორჩენილს ხეებს, რომელნიც რელსების ქვეშ ეწყვენ.

ბრიალი, ძიძგინი, საშინელი ძალუმი სტვენა გაისმა თითქმის სულ ახლო მათთან. ხიდი შექანდა და ისე ძალუშად დაინძრა, თითქო ეს არის დაინგრევაო. ახალ-გაზდები გაეხვიენენ ორთქლში, კვამლში და ცეცხლში!

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! წამოიკენესა მარიამმა ამ დროს ის იყო ჰაერში ბაწრით დაკიდებული. ბონება დაკარგულმა თვალები დახურა. საბრალოს თავს გადაურბინა მატარებელმა ისეთის გრიალით და საშინელის ხმაურობით, თითქოს მეხი დაეცაო.

ზეეშველა, მოესმა ქალს გამამხნევებელი ხმა.

— მადლობა ღმერთს, გადავრჩით, მარიამ.

მარიამმა ზევით აიხედა და დაინახა ხეებზედ ხელებით ჩამოკიდებული ჰენრიხი, რომელმანც მოიკრიფა, რაც ღონე ჰქონდა და ერთის შეხტომით ისევ რელსებზედ შევარდა, შემდეგ ნელ-ნელა ქალი ამოწია ბაწრით და ამოიყვანა. ბაწრის შემწეობით უფრო ჩქარა წავიდნენ და გაიარეს ბედის წერის ხიდი. მარიამმა დაიხოქა და თვალ-ცრემლიანი ღმერთს მადლობას სწირავდა ორივეს გადარჩენისათვის. ჰენ-

რიხიც იქვე მის გვერდით იყო დახოქილი, მერმეთ დაუჭირა მარიამს ორივე ხელები, თვალი თვალში გაუყარა და უნებურად მათი ტუჩები გრძნობის ალმა შეაწება.

ამ საშიშარმა წამმა საუკუნოდ შეაერთა მათი გული.

მშვიდობიანად მივიდნენ ბინაზედ, საცა მარიამმა ნახა თავის მამაკვდავი მამა.

საწყალი მამა ქალის დანახვით გამხნედა, უკანასკნელი ღონე მოიკრია, შეიღს მოეხვია, აკოცა, დალოცა და სულიც განუტევა.

ძალი გულში ჩაეკრა გაცივებულს, უსულო მამას და დიდხანს ქვითინებდა, მაგრამ მისს ღრმა მწუხარებას მალე მოუღო ბოლო ჰენრიხის მხურვალე სიყვარულმა და გულ-წრფელმა მეგობრულმანუგეშმა. ისინი მალე დაქორწილდნენ გახდნენ ერთმანერთის ცხოვრების განუშორებელი მეგობარნი. მერე აღარ გამოუცდიათ იმისთანა დაუნდობარი და საშიში წამი, როგორც რკინის გზაზედ შეემთხვებო.